

พระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในการพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์

สารนิพนธ์
ของ
ราตรี จาตุรัส

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

ตุลาคม 2548

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๘๙๕.๙๑๑๐๙

ร ๔๔๒ พ

ร.๓

พระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในการพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์

บทคัดย่อ

ของ

ราตรี จาตุรัส

ร-๑ กพ. ๒๕๔๙

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
ตุลาคม ๒๕๔๘

h ๒๘๒๘๘๖

ราตรี จาตุรัส (2548) พระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในการพระราชนิพนธ์

รามเกียรติ์ สารนิพนธ์ กศ ม (ภาษาไทย) กรุงเทพฯ บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ อาจารย์สุภัค มหาวรากร

สารนิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาพระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในการพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ โดยศึกษาแนวคิดและลีลาการประพันธ์ที่ปรากฏในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ผลการศึกษาพบว่าในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ปรากฏแนวคิดที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง 3 ประการ ได้แก่ แนวคิดการขยายราชอาณาจักร แนวคิดการมีข้าราชการบริหารที่จงรักภักดี และแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ปกครอง ในด้านลีลาการประพันธ์ที่ปรากฏในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ได้มี 3 ลักษณะ ได้แก่ การใช้คำ การใช้สำนวนและการใช้ภาพพจน์

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงใช้เรื่องราวในรามเกียรติ์เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดแนวคิดในการปกครองของพระองค์ผ่านลีลาการประพันธ์ที่ไพเราะ ทรงเลือกใช้คำที่สื่อความหมายเข้าใจง่าย มีการใช้ภาพพจน์และโวหารต่างๆ ประกอบในลีลาการประพันธ์ทำให้เห็นภาพเหตุการณ์ชัดเจนและทำให้บทละครเรื่องรามเกียรติ์ไพเราะงดงาม แนวคิดและลีลาการประพันธ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นพระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีกษัตริย์ผู้ทรงความสามารถในการรับและการประพันธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์ได้เป็นอย่างดี

THE COMPETENCE OF KING THONBURI IN WRITING RAMAYANA

AN ABSTRACT

BY

RATREE JATURUS

Presented in partial fulfillment of the requirement
for the Master of Education degree in Thai
at Srimakharinwirot University

October 2005

Ratree Jaturus (2005) *The competence of King Thonburi in writing*

Ramayana Master 's project, MEd (Thai) Bangkok Graduate School,

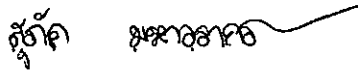
Srinakharinwirot University Advisor Acharn Supak Mahavarakorn

The aim of this thesis is to study the competence of King Thonburi in writing Ramayana by studying his ideas and writing style appearing in Ramayana. The study found that there were three ideas about politics as follows, 1) the idea of extending, 2) the idea of having honest servants and 3) the idea of the characteristics of a King. For the style of writing in Ramayana, there were three characteristics of his writing style as follows, 1) word choice, 2) use of idioms, and 3) use of figurative language.

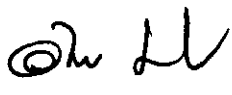
King Thonburi used the story of Ramayana as the tool for transferring his ideas in the governance of his own through his beautiful writing style. The words he chose were meaningful and comprehensible. Idioms and figurative language were used in his writing style which caused the readers to imagine the pictures very clearly and make the story beautiful. His writing style showed the competence of King Thonburi, the king who was competent in fighting in wars and writing Ramayana, very well.

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบ
ได้พิจารณาสารนิพนธ์เรื่อง พระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในการพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์
ของ ราตรี จาตุรัส ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

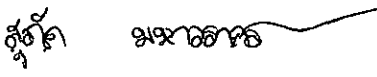
อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

(อาจารย์สุภัค มหาวรากร)

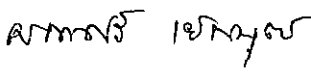
ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

(รองศาสตราจารย์อัครา บุญทิพย์)

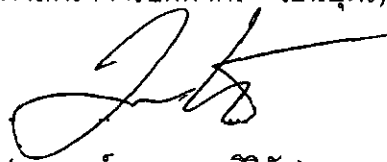
คณะกรรมการสอบ

(อาจารย์สุภัค มหาวรากร)

ประธาน

(รองศาสตราจารย์ณภาศรี เย็นบุตร)

กรรมการสอบสารนิพนธ์

(อาจารย์บรรพต ศิริชัย)

กรรมการสอบสารนิพนธ์

อนุมัติให้สารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์สุภา ปานเจริญ)

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์

วันที่ 13 เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2548

ประกาศคุณูปการ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จด้วยความเมตตากรุณาจากอาจารย์สุภัค มหาวรากร รองศาสตราจารย์
ผกาศรี เย็นบุตร และอาจารย์บรรพต ศิริชัย ที่ให้แนวคิดอันเป็นประโยชน์ และให้คำแนะนำที่มี
คุณค่าเพื่อให้เกิดความคิด ตลอดจนตลอดเวลาตรวจแก้ไขสารนิพนธ์ให้สมบูรณ์และดียิ่งขึ้น ผู้ศึกษา
รู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่งและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณครูใหญ่ และ เพื่อนครูโรงเรียนนาคประสิทธิ์ ที่ให้การสนับสนุนในการศึกษาต่อระดับ
ปริญญาโทมาบัดนี้ในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อและคุณแม่ ผู้ที่ให้กำลังใจ ให้ความช่วยเหลือ และให้การ
สนับสนุนผู้วิจัยในทุกเรื่อง

ขอขอบพระคุณทุก ๆ ท่านที่มีส่วนช่วยเหลือให้สารนิพนธ์เล่มนี้เสร็จสมบูรณ์

ราตรี จาตุรัส

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	4
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	4
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	4
วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า	4
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	6
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและสภาพบ้านเมืองสมัยธนบุรี	6
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณคดีในด้านแนวคิด	8
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณคดีในด้านลีลาการประพันธ์	10
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาบทละครเรื่องรามเกียรติ์	11
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแนวคิด	13
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาลีลาการประพันธ์	13
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทละครเรื่องรามเกียรติ์	15
3 พระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีด้านแนวคิดที่ปรากฏ ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์	16
แนวคิดการขยายราชอาณาจักร	16
แนวคิดการมีข้าราชการบริพารที่จงรักภักดี	22
ความจงรักภักดีและความซื่อสัตย์	22
ความกล้าหาญและอุตสาหะในการรบ	29
ความสามัคคี	32
แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ปกครอง	35
ธรรมราชา	35

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
การรักษาสุขภาพ	42
ความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว	44
ความมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อข้าราชการบริพาร	48
4 พระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีด้านลีลาการประพันธ์ ที่ปรากฏในบทละครเรื่องรามเกียรติ์	53
การใช้คำ	54
การใช้คำง่าย สื่อความหมายเข้าใจ	54
การใช้ถ้อยคำประณีต ศัพท์สูง	57
การหลีกคำ	61
การใช้คำที่มีเสียงหนัก – เบา	63
การใช้คำที่มีสัมผัสในแพรวพราว	67
การใช้สำนวน	74
บรรยายโวหาร	74
พรรณนาโวหาร	78
เทศนาโวหาร	80
การใช้ภาพพจน์	81
อุปมา	82
อุปลักษณ์	84
อริพจน์	85
สัญลักษณ์	87
5 สรุปผล อภิปรายและข้อเสนอแนะ	88
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	89
อภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า	89
ข้อเสนอแนะ	90

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
บรรณานุกรม	91
ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์	97

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์เถลิงถวัลย์ราชสมบัติครองกรุงธนบุรีวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2311 ทรงเป็นกษัตริย์นักรบที่ยิ่งใหญ่ของไทย พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถในการศึกสงคราม ด้วยพระอัจฉริยภาพทั้งทางด้านสติปัญญาและความอุตสาหะกล้าหาญเด็ดเดี่ยว จึงทำให้สามารถใช้เวลาในการกู้เอกราชเพียง 3 เดือนเท่านั้น แต่การเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าครั้งนั้นประเทศไทยได้รับความเสียหายมาก และยากที่จะทำการฟื้นฟูหรือบูรณะให้กลับมาเหมือนเดิมได้ อีกทั้งพระราชฐานสำคัญต่างๆ ถูกพม่าทำลายจนเกือบสิ้น จึงทำให้พระองค์ทรงตัดสินใจสร้างกรุงธนบุรีเป็นราชธานีแห่งใหม่ของไทย พระราชภารกิจที่สำคัญยิ่งของพระองค์ในฐานะกษัตริย์คือการสร้างชาติให้มั่นคง ดังนั้นพระราชภารกิจแรกในการปกครองประเทศคือการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นเพราะหลังจากที่เสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า บ้านเมืองแตกความสามัคคีเมืองน้อยใหญ่ทั้งหลายตั้งตนเป็นใหญ่ปกครองตนเองอย่างอิสระ สมเด็จพระเจ้าตากสินจึงทรงยกทัพไปปราบปรามทั้งเมืองและก๊กต่างๆ เพื่อความสงบสุขและความเป็นปึกแผ่นของชาติไทย

ในยุคเริ่มต้นของกรุงธนบุรี เป็นช่วงที่ต้องสร้างรากฐานบ้านเมืองให้มั่นคง จึงได้มีการฟื้นฟูวิทยาการแขนงต่างๆ ของไทยให้กลับมาเจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดให้รวบรวมผู้คนเพื่อสร้างชาติและได้รวบรวมผู้รู้ทางด้านศิลปะเพื่อสืบทอดและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม อันดีงามของอยุธยาให้สูญหายไป พระองค์ทรงสนับสนุนวิทยาการด้านอักษรศาสตร์ คือส่งเสริมให้กวีในราชสำนักร่วมกันสร้างสรรค์วรรณคดี ในส่วนของพระองค์ก็ทรงพระราชนิพนธ์วรรณคดี แม้ว่าในขณะนั้นพระองค์ทรงมีพระราชกรณียกิจมากมายในการบริหารประเทศ ในช่วงระยะเวลา 15 ปี ในรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีประเทศเกิดศึกสงครามตลอดเวลา วรรณคดีที่เกิดขึ้นสมัยนี้จึงมีเพียง 6 เรื่องเท่านั้น ได้แก่ อิเหนาคำฉันท์ ลิลิตเพชรมงกุฎ นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี กฤษณาสมันต์คำฉันท์ และบทละครเรื่องรามเกียรติ์อันเป็นบทพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

รามเกียรติ์เป็นวรรณคดีที่แพร่หลายมาช้านานและเป็นที่รู้จักของชาวไทยโดยสืบทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยาในลักษณะของการเล่าเรื่องและได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยต่อมา พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเลือกพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์เพียง 4 ตอน ดังนี้

1 “ตอนพระมงกุฎ” ตอนนี้เป็นตอนท้ายของเรื่องรามเกียรติ์ แต่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ไว้เป็นตอนแรก เริ่มจากตอนที่พระมงกุฎลงธนูศิลป์ในป่ากลวาค จนมีเสียงกัมปนาทไปถึงกรุงอโยธยา พระรามผู้ครองกรุงอโยธยาจึงปล่อยม้าอุปการเพื่อแสดงพระราชอำนาจจนกระทั่งจับพระมงกุฎ แต่พระมงกุฎหนีไปได้ พระรามจึงยกทัพติดตามเพื่อรบกับพระมงกุฎ

2 “ตอนหนุมานเกี่ยววานริน จนท้าวมาลีวราชมา” เริ่มตอนหนุมานเกี่ยวนางวานรินและได้นางวานริน จากนั้นหนุมานจึงฆ่าวิรุณจำบังและกลับมาส่งนางไปเมืองสวรรค์ ต่อมาทศกัณฐ์ให้เสนาไปเชิญท้าวมาลีวราชมายังกรุงลงกาเพื่อตัดสินคดีของนางสีดา ว่าควรยกนางสีดาให้ฝ่ายใด

3 “ตอนท้าวมาลีวราชพิพากษาความ จนทศกัณฐ์เข้าเมือง” เริ่มตอนท้าวมาลีวราชพิพากษาความให้ทศกัณฐ์คืนนางสีดาให้แก่พระราม เมื่อทศกัณฐ์ไม่ยอมคืนท้าวมาลีวราชจึงสาปแช่งทศกัณฐ์ ต่อมาทศกัณฐ์จึงยกทัพเข้าเมืองลงกา

4 “ตอนทศกัณฐ์ตั้งพิธีทรายกรด พระลักษมณ์ต้องหอกกบิลพัท ” จนถึงผูกผมหอกกบิลพัท กับนางมณโฑ ในตอนนี้เป็นตอนที่ทศกัณฐ์ทำพิธีชุบหอกกบิลพัท แล้วเผารูปเทวดาเพื่อให้เทวดาทั้งหลายตาย จนพระอิศวรต้องให้เทวดาพาลีมาทำลายพิธี จากนั้นนางมณโฑยุให้ทศกัณฐ์กำจัดพิเภก ทศกัณฐ์จึงแต่งทัพออกไปรบกับพระรามหมายจะฆ่าพิเภก แต่พุ่งหอกไปถูกพระลักษมณ์สลับ พิเภกให้หนุมานไปหาตัวยามาแก้ไข จากนั้นหนุมานได้ผูกผมหอกกบิลพัทติดกับนางมณโฑแล้วสาปให้นางมณโฑชกศรีษะทศกัณฐ์จึงจะพ้นคำสาป ในตอนจบได้กล่าวถึงพระวิษณุกรรมเนรมิตยอดปราสาทให้ทศกัณฐ์

เมื่อศึกษาเนื้อหารามเกียรติ์ทั้ง 4 ตอนนี้จะพบว่ามีความเกี่ยวเนื่องเกี่ยวกับการปกครองบ้านเมืองและคุณธรรมอันดีงามของผู้ปกครอง การที่พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเลือกพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์เพียงบางตอนเช่นนี้ พระองค์น่าจะทรงมีพระราชประสงค์ใช้วรรณคดีเป็นเครื่องมือถ่ายทอดแนวคิดอุดมการณ์ และคุณธรรมการปกครองของพระองค์ เช่น ความเที่ยงธรรมของท้าวมาลีวราชในการตัดสินคดีระหว่างพระรามกับทศกัณฐ์ หรือความเก่งกล้าของพระมงกุฎในด้านการรบที่จะสามารถขึ้นสืบราชสมบัติแทนพระราม

กล่าวได้ว่า การที่พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพระราชนิพนธ์วรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ขึ้นมานั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ทางด้านการปกครองดังที่ วัฒนชัย หมั่นยิ่ง (2533) ได้ศึกษาภาพลักษณ์ความเป็นผู้นำของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี จากบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พบว่าบทละครรามเกียรติ์ในแต่ละตอนเป็นเสมือนกระบอกเสียงที่จะสื่อสารความคิดต่างๆ ที่กวีพิจารณาเห็นว่ามีความสำคัญต่อความสุขของประชาชนและต่อความมั่นคงของชาติในเวลานั้น คือการมีผู้ปกครองหรือผู้นำของชาติที่มีคุณธรรม จะเห็นได้ว่าตัวละครสำคัญในรามเกียรติ์แต่ละตอนล้วนแต่

มีลักษณะของผู้นำที่มีคุณธรรมทั้งสิ้น อาจกล่าวได้ว่าบทละครรามเกียรติ์ทั้ง 4 ตอนนี้ได้สะท้อนบุคลิกภาพของพระเจ้ากรุงธนบุรี ดังที่ พิชัย ศรีภูไฟ (2542:85) ได้กล่าวว่า

ถ้าจะศึกษาประวัติสมัยกรุงธนบุรีหรือบุคลิกภาพของพระเจ้ากรุงธนบุรีจะศึกษาได้จากบทละครเรื่องรามเกียรติ์ โดยเฉพาะบุคลิกภาพของพระเจ้ากรุงธนบุรีศึกษาได้ชัดเจนจากลักษณะนิสัยของตัวละครในเรื่อง จำลองจากพระราชอัธยาศัยของพระองค์เอง ดังจะสังเกตได้ว่าตัวละครมักจะทรงธรรม เช่น เรียกท้าวมวลีวราช ว่า พระทรงธรรมมิกราชเป็นใหญ่ หรือ พระทรงทศธรรมรังสี เป็นต้น

นอกจากจะมีเนื้อหาที่น่าสนใจแล้ว บทละครเรื่องรามเกียรติ์ฉบับพระเจ้ากรุงธนบุรียังได้แสดงลักษณะทางด้านภาษาและท่วงทำนองในการประพันธ์ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะตัวของพระองค์ จะเห็นได้จากการใช้ถ้อยคำสำนวนโวหารรวมทั้งการดำเนินเรื่องที่เป็นไปอย่างเรียบง่าย รวดเร็วและสำนวนกลอนกระชับดังที่ เปลื้อง ณ นคร (2515:212) ได้วิจารณ์ไว้ว่า

ทำนองกลอนของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ในบทละครรามเกียรติ์นั้น ฟังไม่สู้ราบรื่นนัก ส่วนใหญ่ยังฟังตะกุกตะกัก แต่รู้สึว่ามีลักษณะซึ่งขัดดำเนินเรื่องรวดเร็ว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้เขียนเป็นนักรบมากกว่ากวี รามเกียรติ์ความนี้ย่อมเป็นเหมือนกระจกเงาที่ฉายให้เห็นพระราช อัธยาศัยและพระอารมณ์ของพระองค์ผู้ทรงนิพนธ์ ที่น่าจะทรงมีพระนิสัยที่เปิดเผยตรงไปตรงมา

การที่รามเกียรติ์ฉบับพระเจ้ากรุงธนบุรีมีสำนวนภาษาเรียบง่ายและสำนวนกลอนกระชับ อาจเป็นเพราะพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเป็นกวีที่เป็นกษัตริย์นักรบ แต่ด้วยความตั้งพระทัยของพระองค์ จึงได้ทรงพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ขึ้นมา 4 ตอน ในช่วง พ.ศ. 2313 ซึ่งเป็นปีที่บ้านเมืองยังอยู่ในระยะเพิ่งฟื้นตัว แสดงให้เห็นว่าพระองค์มิได้ทรงละทิ้งศิลปวัฒนธรรมของไทยนอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นพระอัจฉริยภาพทางด้านการประพันธ์ แม้ว่าพระองค์ไม่เคยทรงพระราชนิพนธ์วรรณคดีเรื่องใดมาก่อนแต่ก็ทรงสามารถพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ทั้ง 4 ตอนได้ในระยะเวลาเพียง 2 เดือนเท่านั้น ซึ่งเป็นระยะเวลาอันสั้นนับว่าพระองค์ทรงมีพระอัจฉริยภาพทางด้านกวีที่น่าทึ่งยิ่ง

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ฉบับพระเจ้ากรุงธนบุรี ถือได้ว่าเป็นวรรณคดีเชิดชูพระราชากิจอันก่อปรด้วยพระเดชานุภาพ พระธรรมานุภาพ และพระอัจฉริยภาพแห่งพระมหากษัตริย์ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าบทละครเรื่องรามเกียรติ์ฉบับพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นวรรณคดีที่น่าสนใจศึกษา เพราะแสดงถึงพระอัจฉริยภาพของพระเจ้ากรุงธนบุรี ในการเสนอแนวคิดในด้านการปกครองโดยใช้ภาษาที่เป็น

ลักษณะเฉพาะพระองค์ถือได้ว่ารามเกียรติ์ฉบับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นเครื่องมือสื่อความคิดของพระองค์ในการปกครองได้เป็นอย่างดี

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อศึกษาพระอัจฉริยภาพในด้านแนวคิดและลีลาการประพันธ์ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในการพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษารามเกียรติ์ฉบับของพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นการศึกษาแนวคิดของพระเจ้ากรุงธนบุรีที่สะท้อนผ่านเนื้อหาในบทละครเรื่องรามเกียรติ์โดยผ่านทางการใช้ภาษาที่มีลีลาการประพันธ์เป็นลักษณะเฉพาะพระองค์ อันแสดงถึงพระอัจฉริยภาพในการพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยได้ศึกษาพระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีที่ปรากฏในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ฉบับพระเจ้ากรุงธนบุรี จำนวน 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ตอนพระมงกุฏ

ตอนที่ 2 ตอนหนุมานเกี้ยวนางวานริน จนท้าวมาลีวราชมา

ตอนที่ 3 ตอนท้าวมาลีวราชพิพากษาความ จนทศกัณฐ์เข้าเมือง

ตอนที่ 4 ตอนทศกัณฐ์ตั้งพิธีทรายกรด พระลักษมณ์ต้องหอกกบิลพัธ จนผูกผม
ทศกัณฐ์กับนางมณโฑ

โดยศึกษารามเกียรติ์ฉบับของกรมศิลปากร จัดพิมพ์เผยแพร่ เมื่อพุทธศักราช 2539

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

- 1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในสมัยกรุงธนบุรี
- 2 ศึกษาบทละครเรื่องรามเกียรติ์ฉบับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทั้ง 4 ตอน ได้แก่
 - ตอนที่ 1 ตอนพระมงกุฏ
 - ตอนที่ 2 ตอนหนุมานเกี้ยวนางวานริน จนท้าวมาลีวราชมา
 - ตอนที่ 3 ตอนท้าวมาลีวราชพิพากษาความ จนทศกัณฐ์เข้าเมือง

ตอนที่ 4 ตอนทศกัณฐ์ตั้งพิธีทรายกรด พระลักษมณ์ต้องหอกกบิลพัท จนผูกผม
ทศกัณฐ์กับนางมณโฑ

2 ศึกษาหลักการวิเคราะห์วรรณคดีในด้านแนวคิดและลีลาการประพันธ์

3 ศึกษาพระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีด้านแนวคิดและลีลาการประพันธ์ที่
ปรากฏในบทละครเรื่องรามเกียรติ์

5 สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

6 เสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาพระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า เอกสาร ตำรางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีพร้อมกับศึกษาเหตุการณ์ใน สมัยกรุงธนบุรี และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์วรรณคดีในด้านแนวคิดและลีลาการประพันธ์ เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการวิเคราะห์พระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในบทละครเรื่อง รามเกียรติ์ โดยเลือกเอกสารตำราและงานวิจัยที่มีผู้สนใจและได้ศึกษาไว้แล้วดังต่อไปนี้

1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

- 1 1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและสภาพบ้านเมืองสมัยกรุงธนบุรี
- 1 2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณคดีในด้านแนวคิด
- 1 3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณคดีในด้านลีลาการประพันธ์
- 1 4 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับบทละครเรื่องรามเกียรติ์

2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

- 2 1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแนวคิด
- 2 2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาลีลาการประพันธ์
- 2 3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทละครเรื่องรามเกียรติ์

1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

1 1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและสภาพบ้านเมืองสมัย กรุงธนบุรี มีผู้ศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

ประกอบ ไชยประการ (2517 303) กล่าวถึงพระราชประวัติของพระเจ้าตากสินไว้ว่า พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีเชื้อสายจีน เป็นบุตรของนายอากรบ่อนเบี้ยไหฮอง และมารดาคือนาง นกเอี้ยง บิดาได้นำไปยกให้พระยาจักรีรับเลี้ยงไว้ในฐานะบุตรบุญธรรม เมื่ออายุได้ 14 ปี ก็ถวาย ตัวเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ และเจริญก้าวหน้าในการรับราชการมาเรื่อยๆ ตำแหน่งที่ได้รับสุดท้ายก่อนที่กรุงศรีอยุธยาจะเสียแก่พม่า คือพระยากำแพงเพชร หรือพระยาวิเชียร ปรากฏ พระปรีชาสามารถของพระเจ้าตากสินที่ทำให้ประชาชนยกย่องนับถือยิ่งนัก ถือได้ว่าเป็น วีรบุรุษสำคัญของชาติไทยคือการทำพระองค์ทรงกู้เอกราชคืนมาสู่ประเทศไทยด้วยระยะเวลาอันสั้น เพียง 3 เดือนเท่านั้น

ขจร สุขพานิช (2524 : 21) ได้ศึกษาถึงพระอัจฉริยภาพด้านการรบของพระเจ้าตากสินมหาราช โดยเฉพาะการรบที่เมืองพิษณุโลก เมื่อปี พ.ศ. 2318 - 2319 การรบครั้งนั้นถือว่าสำคัญที่สุดในรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าตากสิน เพราะเมืองพิษณุโลกเป็นเมืองใหญ่ทางเหนือซึ่งในขณะที่ยกกรุงศรีอยุธยาเสียให้แก่พม่า เจ้าเมืองพิษณุโลกได้ตั้งตัวเป็นใหญ่ทางหัวเมืองด้านเหนือแต่สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงยกทัพขึ้นไปปราบปรามได้สำเร็จ นอกจากพระอัจฉริยภาพด้านการรบแล้ว พระองค์ทรงมีพระอัจฉริยภาพทางด้านภาษาโดยสามารถตรัสได้หลายภาษาเห็นได้จากเหตุการณ์ตอนที่พระองค์ทรงนำทัพไปตีเมืองพุกไธมาศ ทรงตรัสประภาษให้โอวาทพระสงฆ์ญวนโดยภาษาญวน และตรัสกับพระสงฆ์จีนด้วยภาษาจีน พระองค์ยังทรงมีความสามารถในการคาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่าข้าศึกจะยกทัพมาเมื่อใด การที่พระองค์สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่าข้าศึกจะยกทัพมาเมื่อใดคงเป็นเพราะทรงรอบรู้สถานการณ์บ้านเมืองของประเทศเพื่อนบ้านและ กลวิธีการรบของข้าศึกเป็นอย่างดี ฉะนั้นจึงทรงสามารถรบชนะข้าศึกทุกครั้งไป จึงถือได้ว่าภายในเวลา 15 ปีของการครองราชย์เป็นข้อพิสูจน์ที่ชัดเจนได้ว่าพระองค์ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในฐานะประมุขของประเทศได้อย่างน่ายกย่องและสรรเสริญยิ่งนัก

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2529 : 81) กล่าวถึงเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเสียให้แก่พม่าว่า ในปี พ.ศ. 2310 บ้านเมืองตกอยู่ในสภาพยุคเหี้ยมเป็นอย่างมากประชาชนได้รับความเดือดร้อน พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงพระปรีชาสามารถกู้เอกราชคืนสู่ไทย และสิ่งแรกที่พระองค์ทรงกระทำคือ รวบรวมผู้คนให้มารวมกันเพื่อเป็นกำลังของชาติ และพระราชกรณียกิจต่อไปของพระองค์คือ ทรงฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ ซึ่งมีลักษณะตามแบบกรุงศรีอยุธยาเมื่อบ้านเมืองเริ่มอยู่ในภาวะที่สงบสุข พระองค์ก็ได้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้นพระองค์ทรงเลื่อมใสในพุทธศาสนาอย่างมาก ทรงเล็งเห็นว่าศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทยเป็นที่รวมใจของประชาชน ในช่วงที่บ้านเมืองเริ่มจะสงบจากศึกสงครามประชาชนควรจะมีที่พึ่งทางใจ พระองค์จึงให้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนให้มีขวัญกำลังใจดีขึ้นโดยการนำหลักธรรมทางศาสนาต่างๆ มาใช้สั่งสอนประชาชนซึ่งเป็นผลสำเร็จตามที่พระองค์ทรงตั้งพระทัยไว้ทำให้ประเทศไทยมีความสงบสุขและประชาชนมีขวัญกำลังใจมากยิ่งขึ้น

ประพัฒน์ ตรีณรงค์ (2534 : 1-6) กล่าวถึงวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2311 เป็นวันสำคัญของไทย คือเป็นวันที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ครองกรุงธนบุรีหลังจากกู้เอกราชคืนจากพม่าได้ เมื่อพระองค์ขึ้นเป็นกษัตริย์ได้ทรงตั้งปณิธานสำคัญในการปกครองประเทศไว้ 3 ประการ คือ

- 1 ป้องกันราชอาณาจักรจากศัตรูภายนอกประเทศ
- 2 ปราบก๊กต่างๆ ภายในประเทศที่ตั้งตนเป็นใหญ่จึงต้องปราบปรามลงให้ได้

เพื่อรวบรวมให้เป็นราชอาณาจักรเดียวกัน

3 แม่พระบรมราชานุภาพขยายอาณาจักรให้กว้างใหญ่ไพศาลยิ่งขึ้น

จากปณิธาน 3 ประการที่พระองค์ได้ตั้งไว้ พระองค์ทรงทำสำเร็จตามพระประสงค์ทุกประการ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2325 พระชนมายุเพียง 48 พรรษา

12 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณคดีด้านแนวคิด มีผู้ให้ความหมายของคำว่าแนวคิดไว้ดังต่อไปนี้

บุญเหลือ เทพสุวรรณ (2511 : 5-17) กล่าวถึงการวิเคราะห์สารัตถะหรือแนวคิดของเรื่องจะกระทำได้อีกเมื่อได้อ่านวรรณคดีเรื่องนั้นจบแล้ว เพราะสารัตถะของเรื่องจะปรากฏขึ้นอย่างสมำเสมอเมื่อเรื่องดำเนินไป เช่น ถ้าอ่านบทละครพูดเรื่องหลวงจำเริญเดินทาง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็จะพบว่าสารัตถะของเรื่อง คือ "การเป็นผู้ให้ย่อมก่อให้เกิดความภูมิใจมากกว่าเป็นผู้รับ" หรือแนวคิดของเรื่องปลาบู่ทอง คือเรื่องความริษยาของแม่เลี้ยงต่อลูกเลี้ยง ซึ่งเป็นแนวคิดและแนวเรื่องของนิยายโบราณทุกประเทศ แต่การวิเคราะห์สารัตถะของเรื่อง แต่ละคนอาจจะเห็นสารัตถะของเรื่องเดียวกันต่างกันได้และวรรณคดีบางเรื่องอาจจะไม่มีสารัตถะก็ได้ ถ้าผู้แต่งมุ่งเพียงแต่จะใช้เป็นเครื่องมือสำเร็จอารมณ์เท่านั้น

กระแสร มาลยาภรณ์ (2522 : 3-15) กล่าวถึง การศึกษาวรรณคดีที่ถูกต้อง คือศึกษาทางด้านเนื้อหาและความงามในด้านศิลปะของวรรณคดี ดังนั้นการอ่านวรรณคดีจะต้องอ่านอย่างละเอียด ผู้ที่จะอ่านวรรณคดีแล้วเข้าใจความคิดของกวีอย่างชัดเจน ต้องอาศัยความรู้ประสบการณ์ทางด้านภาษาและศึกษาสภาพของสังคมที่เกิดวรรณคดี ผู้อ่านจึงสามารถเข้าใจแนวคิดของกวีที่ถ่ายทอดมายังผู้อ่านได้อย่างถูกต้องพร้อมทั้งสามารถรับรู้ถึงคุณค่าธรรมเนียมนิยมในวรรณคดีได้อีกด้วย

กุหลาบ มลลิกะมาศ (2522 : 51) ได้ให้ความหมายของแนวคิดในวรรณคดี คือลักษณะอันเป็นวิสัยธรรมดา ธรรมชาติของโลกและของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ผู้แต่งมองเห็นและมุ่งหมายจะแสดงลักษณะนั้นให้ปรากฏแก่ผู้อ่านแสดงให้เข้าใจว่าวิถีทางแห่งโลก หรือมนุษย์นี้เป็นอย่างไร ผู้แต่งเล็งเห็นนั่นเอง

สุวิธศรี พงศ์ไพบูลย์ (2525 : 65) กล่าวถึงการเสนอแนวคิดของผู้ประพันธ์ในลักษณะของการสั่งสอนให้คติเตือนใจแก่ผู้อ่าน ผู้ประพันธ์มักใช้กลวิธีในการชี้แนะแนวคิดของตนเองมาสู่ผู้อ่านให้ผู้อ่านคล้อยตาม โดยการเสนอแนะแนวทางปฏิบัติที่เห็นว่าดีงาม การเสนอแนวคิดลักษณะนี้ผู้ประพันธ์มักใช้กลวิธีที่แยบยลในการเสนอ ซึ่งจะไม่เสนอแนวคิดโดยตรงไปตรงมา

เพราะแนวคิดบางอย่างลึกซึ้ง ผู้ประพันธ์ถือว่าตนเองไม่ได้อยู่ในฐานะที่พึงกระทำหรือรู้อย่างแจ่มแจ้ง ดังนั้นผู้ประพันธ์จึงเสนอแนวคิดตามที่กวีนิยมใช้ในวรรณคดี คือ การนำเอาวิสัยหรือธรรมดาของโลกมาอ้างหรือใช้วิธีให้ตัวละครสอนตัวละครโดยให้ตัวละครบางตัวรำพึงความผิดพลาดและข้อบกพร่องของตน วิธีนี้ให้เห็นผลแห่งกรรม การเสนอแนวคิดวิธีนี้ผู้อ่านจะเข้าใจและคล้อยตามผู้ประพันธ์เพราะเป็นสัจธรรมทางโลกที่มนุษย์พึงยอมรับโดยทั่วกัน

ทองสุข เกตุโรจน์ (2529 70) กล่าวว่าไว้ว่าการแสดงสารัตถะหรือแนวคิดของเรื่อง บางที่ผู้ประพันธ์อาจจะบอกผู้อ่านตรงๆ หรือให้ตัวละครเป็นผู้บอก อาจจะปรากฏที่ชื่อเรื่อง แต่โดยมากแล้วผู้ประพันธ์จะไม่บอกโดยตรง ผู้อ่านต้องค้นหาสารัตถะด้วยตนเองจากเนื้อหาของเรื่อง สำหรับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาสารัตถะของเรื่องมี 6 ประการ ได้แก่

1 คำบรรยายของสารัตถะของเรื่องจะต้องเขียนเป็นประโยคมีภาคประธาน และภาคแสดง จะบอกว่าสารัตถะของเรื่องคือ "ความจงรักภักดีต่อบ้านเมือง" เท่านั้นไม่พอ ต้องบอกว่า "ความจงรักภักดีต่อบ้านเมืองทำให้เกิดความเสียสละ" ดังนี้ เป็นต้น

2 สารัตถะของเรื่องจะต้องกล่าวอย่างกว้าง ๆ เป็นกลาง ๆ จึงไม่ควรใช้ตัวละครในเรื่องเป็นประธานหรือเป็นกรรมของประโยค เพราะจะเป็นการจำกัดตนเองเกินไป

3 แม้สารัตถะของเรื่องจะต้องกล่าวอย่างกว้างๆ เป็นกลางๆ แต่ไม่ควรให้กว้างจนครอบคลุมไปหมดทุกอย่าง จึงควรหลีกเลี่ยงการใช้คำว่า ทุกคน เสมอ ต้อง ฯลฯ แต่ควรใช้คำว่า บางคน บางที่ อาจจะ ฯลฯ ซึ่งจะถูกต้องกว่า

4 สารัตถะของเรื่องจะต้องสอดคล้องกับรายละเอียดของเรื่องด้วย ถ้าหากเราไม่สามารถอธิบายได้ว่าเหตุการณ์สำคัญหรือตัวละครสำคัญในเรื่องมีความเกี่ยวข้องกับสารัตถะของเรื่องอย่างไรบ้าง ก็ต้องถือว่าการตีความของเรายังไม่ถูกต้องสมบูรณ์ นอกจากนั้นสารัตถะของเรื่องจะต้องไม่ขัดแย้งกับรายละเอียดในเรื่อง

5 การบรรยายสารัตถะของเรื่องในเรื่องสั้นหรือนวนิยายเรื่องเดียวกัน อาจบรรยายได้หลายวิธี ไม่จำเป็นต้องมีวิธีใดวิธีหนึ่งเท่านั้น

6 ต้องพยายามหลีกเลี่ยงการใช้ข้อความที่เป็นภาชิต ในการบรรยายสารัตถะของเรื่อง เช่นไม่ใช้ว่า "คบคนดีเป็นศรีแก่ตัว" หรือ "เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร" หรือ "รู้รักษาดูรอดเป็นยอดดี" ดังนี้ เป็นต้น

13 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณคดีด้านลีลาการประพันธ์ มีผู้ให้ความหมายลีลาการประพันธ์ ดังต่อไปนี้

บุญเหลือ เทพสุวรรณ (2511 75-79) อธิบายรูปแบบลักษณะการแต่งที่หลากหลายของร้อยกรองวรรณคดี หากวรรณคดีชิ้นใดมีความไพเราะจับใจทำให้ผู้อ่านสะเทือนอารมณ์ วรรณคดีชิ้นนั้นจะเป็นที่ชื่นชมว่ามีศิลปะที่ดี หลักในการพิจารณาร้อยกรองทั่วไป คือพิจารณาความเหมาะสมของคำประพันธ์ที่ใช้กับเนื้อเรื่องว่าเหมาะสมกันหรือไม่ มีภาพพจน์หรือถ้อยคำสำนวนที่จับใจหรือไม่ แต่ความไพเราะหรือความพึงพอใจในบทร้อยกรองต้องอาศัยการสัมผัสทางหู ดังนั้นการอ่านร้อยกรองจึงต้องอ่านออกเสียง หรือแม้อ่านในใจก็ต้องทำเสียง ซึ่งหมายถึงการเว้นจังหวะ การเน้นเสียง แฝงเสียง ดังนั้นวรรณคดีจะไพเราะได้ต้องอาศัยกลวิธีของผู้ประพันธ์ โดยที่ผู้ประพันธ์ต้องสามารถเลือกรูปแบบหรือถ้อยคำ สำนวนได้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง

เปลื้อง ณ นคร (2515 13) กล่าวถึง นฤมิตญาณ คือ ปัญญาในการสร้างงานที่เป็นคุณสมบัติของกวี โดยที่กวีผู้นั้นต้องรู้จักสร้างสิ่งใหม่ๆ อาจเป็นลักษณะของบทกลอนใหม่ๆ แนวคิดใหม่ๆ อย่างเช่น สุนทรภู่เขียนเรื่องพระอภัยมณีไม่เอาอย่างนิทานกลอนที่เคยมีมา โดยที่แต่งให้ตัวเอกอย่างพระอภัยมณีเก่งด้านดนตรี ไม่ได้เก่งด้านการรบเช่นนิทานคำกลอนเรื่องอื่นๆ ของไทย หรือจะเป็นกวีเช่นศรีปราชญ์ เมื่อเขียนโคลงกำสรวลตอนจะจากหญิงคนรักก็มักจะฝากคนรักไว้บนฟ้า แต่กลัวพระอินทร์จะมายุ่ง ในที่สุดเห็นว่าควรฝากนางไว้กับใจนางเองเป็นดีที่สุด ลักษณะของกวีเช่นนี้เรียกว่านฤมิตญาณ ในทางอารมณ์โวหารเป็นสิ่งสำคัญสำหรับกวีอย่างมาก กวีที่ดีจึงต้องพยายามฝึกฝนปัญญาในการสร้างสรรค์ผลงานดังกวีทั้ง 2 คน ที่ได้ยกมากล่าวซึ่งเป็นผู้ที่มีลีลาในการประพันธ์เฉพาะตัว เมื่อได้เห็นสำนวน โวหาร หรือความคิดแฝงในบทกลอนก็จะทราบทันทีว่าเป็นของกวีท่านใด ดังนั้นลีลาการประพันธ์จึงสามารถบ่งบอกความคิดความเป็นตัวตนของกวีได้ เพราะสิ่งนี้เป็นลักษณะเฉพาะตัวของกวีที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนของกวีซ้ำๆ กันเสมอ

กุหลาบ มลลิกะมาส (2517 7) ได้อธิบายเกี่ยวกับศิลปะของการเรียบเรียงภาษาในวรรณคดีที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสะเทือนใจ โดยที่กวีสื่อความคิดนั้นมายังผู้อ่าน แต่อย่างไรก็ตาม การใช้สำนวนโวหาร กลวิธีในการบรรยายหรือในการพรรณนาของกวีแต่ละคนจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน มีแนวการเขียนเฉพาะตนท่วงทำนองที่แสดงออกมาจากตัวอักษรในวรรณคดีจะเป็นลักษณะการเขียนเฉพาะตัวของกวีแต่ละคน เรียกว่าสไตล์การแต่ง โดยสไตล์การแต่งของกวีแต่ละคนจะทำให้ผู้อ่านทราบถึงบุคลิกภาพของผู้แต่งเมื่ออ่านงานเขียนของนักเขียนคนนั้นๆ เพราะกวีต่างก็มีแบบเป็นของตนเองปรากฏอยู่ซ้ำๆ จนสรุปได้ว่าการเขียนแบบนี้สำนวนนี้เป็นของใคร เช่น นม ส จะมีการแต่งที่สอดแทรกอารมณ์ขัน มีการเล่นคำ เล่นสำนวน หรือสุนทรภู่ จะนิยมสัมผัสมาก ชอบพรรณนาธรรมชาติ และยังชอบกล่าวถึงประวัติสถานที่ต่างๆ วิธีการดำเนินเรื่องชอบเล่า

นิทานประกอบลักษณะกลอนมีสัมผัสมาก ดังนั้นเมื่อเราจะวิเคราะห์ลักษณะบุคลิกภาพของกวีสามารถพิจารณาได้จาก จำนวน ไวยากรณ์ อย่างไรก็ดีการใช้ภาษา กลวิธีในการบรรยายหรือในการพรรณนา ก็สามารถเป็นข้อสันนิษฐานได้ว่างานเขียนแต่ละเรื่องเป็นงานเขียนของกวีท่านใด

สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2525 : 65) กล่าวถึงส่วนประกอบที่สำคัญของวรรณคดี คือ การใช้ภาษา ถ้อยคำ จำนวน ซึ่งเป็นสิ่งที่กวีคิดขึ้นมาและใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารมายังผู้อ่าน วรรณคดีจะมีลักษณะเด่นที่สำคัญประการแรกที่ผู้อ่านจะมองเห็น คือการใช้ภาษา หรือกลวิธีการประพันธ์ ภาษาถือว่าเป็นลักษณะเฉพาะตัวของกวี เกิดขึ้นจากรสนิยมหรือนิสัยของกวี สิ่งเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมของกวีเป็นอย่างมาก เช่น วรรณคดีของศรีปราชญ์ จะมีลักษณะลีลาการประพันธ์ของภาษาที่นิยมใช้คำให้อารมณ์เต็มที่ หนักแน่น เพราะศรีปราชญ์เป็นกวีที่มีนิสัยแสร้งกร้าวเปิดเผยและมีอารมณ์รุนแรง ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับสุนทรภู่เป็นผู้ที่มีอารมณ์อ่อนไหวง่าย ตัวละครของสุนทรภู่อายุพระอภัยมณีก็จะมีลักษณะของสุนทรภู่เข้าไปประสมอยู่ด้วย ดังนั้น จึงสรุปได้ว่ากวีแต่ละคนจะมีการใช้ภาษาหรือลีลาการประพันธ์ที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับลักษณะนิสัย และรสนิยมของกวีผู้นั้น

สุจิตรา จงสถิตยวัฒนา (2548 : 50-57) กล่าวถึงการใช้จำนวน ซึ่งใช้ในความหมายของจำนวนในการเขียน ว่าหมายถึง ถ้อยคำที่เรียบเรียงซึ่งเรานิยมใช้ คำว่า ไวยากรณ์ โดยแยกประเภทการเขียนไวยากรณ์เป็น 3 ประเภทใหญ่ ได้แก่ 1 บรรยายไวยากรณ์ 2 พรรณนาไวยากรณ์ และ 3 เทศนาไวยากรณ์ อย่างไรก็ตามเมื่อนำมาพิจารณาภาษาในวรรณคดีและวรรณกรรม จะพบว่าเรามักจะใช้คำว่า จำนวน ในความหมายว่า ลีลาการเขียน หรือ ลีลาการแต่งของผู้ประพันธ์ซึ่งค่อนข้างจะเป็นลักษณะเฉพาะตัว

1.4 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษารามเกียรติ์ มีผู้ที่ศึกษาและวิเคราะห์เรื่องรามเกียรติ์ ไว้ที่น่าสนใจดังต่อไปนี้ คือ

พิชัย ศรีภูไฟ (2542 : 85) ศึกษาวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ในด้านสังคมและการเมือง โดยกล่าวถึงการปกครองในรามเกียรติ์ และความสำคัญของบทละครเรื่องรามเกียรติ์ สรุปได้ดังนี้

1. ปลุกใจทหารให้อีกเข้ม
2. มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์
3. สร้างจิตสำนึกให้รักชาติ
4. การพิพากษาคัดสินคดีความ

ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ (2540 25) ศึกษาตัวละครในรามเกียรติ์ ผลการศึกษาพบว่า รามเกียรติ์เป็นวรรณกรรมที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรมการเมืองและการปกครองของไทย รากฐาน วัฒนธรรมไทยที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในเรื่องรามเกียรติ์ มักเห็นได้ชัดจากพฤติกรรมของตัวละครฝ่าย มนุษย์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของฝ่ายธรรม และอาจถือได้ว่าตัวละครฝ่ายมนุษย์เป็นตัวแทนของคน ไทย เช่น ในเรื่องการเมืองการปกครอง การเคารพผู้อาวุโส ความเชื่อในหลักธรรมของพุทธศาสนา เป็นต้น ในแง่ของการปกครอง พระรามเป็นผู้บังคับบัญชาที่ดี เป็นกษัตริย์ที่ดีซึ่งใช้ธรรมในการ ปกครองมีลักษณะผู้ปกครองที่ดี จึงถือได้ว่าพระรามเป็นแบบอย่างของผู้ปกครองที่ดี ดังนั้น กษัตริย์ของไทยจึงนำวิธีการปฏิบัติตนของพระรามมาเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ปกครองและเป็นแนว สืบต่อปฏิบัติกันมา

นอกจากนี้ ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ (2539 38) ยังศึกษาความเกี่ยวข้องระหว่าง รามายณะกับสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย ผลการศึกษาพบว่าเรื่องราวในรามายณะเสนอทั้งตัว อย่างที่ดีและเลวของผู้ปกครอง ตลอดจนผลที่ตามมาซึ่งเป็นข้อคิดสำหรับผู้อ่านว่าคนที่ฉลาดควร เลือกปฏิบัติตนอย่างไร ดังนั้นกษัตริย์ไทยจึงผูกพันกับเรื่องรามายณะ โดยปฏิบัติตามแบบอย่าง ผู้นำที่ดีในรามายณะ และพบว่าชื่อกรุงศรีอยุธยาเป็นชื่อที่ปรับมาจากกรุงอโยธยา นครหลวงของ พระราม ส่วนพระนามของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาหลายพระองค์ ก็เป็นพระนามที่สืบ เนื่องมาจากรามเกียรติ์ เช่น พระรามธิบดีที่ 1 (อู่ทอง) พระราเมศวร รามเกียรติ์ได้ปรากฏใน วรรณกรรมไทยจนเป็นที่รู้จักกันดีตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบันนี้

ประวิณ ณ นคร (2539 1) ศึกษาเทคนิคการบริหารในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ผลการศึกษาพบว่าวรรณคดีเรื่องรามนี้ได้รับการยกย่องว่าเป็นหนังสือที่แต่งดี มีความสมเหตุสมผล ในเชิงบริหารพระรามเป็นกษัตริย์ฝ่ายธรรมะมีลักษณะผู้นำที่มีหลักการบริหารที่ดีจึงได้ประสบ ความสำเร็จในการปราบยักษ์ ทั้งที่เหาะเหินเดินอากาศไม่ได้ และไม่มีกำลังพลมาก่อน ซึ่งแตกต่าง จากทศกัณฐ์ซึ่งมีข้อบกพร่องในการบริหารจึงพ่ายแพ้พระราม ทั้งที่ทศกัณฐ์มีอิทธิฤทธิ์และกำลังพล เหนือกว่าพระรามทุกประการ การที่พระรามรบชนะทศกัณฐ์ เพราะพระรามมีคุณสมบัติของนัก บริหารที่ดี 5 ประการ คือ มีความเป็นผู้นำที่มีความสามารถ มีอุดมการณ์ในการทำงาน มีคุณธรรม ที่จำเป็นสำหรับนักบริหาร ใช้เทคนิคการบริหารที่ดีและสามารถแก้ปัญหาได้ราบรื่น

มณีนี้น พรหมสุทธิรักษ์ (2525 13) ศึกษาภาพสะท้อนของกวีในบทละครรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทำให้มองเห็นพระราชประสงค์ และหรือพระราชคตินิยมบางประการของผู้ทรงพระราชนิพนธ์ว่าอาจจะทรงโปรดให้ราษฎรยอมรับ พระองค์ว่ามีศักดิ์และสิทธิ์สมบูรณ์ที่จะปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์ รวมทั้งมีเชื้อสายที่บริสุทธิ์

เปลื้อง ณ นคร (2515 : 212) กล่าวว่าถึงบทละครเรื่องรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีว่าเป็นกลอนบทละคร มีเพียง 4 ตอน บานแผนกในด้านฉบับสมุดไทยบอกไว้ว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงนิพนธ์ เมื่อ จ.ศ. 1132 (พ.ศ. 2313) คือเมื่อสร้างกรุงธนบุรีแล้ว 3 ปี ทำนองกลอนที่ทรงนิพนธ์นั้น ฟังไม่สู้ราบรื่นนัก ส่วนใหญ่ฟังตะกุกตะกักขัดหู แต่รู้สึกว่ามีลักษณะซึ่งขัด ดำเนินเรื่องรวดเร็ว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้เขียนเป็นนักรบมากกว่าเป็นกวี

2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแนวคิด

เอมอร นิรัษฎราช (2521) วิเคราะห์ทัศนคติทางสังคมในนวนิยายสมัยรัชกาลที่ 7 โดยศึกษาจากสภาพสังคมเป็นพื้นฐาน พบว่าปรากฏทัศนคติประเด็นทางสังคมที่ชัดเจน คือระบบของเจ้าขุนมูลนายที่ลดลง มีการเติบโตของชนชั้นกลาง และเกิดความขัดแย้งระหว่างผู้มีฐานะทางการเงินกับฐานะทางศักดิ์ตระกูล ซึ่งเกิดหลังจากวัฒนธรรมทางตะวันตกเข้ามาสู่ไทยโดยนักเรียนนอกเป็นผู้นำเข้ามา การสะท้อนภาพของสังคมไทยจะเสนอผ่านบทสนทนาของตัวละคร ซึ่งเป็นการเสนอแนวคิดแบบทางอ้อม

นาธิกา มงคลคานวนเขตต์ (2524) ได้ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะแนวคิดของเรื่องสั้นไทยระหว่าง พ.ศ. 2475 – 2484 จากการศึกษาพบว่าเรื่องสั้นในระหว่างปีดังกล่าวนี้จะมุ่งเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความรักมากที่สุด รองลงมาได้แก่แนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิง ชีวิตครอบครัว ค่านิยมในสังคมไทย สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองเป็นแนวคิดที่พบน้อยที่สุด ผู้แต่งใช้ทั้งวิธีเสนอแนวคิดผ่านโครงเรื่องและผ่านตัวผู้เขียนโดยตรง

ธนิกาญจน์ จินาพันธ์ (2546) ได้ศึกษาแนวคิดที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ซีไรต์ การศึกษาพบว่ากวีมักจะถ่ายทอดปัญหาและความเป็นไปของสภาพสังคมบ้านเมืองในสังคมด้วยมุมมองหรือความคิดที่มุ่งจรรโลงสังคม เนื้อหาแบ่งออกเป็น 3 แนวคิด คือ แนวคิดด้านสังคม แนวคิดด้านการเมือง และแนวคิดด้านปรัชญา

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาลีลาการประพันธ์

ยุพา อร่ามกุล (2512) ศึกษาลักษณะที่ดีเด่นของบทพระนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ จากการศึกษาลีลาการประพันธ์และลักษณะการใช้ภาษาของ น.ม.ส. พบว่าพระองค์ทรงเลือกคำที่นำมาใช้ในงานเขียนอย่างเคร่งครัด ทรงคำนึงถึงเสียงของคำ น้ำหนักคำ สัมผัส เพื่อความไพเราะแก่เนื้อเรื่อง ทรงใช้ภาษาในบทพระนิพนธ์เป็นภาษาที่ไม่ฟุ่มเฟือย ทรงใช้คำอย่างประหยัด เลือกใช้คำง่ายๆแต่บางครั้ง ในด้านสำนวนโวหาร ทรงคิดค้นสำนวน

โวหารที่แปลกและใหม่มีข้อความที่คมคาย นอกจากนี้ยังทรงแทรกพระอารมณ์ขันของพระองค์ไว้ในบทพระนิพนธ์อยู่เสมอ ซึ่งทำให้เรื่องสนุกสนานถือได้ว่าเป็นลักษณะที่ดีเด่นเฉพาะตัวในบทนิพนธ์ของพระองค์

พิทยา เจริญสุวรรณ (2520) ได้วิเคราะห์ศิลปะการใช้ภาษาในกวีนิพนธ์ของ อังคาร กัลยาณพงศ์ จากการศึกษาพบว่าอังคาร กัลยาณพงศ์ เป็นกวีที่มีความสามารถสูงในการใช้คำ สามารถใช้คำเปรียบเทียบเพื่อสร้างจินตนาภาพให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะท้อนใจ ใช้คำน้อยแต่มีความหมายกว้าง ภาษาบางคำเป็นภาษาที่ได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีไทยโบราณ ในงานประพันธ์ของอังคารบางครั้งใช้ภาษาที่รุนแรง เนื่องจากบางเรื่องเป็นเรื่องที่อังคารไม่เห็นพ้องกับผู้อื่นหรือเป็นการแสดงสภาพเหตุการณ์ที่เลวร้าย ลักษณะเช่นนี้เป็นการบอกถึงอารมณ์และความรู้สึกของกวี ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากวีเป็นคนจริงใจ ไม่เสแสร้ง ซื่อสัตย์ต่อความรู้สึกของตนเองคิดเช่นไรก็ถ่ายทอดผ่านงานเขียนของตนเอง ดังนั้นงานกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ จึงโดดเด่นในด้านศิลปะการใช้ภาษาที่เป็นภาษาเฉพาะตัวของกวี

เพลินพิศ เทียรฆราตรี (2525) ศึกษาท่วงทำนองในการแตงนวนิยายของ สุวรรณี สุคนธา จากการศึกษาพบว่าสุวรรณี สุคนธา เป็นนักประพันธ์ที่มีท่วงทำนองการแตงเฉพาะตน มีความเรียบง่ายในด้านการใช้ภาษา นิยมใช้ภาษาปากในงานเขียนนวนิยาย ในส่วนของโครงสร้างประโยคจะเป็นประโยคสั้น ๆ นิยมใช้ประโยคความเดียว ภาษาที่ใช้ในการบรรยายหรือพรรณนามักเป็นภาษาง่าย ๆ สั้น ๆ ตรงไปตรงมาชัดเจน แต่สุวรรณีจะใส่ใจถึงความละเอียดในด้านเนื้อหาเพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ สุวรรณีจึงมักจะสอดแทรกอารมณ์หรือความคิดส่วนตัวลงไปในงานเขียนเสมอ

ใจปอง สัมลิม (2532) ได้ศึกษาการใช้ถ้อยคำแบบกวีนิพนธ์ในเรื่องกามนิธ ฉบับภาษาไทยของเสฐียรโกเศศและนาคะประทีป จากการศึกษาพบว่าเรื่องกามนิธประกอบด้วยศิลปะการใช้ภาษาที่ประณีตเหมาะสมกับเนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ถ้อยคำที่กวีเลือกใช้เป็นถ้อยคำพิเศษเป็นลักษณะเฉพาะของกวี ถึงแม้จะเป็นงานประพันธ์ประเภทร้อยแก้วแต่ก็ใช้ถ้อยคำที่สละสลวยมีจังหวะลีลาและการเน้นเสียงหนัก – เบาภาษา เหมือนงานประพันธ์ประเภทร้อยกรองแสดงถึงความสามารถของกวีในด้านการเลือกสรรภาษาหรือแม้แต่การประดิษฐ์คำขึ้นมาใช้ด้วยวิธีการใหม่ ๆ ทำให้ภาษาที่ใช้เป็นภาษาพิเศษและถือได้ว่าเป็นความสามารถเฉพาะตัวของกวี

2 3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษารามเกียรติ์

วัฒนชัย หมั่นยิ่ง (2533) ศึกษาภาพลักษณ์ของผู้หน้าที่ปรากฏในรามเกียรติ์ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ผลการสรุปพบว่าวิถีบาทละครเรื่องรามเกียรติ์แต่ละตอนเป็นเสมือนกระบอกเสียงที่จะสื่อสารความคิดต่าง ๆ ที่กวีพิจารณาเห็นว่ามีผลต่อความสุจริตของประชาชนและต่อความมั่นคงของชาติไทยในเวลานั้น รวมทั้งบทละครรามเกียรติ์ยังได้สะท้อนภาพลักษณ์ของผู้ปกครองและผู้เป็นใหญ่ในบทบาทของตัวละครต่าง ๆ ตามที่กวีเห็นว่ามีผลต่อสภาพสังคมไทยในสมัยกรุงธนบุรี

อารมณ ไทยสุริโย (2536) ได้ศึกษาวิเคราะห์โคลงรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5 จากการศึกษาพบว่ารามเกียรติ์เป็นวรรณคดีที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในประเทศไทยมาช้านาน เข้ามาสู่ไทยในรูปของการเล่าเรื่อง แล้วมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยต่อมา สำหรับโคลงรามเกียรติ์บทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5 ทรงคุณค่าต่อสังคมไทยอย่างมาก โดยเฉพาะการสะท้อนสภาพกรุงเทพในสมัยนั้น แสดงถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในด้านความเชื่อเรื่องบาป บุญ เรื่องกรรม และสิ่งเหนือธรรมชาติต่างๆ ซึ่งเป็นลักษณะความเชื่อของคนไทยในทุกยุคสมัย ถึงแม้ว่ารามเกียรติ์ของไทยจะมีหลายฉบับก็ตามแต่สิ่งที่เป็นข้อสังเกตอย่างหนึ่ง คือรามเกียรติ์เกิดในสมัยใดก็จะสะท้อนความเป็นสังคมในสมัยนั้น

เสาวณิต จุลวงศ์ (2536) ได้ศึกษาโครงสร้างของสังคมในรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ผลการศึกษาพบว่าสถาบันที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของสังคมในรามเกียรติ์ประกอบด้วย 4 สถาบัน คือ สถาบันครอบครัว การศึกษา ศาสนา และการเมืองการปกครองในด้านลักษณะของตัวละครหรือเรียกว่าสมาชิกในสังคม รามเกียรติ์ในรัชกาลที่ 1 จะสร้างเรื่องให้ตัวละครประสบความสำเร็จร่วมกัน แล้วสมาชิกของสังคมต่างมีจิตสำนึกที่จะแก้ไขความเดือดร้อนจึงได้ร่วมมือกันกำจัดผู้สร้างความเดือดร้อนให้สังคมด้วยวิธีการต่างๆ สรุปผลการศึกษาจะเห็นได้ว่ารัชกาลที่ 1 ต้องการให้รามเกียรติ์เป็นเครื่องมือสั่งสอนประชาชนโดยต้องการให้สังคมไทยเหมือนกับสังคมในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจะนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์พระอัจฉริยภาพของพระเจ้ากรุงธนบุรีในบทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ต่อไป

บทที่ 3

พระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีด้านแนวคิด ที่ปรากฏในบทละครเรื่องรามเกียรติ์

แนวคิด หมายถึง ความสำคัญของเรื่อง เป็นทัศนะของผู้แต่งที่ต้องการแสดงให้ผู้อ่าน ประจักษ์โดยใช้เนื้อเรื่องในวรรณกรรมเป็นสิ่งถ่ายทอดแนวคิด วรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งมี 4 เล่มสมุดไทย ได้แสดงแนวคิดที่ชัดเจนในด้านการเมืองการปกครอง ซึ่งสะท้อนพระอัจฉริยภาพทางการเมืองการปกครองของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีอย่างเด่นชัด แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองที่ปรากฏในเรื่องมี 3 ด้าน ได้แก่

- 1 แนวคิดการขยายราชอาณาจักร
- 2 แนวคิดการมีข้าราชการบริพารที่จงรักภักดี
- 3 แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ปกครอง

1 แนวคิดในการขยายราชอาณาจักร

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี มี 4 เล่มสมุดไทย เล่มที่ 1 คือ ตอนพระมงกุฏ ซึ่งตามเนื้อหาของรามเกียรติ์ ตอนพระมงกุฏเป็นตอนท้ายของเรื่อง เพราะพระมงกุฏเป็นโอรสของพระรามกับนางสีดา พระมงกุฏประสูติหลังจากที่พระรามปราบทศกัณฐ์แล้ว ในขณะที่พระรามขึ้นครองราชสมบัติ ณ กรุงโยธยา แต่เป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งที่บทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีกลับนำตอนพระมงกุฏมาไว้เป็นตอนแรกของเรื่อง ซึ่งในตอนพระมงกุฏนี้เมื่อนำมาเรียบเรียงกับรามเกียรติ์ 3 เล่มที่เหลือพบว่าเนื้อความของเรื่องมิได้มีความเกี่ยวข้องกัน จึงเป็นที่น่าสังเกตว่าพระองค์ทรงมีความตั้งพระทัยที่จะทรงพระราชนิพนธ์ตอนพระมงกุฏขึ้นโดยมีพระราชประสงค์บางอย่างแฝงอยู่ในเนื้อหาของตอนนั้น โดยกล่าวถึงการปล่อยม้าอุปการ ซึ่งเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับการปกครองบ้านเมือง ดังนั้นตอนพระมงกุฏจึงมีแนวคิดเกี่ยวกับการขยายราชอาณาจักร

รามเกียรติ์ตอนพระมงกุฏ เริ่มเรื่องจากที่พระมงกุฏโค่นต้นรังแล้วเกิดเสียงดังกึกก้องไปถึงกรุงโยธยาที่พระรามปกครองอยู่ พระรามจึงเข้าใจว่ามีเหตุร้ายต่อบ้านเมือง อาจมีข้าศึกมาทำร้ายพระราชอำนาจของพระองค์จึงได้ปล่อยม้าอุปการเพื่อเป็นการหยั่งเชิงข้าศึก และถือว่าเป็นการเผยแผ่พระราชอำนาจขยายราชอาณาจักรให้เป็นที่รู้จักของเมืองและแคว้นต่างๆ ดังนี้

เมื่อนั้น	พระรามบุญเรืองเฟื่องฟ้า
สงสัยได้ถามโหรา	บัญชาแก่ราชสามนต์
เมื่อถูกอยู่บัญชาชัย	หวั่นไหวดินฟ้ากลาหล
สะเทือนเลื่อนลั่นมณฑล	จลาจลดุจดังจะคว่ำไป
ดูคู่ช้างม้าอาณาจักร	หักหลักแหล่งหลุดไปได้
เหตุนี้ภูมิไวใจ	เป็นภัยติดราชธานี
จงตกแต่งลักษณะโองการ	เขียนลงเป็นราชสารศรี
ผูกแขวนคอม้าเสี่ยงพาชี	ตามประเวณีเมืองพล่อยไป
จึงต้องตามตำราว่า	แม้ใครขี่ม้าให้ตกชัย
ให้หาอนุชาสองไท	กูจะให้ไปตามอาชา
	(รามเกียรติ์ 13)

การที่พระรามปล่อยม้าอุปการไปตามแคว้นต่างๆ ถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติตามพระราชประเพณีของกษัตริย์คือการขยายราชอาณาจักรให้ยิ่งใหญ่ แต่เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาในรามเกียรติ์ จะพบว่า การที่พระรามปล่อยม้าอุปการนั้นมาจากสาเหตุที่แผ่นดินสั่นสะเทือนเลื่อนลั่นมีเสียงดัง กึกก้องไปทั่วอาณาจักร ทำให้พระรามคิดว่าเป็นเพราะอริราชศัตรูมารุกรานเมืองจึงทำให้พระรามต้องปราบปราม ซึ่งพระรามมิได้ประสงค์ไปรุกรานเมืองใครก่อน การปล่อยม้าอุปการจึงเป็นเพียงการปกป้องบ้านเมืองเท่านั้น เหตุการณ์ในเรื่องรามเกียรติ์สอดคล้องกับประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เพราะเมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีขึ้นครองราชสมบัติได้เพียง ๑ ปี เมืองนครศรีธรรมราชเกิดอาการกระด้างกระเดื่องแข็งเมือง ซึ่งวันเวลาที่ไปปราบนครศรีธรรมราชนี้ ก็ อยุธยา (2506 155) ได้กล่าวไว้ดังนี้ “ก่อนที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจะพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์เพียง 1 ปี ได้เสด็จไปราชการทัพที่เมืองนครศรีธรรมราช เพราะเมืองนครศรีธรรมราชถือว่าตนเป็นเมืองใหญ่ทางใต้ และยังไม่เชื่อถือนในพระราชอำนาจของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทำให้พระองค์ต้องยกกองทัพไปปราบปรามเพื่อให้ยอมสวามิภักดิ์” เหตุการณ์ดังกล่าวแสดงว่าเมืองนครศรีธรรมราชทำทลายในพระราชอำนาจของพระเจ้ากรุงธนบุรี จึงเป็นเหตุให้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีต้องทำการปราบปราม โดยที่พระองค์ไม่ได้ไปรุกรานเมืองนครศรีธรรมราชก่อน

ตอนพระมงกุฎกล่าวถึงการปล่อยม้าอุปการซึ่งเป็นพระราชประเพณีของกษัตริย์ หมายถึงการขยายราชอาณาจักรหรือเผยแผ่พระราชอำนาจสร้างความยิ่งใหญ่ให้แก่ราชอาณาจักรเพื่อความมั่นคงของชาติ ซึ่งการสร้างชาติให้มั่นคงเป็นหน้าที่ของกษัตริย์ผู้ครองแผ่นดินโดยธรรม การปล่อย

ม้าอุปการเป็นการแสดงถึงพระราชอำนาจที่ยิ่งใหญ่ เพราะเมื่อปล่อยม้าอุปการไปแล้วต้องมีการนำ
กองทัพที่ยิ่งใหญ่ติดตามม้าขึ้นไปด้วยเมื่อม้าวิ่งผ่านเมืองใด หากเมืองนั้นไม่ยอมส่งเครื่องราช
บรรณาการก็หมายถึงไม่ยอมสวามิภักดิ์ กองทัพที่ยกตามไปก็พร้อมที่จะยกเข้าตีเมืองนั้นทันที
ดังคำกลอนว่า

ในลักษณะพระราชสาร	ว่าพระผ่านทศทิศทั้งสี่
แบ่งภาคจากกระเชียววารี	มีกมลจิตจินดา
ให้ปล่อยมึงม้าอุปการ	ใครพานพะวี่จะเช่นมา
ที่อวดฤทธิ์ติงชี่ม้า	ผ่านฟ้าจะไปต่อตี
ถ้ามันเป็นข้าอาณาจักร	ทักษิณประนตบทิศ
เคารพอภิวันท์ธูลี	ปล่อยพาชีจรโคคลา
	(รามเกียรติ์ 15)

ดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้การปล่อยม้าอุปการถือเป็นพระราชประเพณีของกษัตริย์ ที่ต้องการ
แสดงพระราชอำนาจเพื่อขยายราชอาณาจักรให้มั่นคง วัฒนชัย มั่นยิ่ง (2533 : 65) อธิบาย
ถึงการปล่อยม้าอุปการไว้ว่า

“การปล่อยม้าอุปการเป็นพิธีขุขัตยด้วยม้า เป็นการแสดงพระราชอำนาจของกษัตริย์พิธีนี้เป็น
พิธีของกษัตริย์ทางชมพูทวีปเท่านั้น เพื่อต้องการให้ประเทศเพื่อนบ้านยอมรับสมัครใจยอม
อยู่ใต้อำนาจวิธีการคือต้องคัดเลือกม้าที่ดีที่สุด ตกแต่งเครื่องทรงอย่างม้าของพระมหากษัตริย์แล้ว
ปล่อยไปโดยมีกองทหารติดตามม้าขึ้นไปด้วยเมื่อเข้าเมืองใดกษัตริย์หรือเจ้าครองเมืองต้องออกมา
ต้อนรับ ถ้ากษัตริย์แสดงว่าไม่สมัครใจอยู่ใต้อำนาจ กองทหารที่ติดตามม้าไปก็จะยกทัพเข้าเมือง
ทำการปราบปราม เมื่อม้าตะเวนทุกเมืองทุกแคว้นแล้วก็ให้นำม้ากลับเมือง แล้วนำม้าขึ้นเสีย
เพื่อนำเครื่องในม้านั้นมาวางไฟ กลิ่นเครื่องในอย่างจะหอมไปถึงที่ประทับของพระอิศวร พระอิศวร
จะประทานพรให้ตามความปรารถนาของผู้กระทำพิธีปล่อยม้าไป”

พระรามทรงเชื่อมั่นว่ากองทัพที่ยิ่งใหญ่ของพระองค์ต้องชนะข้าศึกเมืองต่างๆ หากเมือง
ใดขัดขืนให้ตีเมืองนั้นทันที นอกจากมีกองทัพที่เข้มแข็งแล้ว พระรามทรงมีทหารที่เก่งกล้า และมี
อาวุธยุทธโธปกรณ์ที่ครบครันพร้อมรบเสมอ ดังคำกลอนที่ว่า

กะเกณฑ์รัดรัดอัสตร

หอกจ้าวหลาวเหลนปinya

อีกทั้งยกกระบัตร์เกียกกาย

ครั้นเสร็จจะเห็จทูลพลัน

พวกพลนิกรซ้ายขวา

ทัพหลังทัพหน้าเรียงกัน

ปีกป้องกองรายแข็งขัน

พลชั้นทัพพร้อมแล้วภูมิ

(รามเกียรติ์ 14)

จากบทกลอนจะเห็นได้ว่าสอดคล้องกับเหตุการณ์ในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เพราะในสมัยของพระองค์มีกองทัพที่ยิ่งใหญ่และทรงฝึกฝนทหารให้มีความชำนาญในการรบ สายใหม่จบกลศึก กล่าวว่ (2538 4) “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงทำนุบำรุงกองทัพ สร้างสมอาวุธยุทธโธปกรณ์ ต่อเรือรบดัดแปลงสำเภาจีนที่จอดอยู่ปากแม่น้ำเมืองให้ใช้เป็นเรือรบ นับว่าเป็นการสะสมกำลังพลเสริมอย่างแข็งแกร่ง” การที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเตรียมความพร้อมในการรบอยู่เสมอ เพราะเป็นช่วงแรกที่พระองค์ออบกู้เอกราชคืนสู่ไทยได้ บ้านเมืองในชวงนั้นยังไม่เป็นปึกแผ่นที่สมบูรณ์ ศัตรูจากเมืองต่างๆที่ไม่ยอมสวามิภักดิ์พระองค์หรือต้องการช่วงชิงพระราชอำนาจจากพระองค์ยังมีอยู่เสมอ จึงทำให้สมัยในสมัยนั้นต้องมีการทำสงครามเพื่อปกป้องบ้านเมืองอยู่ตลอดเวลา

การขยายราชอาณาจักรเป็นแนวคิดสำคัญในการสร้างชาติให้มั่นคงซึ่งจะต้องกระทำควบคู่ไปกับการปราบปรามอริราชศัตรู สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไม่ต้องการรุกรานแผ่นดินใครก่อน เพียงแต่ต้องการปราบปรามศัตรูของแผ่นดินและต้องการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นเท่านั้น ซึ่งการปราบปรามศัตรูเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการปกครองแผ่นดินให้สงบสุข ดังนั้นแนวคิดในการปราบอริราชศัตรูจึงปรากฏในบทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ ดังเช่นเหตุการณ์ขณะที่พระพรตสู้กับพระมงกุฎ พระพรตทรงตระหนักในพระทัยว่าพระมงกุฎมีรูปร่างหน้าตาคล้ายคลึงกับพระรามผู้เป็นพระเชษฐาของตนมาก แต่พระพรตไม่แน่ว่าพระทัยว่าพระมงกุฎจะเป็นเชื้อสายของพระรามหรือไม่ เพียงแต่รู้ว่าในขณะนั้นพระมงกุฎคือศัตรูของบ้านเมือง สิ่งสำคัญที่สุดคือการปราบปรามอริราชศัตรูให้หมดสิ้นจากบ้านเมืองเสียก่อน

แล้วคิดดูฤทธิกุมาร

เนื่อนะเน่งนวนลนลฐี

หรือว่าลูกนางสีดา

ก็ผิดที่เจ้าลักษมณ์ว่าบรรลัย

คล้ายองค์อวตารเรื่องศรี

ศรีทรงเหมือนองค์ภูในย

เชษฐาให้มาหาม้วยไม

ครั้นจะหักไปอายุวิญญา

คิดแล้วจึงตั้งอธิษฐาน	แม้กุมารเป็นวงศ์พงศา
น้ำเนื้อเชื้อชาติพืยา	ให้พลเป็นมาบัดนี้
ตั้งสัตย์ตรีสพลางสำรวมมนต์	รู้พลเป็นขึ้นยังมี
ทั้งพระสัตรุดเป็นดี	ภูมิแรงอัศจรรย์ใจ
จำเป็นจำกูจะแผลงผลาญ	ตามคำอวดดารผู้ให้
คิดพลางวางวิรุณพานำไป	ศรชัยเป็นนาคนาคี

(รามเกียรติ์ 24)

เมื่อพระสัตรุดและพระพรตทรงจับพระมงกุฎได้จึงนำตัวไปถวายแก่พระราม การจับนักโทษมาได้จำเป็นต้องมีบทลงโทษเพื่อไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่างให้แก่ผู้อื่น พระรามจึงมีพระราชบัญชาให้นำตัวพระมงกุฎไปทรมานโดยวิธีการขึ้นขานยังพร้อมทั้งแห่รอบเมืองถึง 7 วันเพื่อให้ชาวเมืองอโยธยาได้รับรู้ ถึงแม้พระมงกุฎจะเป็นเพียงเด็กน้อยเยาว์วัยก็ไม่สามารถละเว้นจากโทษได้เพราะการรุกรานหรือกระทำความผิดต่อบ้านเมืองถือว่าเป็นโทษที่หนักมาก ดังคำกลอนดังนี้

เมื่อนั้น	พระรามสุริวงศ์รุ่งฟ้า
จึงตรัสแก่สองอนุชา	ทั้งพญาหนุมานชาญชัย
อันอ้ายกุมารมีฤทธิ์นัก	จึงอาณาจักรล้นหวันไหว
หากเจ้ากับหนุมานไป	หาไม่ไม่ได้ตัวมา
นี่แน่เจ้าให้เขาจองจำ	ทำโทษแก่มันให้หนักหนา
เอาขึ้นขานยังกลางภารา	ทะเลวนให้ครบเจ็ดวัน
แล้วจึงบันเคียรเสียบไว้	ให้เลื่องลือไปเขตชนันท์
อย่าให้มันดูเยี่ยงกัน	ไว้มันจะเป็นราศี

(รามเกียรติ์ 30)

ต่อมาเมื่อพระมงกุฎหนีจากการคุมขังได้พระรามก็ไม่ทรงละเว้นโทษให้ พระรามก็รู้มากและสั่งลงโทษผู้คุมที่ปล่อยให้พระมงกุฎหนีไปได้ แล้วมีรับสั่งให้จัดทัพไปปราบพระมงกุฎโดยการไปครั้งนี้พระรามเสด็จเป็นแม่ทัพด้วยพระองค์เอง การยกทัพไปปราบปรามพระมงกุฎถือว่าเป็นภาระหน้าที่สำคัญของผู้ปกครองเพราะถือว่าการปราบปรามศัตรูของบ้านเมือง ดังคำกลอนดังนี้

สุมนตันจึ่งเข้ากราบทูล
ก็กริ้วโกรธให้เตรียมโยธา
เหมมิ่งออกไปจองจำ
แล้วเร่งรัดกันจันทน์ที

ไอสุรย์บรมนาถา
ภูจะกริธาทัพต่อตี
อ้ายผู้ทำให้กุมารหนี
ภูจะกริธาทัพตามไป

(รามเกียรติ์ 36)

รามเกียรติ์ตอนหนุมานปราบวิรุณจำบัง เหตุการณ์นี้เริ่มจากการที่วิรุณจำบังมาลอบสังหารพระราม แต่วิรุณจำบังเสียที่ถูกศรของพระรามได้รับบาดเจ็บจึงหนีกลับไปยังเมืองของตน หนุมานจึงอาสาตามไปปราบวิรุณจำบัง เหตุการณ์นี้ถือเป็นการปราบศัตรูเช่นกัน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าพระรามไม่ได้ไปรุกรานใครก่อน แต่หากมีใครมาปองร้ายพระองค์หรือเมืองของพระองค์ พระรามก็จำเป็นต้องกำจัดศัตรูนั้นให้หมดสิ้นไป

แนวคิดเกี่ยวกับการขยายราชอาณาจักรและปราบปรามอริราชศัตรูเพื่อความมั่นคงของชาติ เป็นแนวคิดที่ปรากฏชัดเจนในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพระราชนิพนธ์ตอนพระมงกุฎไฉนเป็นตอนแรกของเรื่องรามเกียรติ์ เพื่อต้องการถ่ายทอดความคิดของตนเอง เพราะเป็นหน้าที่สำคัญอย่างยิ่งของผู้ปกครองที่ต้องสามารถป้องกันอันตรายที่จะเกิดกับบ้านเมืองได้ การขยายราชอาณาจักรและปราบอริราชศัตรูเป็นแนวคิดประการสำคัญของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในการปกครองประเทศ ซึ่งถือว่าการสร้างรากฐานของประเทศให้มั่นคงสืบไป สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีความเพียรพยายามรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น เพราะในช่วงแรกของการตั้งกรุงธนบุรี เป็นช่วงที่กำลังก่อตั้งบ้านเมืองให้มีความมั่นคง กล่าวได้ว่าตลอดระยะเวลา ๑๕ ปี ในการปกครองสมัยธนบุรี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีต้องทำศึกสงครามตลอดรัชสมัยของพระองค์ ดังที่ ประพัฒน์ ตรีณรงค์ (2534 : 3) กล่าวไว้ว่า

“สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เสด็จเกลี้ยกล่อมราชสมบัติ ก็ได้ทรงจัดการบ้านเมืองทุกด้านอย่างรีบเร่ง พร้อมกันนั้นทรงปฏิบัตินโยบายการด้านทหารโดยตั้งพระราชปณิธานที่สำคัญไว้ 3 ประการ คือ 1 ป้องกันราชอาณาจักร ซึ่งจะต้องเกิดศึกสงครามขึ้นอย่างแน่นอนเพราะศัตรูภายนอกประเทศยังมิได้ยุติเด็ดขาด 2 ปราบปรามก๊ก ต่างๆ ภายในประเทศซึ่งเกิดขึ้นเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าโดยที่บรรดาหัวเมืองสำคัญของไทยตั้งตนเป็นใหญ่จำเป็นต้องปราบลงให้ได้ เพื่อรวบรวมให้เป็นราชอาณาจักรเดียวกัน และ 3 แผ่พระบรมเดชานุภาพ ขยายราชอาณาจักรให้กว้างใหญ่ไพศาลยิ่งขึ้น “

พระราชปณิธานในการครองแผ่นดินของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีล้วนแล้วแต่เป็นแนวคิดที่ต้องการปกครองบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นเพื่อความสงบสุขของราษฎร โดยปราบปรามก๊กต่างๆ เพื่อขยายพระราชอาณาจักรให้ยิ่งใหญ่ และด้วยพระอัจฉริยภาพในการทำสงครามของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี จึงทำให้พระองค์สามารถทำตามพระราชปณิธานทั้ง 3 ที่ตั้งไว้ข้างต้นได้อย่างสมบูรณ์ ทรงได้รับการยกย่องให้เป็นผู้ทรงพระอัจฉริยภาพในการรบ บทละครรวมเกียรติ์จึงเหมือนกระจกที่สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับการขยายราชอาณาจักรและการปราบอริราชศัตรูเพื่อความสงบสุขและความมั่นคงของชาติ

2 แนวคิดการมีข้าราชการบริพารที่จงรักภักดี

การที่พระมหากษัตริย์จะกระทำพระราชกรณียกิจให้สำเร็จบรรลุมิติดำเนินการได้นั้นต้องมีผู้ช่วยที่ดีคือข้าราชการบริพาร ซึ่งประกอบด้วยเหล่าขุนนางและประยูรญาติ ข้าราชการบริพารที่ดีต้องเป็นบุคคลที่มีความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ การปกครองประเทศจึงจะพบแต่ความสงบสุข ประเทศไทยปกครองในระบอบเทวราชตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา ตามประวัติศาสตร์ไทยพบว่าขุนนางและเหล่าประยูรญาติมักคิดก่อการกบฏเพื่อชิงราชบัลลังก์ ดังนั้นแนวคิดการมีข้าราชการบริพารที่จงรักภักดีเพื่อให้ชาติมั่นคง จึงเป็นแนวคิดสำคัญในบทละครเรื่องรวมเกียรติ์ จะเห็นได้ว่าเหล่าข้าราชการบริพารในวรรณคดีเรื่องรวมเกียรติ์ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เชื่อฟังและปฏิบัติตามรับสั่งของพระรามทุกประการพร้อมยอมถวายชีวิตให้แก่พระรามได้ คุณลักษณะขุนนางที่ดีในบทละครรวมเกียรติ์ มี 3 ประการ ได้แก่

- 2.1 ความจงรักภักดีและความซื่อสัตย์
- 2.2 ความกล้าหาญและอดสาหัสในการรบ
- 2.3 ความสามัคคี

2.1 ความจงรักภักดีและความซื่อสัตย์

ความจงรักภักดีและความซื่อสัตย์ของบรรดาเหล่าข้าราชการบริพารเป็นสิ่งสำคัญที่เน้นมากในบทพระราชนิพนธ์รวมเกียรติ์ตัวละครหลายตัวแสดงความจงรักภักดีและปฏิบัติหน้าที่อย่างซื่อสัตย์ต่อพระราม ขุนนางผู้จงรักภักดีต่อพระรามมากที่สุด คือหนุมานซึ่งเป็นทหารสนิท หนุมานเป็นทหารที่เก่งกล้าสามารถและมีสติปัญญาฉลาดหลักแหลม เป็นกำลังสำคัญของกองทัพในการออกรบทุกครั้ง เมื่อพระรามให้หนุมานไปกระทำการงานใดก็มักจะประสบผลสำเร็จ ความซื่อสัตย์ที่หนุมานมีต่อพระรามปรากฏเด่นชัดตั้งแต่เริ่มเรื่องในตอนพระมงกุฎ คือเมื่อพระรามรับสั่งให้ปล่อย

ม้าอุปการและให้หนุมานยกกองทัพตามม้าอุปการไป หนุมานปฏิบัติตามคำสั่งทันที ดังคำกลอนต่อไปนี้

พระรามข้าสั่งหนุมาน	ท่านไปช่วยด้วยจึงได้
หนุมานรับสั่งคลาไคล	ไปนำพลตามพาชี
	(รามเกียรติ์ 16)

ในตอนพระมงกุฏ หนุมานเป็นฝ่ายพ่ายแพ้พระมงกุฏและถูกพระมงกุฏสะกดด้วยเวทมนต์ เมื่อพระรามทราบเรื่องจึงกริ้วหนุมานยิ่งนัก เพราะหนุมานเป็นทหารที่เก่งกล้าสามารถรบชนะและสังหารยักษ์ทั้งกรุงลงกามาแล้ว แต่กลับมาพ่ายแพ้เด็กวัยเยาว์เช่นพระมงกุฏ หนุมานไม่แสดงท่าทีว่าน้อยใจในองค์พระราม และเมื่อพระรามแค้นดลสะกดให้หนุมานได้แล้วหนุมานก็รีบออกไปปราบพระมงกุฏทันที ดังคำกลอนต่อไปนี้

พระพรตร้องถามหนุมาน	พระอวตารยังว่าเป็นไฉน
หนุมานว่าโกรธพุนไฟ	อย่าพิโรธมาไปต่อตี
ทูลพลางทางออกนำทัพ	กลับกลายแปลงองค์กระปิศรี
สี่กรสี่พักตร์รู้จี้	ก็นำไปที่กุมารพลัน
	(รามเกียรติ์ 21)

นอกจากหนุมานจะทำตามรับสั่งของพระรามอย่างเคร่งครัดแล้ว เมื่อหนุมานเดินทางไป ณ ที่ใดก็จะเชิดชูเกียรติพระรามโดยการแนะนำว่าตนเองเป็นทหารเอกของพระราม การกระทำเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความทะนงตนและภาคภูมิใจว่าเป็นทหาร ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความนอบน้อมและความจงรักภักดีที่หนุมานมีต่อพระรามยิ่งนัก ตัวอย่างในตอนที่หนุมานพบกับนางวานริน เมื่อนางวานรินถามว่าหนุมานเป็นใคร หนุมานตอบว่าเป็นทหารเอกของพระราม ดังคำกล่าวที่ว่า

พี่คือทหารพระราม	พนิดาอย่าแหยงแคลงใจ
ทรงนามชื่อหนุมาน	เป็นทหารห้าวหาญผู้ใหญ่
ฝ่ายอสูรยกออกไป	ซึ่งชัยต่อด้วยพระราชา
พระองค์ทรงยิงศรผลาญ	สังหารมารหมู่ยักษ์

ถูกวิรุณจำบังอสุรา
จึงให้พี่มาติดตาม

ยักษ์หาหลบหลีกหนีไป
นางงามเจ้ารู้บ้างหรือไม่

(รามเกียรติ์ 39)

✂ หนุมานเป็นทหารที่ปฏิบัติตามคำสั่งของพระรามทุกประการ เมื่อครั้งที่หนุมานสังหาร
วิรุณจำบังสำเร็จ และต้องการนำเศียรไปถวายพระราม แต่นางวานรินขอให้หนุมานอยู่กับตนเอง
ในถ้ำอังกาสเสียก่อน หนุมานไม่ยอมทำตามคำขอของนางเพราะหนุมานยังปฏิบัติหน้าที่ไม่เสร็จสิ้น
หนุมานเลือกที่จะนำเศียรของวิรุณจำบังไปถวายให้แก่พระรามก่อน เพื่อให้พระรามแน่ใจว่าศัตรูได้
ถูกทำลายหมดสิ้นแล้ว ดังความว่า

เมื่อนั้น
แสนพิศवासเทวี
แล้วจึงปราศรัยนวนาง
แพพิ์ตัดเอาศีรษะมา
บัดนี้สำเร็จการแล้ว
เอาเศียรไปถวายภูมิ
ว่าพลางก็ทางเขยชิด
ที่จะส่งเจ้าไปสุราลัย

หนุมานผู้ชาญชัยศรี
ยังที่แท่นอาสนไสยา
ข้อซึ่งไปล้างยักษ์
ทิ้งไว้ปากมหาศิริ
จะล่าน้องแก้วบพศรี
ยังที่สมรภูมิชัย
แสนสนิทแนบน้องพิสมัย
ก็อุ้มอรรถยกออกมา

(รามเกียรติ์ 46)

นอกจากหนุมานแล้วในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ยังมีตัวละครสำคัญคือ พิเภกซึ่งเป็น
ทหารที่มีความจงรักภักดีต่อพระรามอย่างยิ่ง พิเภกเป็นพระอนุชาของทศกัณฐ์ซึ่งเป็นศัตรูของ
พระราม แต่เมื่อพิเภกมาสวามิภักดิ์ต่อพระราม พระรามให้เกียรติพิเภกโดยแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษา
ประจำพระองค์ แม้ว่ากองทัพของพระรามจะต้องรบกับกองทัพของทศกัณฐ์ พิเภกก็จะช่วย
วางแผนในการรบทุกครั้งเนื่องจากพิเภกรู้ความลับทางด้านการทหารของกรุงลงกาจึงสามารถถวาย
คำแนะนำแก่พระรามได้ นอกจากนี้ยังเป็นผู้รู้วิธีแก้กลศึก หรือแก้อำนาจต่างๆ จากศัตรู ถึงแม้ว่า
ฝ่ายตรงข้ามจะเป็นเหล่าประยูรญาติของตน แต่ด้วยความจงรักภักดีที่มีต่อพระราม พิเภกจะทูล
ให้คำปรึกษาแก่พระรามเสมอ ในเหตุการณ์ตอนที่หนุมานปราบวิรุณจำบังแล้วตัดศีรษะวิรุณจำบัง
นำมาถวายพระราม เศียรวิรุณจำบังนั้นยังมีอาคมขลังกำกับอยู่จึงต้องหาวิธีแก้ไข พิเภกซึ่งรู้วิธี

แก้ไขจึงทูลให้พระรามทราบโดยให้หนุมานโยนเศียรของวิรุณจำบังขึ้นเหนือเมฆ ให้พระรามแผลงศรไปตีเศียรของวิรุณจำบัง เศียรนั้นจึงถูกทำลายสิ้น ดังกลอนดังนี้

ฝ่ายพระยาพิเภกกราบทูล

ยอมได้ฟากฟ้าคาลัย

บัดนี้วิรุณจำบังม้วย

ข้าบาทเห็นไม่สู้ดี

แล้วจึงทรงศรแผลงผลาญ

จึงจะได้สวรรค์ชั้นฟ้า

ซึ่งอิสรต้องศรตักษัณ

ไปเป็นสุขทั่วอสุรี

ด้วยมือหนุมานกระบี่ศรี

ขอให้ชูศิระะไว้เมฆา

สังหารให้ไปเป็นสุขา

โปรดเกศาทำบัดนี้

(รามเกียรติ์ 48)

ตอนที่ทศกัณฐ์ตั้งพิธีทรายกรดเพื่อทำพิธีเศกหอกกบิลพัท นางมณฑิยาทศกัณฐ์ให้ฆ่าพิเภกเพราะพิเภกเป็นผู้แก้กลศึกให้แก่ทัพของพระรามและเปิดเผยความลับของฝ่ายทศกัณฐ์ให้พระรามล่วงรู้ เป็นเหตุให้ทัพของทศกัณฐ์พ่ายแพ้ทัพพระรามเสมอ ทศกัณฐ์จึงได้กล่าวต่อว่าพิเภกว่าเป็นผู้ทรยศ ดังคำกลอนดังนี้

ครั้นเห็นก็ร้องก้องด่า

ดูกรพิเภกจึ่งไร

มิ้งไม่คิดผู้เผ่าพงศ์

แกล้งบอกเล่าหลอกลามา

อ้ายน้องยาพังแดลงไซ

กูไซร้ได้เลี้ยงมิงมา

ตั้งใจแต่ฆ่าวงศ์

อสุราเกือบสิ้นเวียงชัย

(รามเกียรติ์ 99)

การที่ทศกัณฐ์กล่าวโทษพิเภกแสดงให้เห็นว่าพิเภกจริงใจสวามีภักดีต่อพระราม และจงรักภักดีต่อพระรามอย่างแท้จริง เมื่อทศกัณฐ์พุ่งหอกกบิลพัทเพื่อสังหารพิเภกแต่หอกนั้นกลับถูกพระลักษมณ์ จึงทำให้พระลักษมณ์ได้รับบาดเจ็บสาหัสหากหายมารักษาไม่ทันพระลักษมณ์ก็จะสวรรคต พิเภกจึงบอกวิธีแก้พิษหอกกบิลพัทแก่พระราม พระรามจึงสั่งให้หนุมานไปนำยานันมาทันที และสามารถช่วยชีวิตของพระลักษมณ์ไว้ได้ การกระทำของพิเภกครั้งนี้ถือได้ว่าเป็นการแสดงความจริงรักภักดีที่พิเภกมีต่อญาติวงศ์ของพระราม ดังคำกลอนที่ว่า

ฝ่ายพระยาพิเภกกราบทูล
เมื่อบิดาข้าให้หอกชัย
เธอตรัสว่าศาสตรา
ให้ไว้ปราบคนอาธรรม
เมื่อไรนายณัฏฐ
จึงให้เอาสังกรนี้
เก็บมาทั้งรากทั้งใบ
ประสมกันเข้ากับขี้วัว
มีอยู่ที่ถ้ำอินทกาส
ข้ามทวีปมะรอกโคกเงาะ
ตำราว่าหาวเป็นดาวเป็นเดือน
แต่เห็นก็ร้องเจรจา
แล้วจึงลงเอาศิลา
แม่หินอยู่เมืองนาคาไส
ณ ที่ปราสาททศกัณฐ์
อย่าให้ข้ามแสงสุริยา

พระอนุชายังหาดับสูญไม่
แก้ไธโธท้าวทศกัณฐ์
ของพระศุภสีรังสรรค์
สรวงสวรรค์ไม่ต้านต่อตี
น้องภูบาลต้องหอกยักษ์
กับตรีชาวดันตูตัว
ให้ชุดลงไปเอาทั้งหัว
ตัวพาหนะพระศุภ
กับสถานสฤษีพนาศรี
มีฤทธิ์ไปจึงได้มา
เหมือนอโณทัยไปได้ดังว่า
ขอให้พญาหนุมานไป
สำหรับบดทาแก้ไข
ลูกหินอยู่ในลงกา
มันทำเขนยรองเกศา
ถ้าบดทาแล้วจะเป็นพลัน
(รามเกียรติ์ 101)

ในตอนที่ทศกัณฐ์จะสังหารพิเภก พระรามต้องการช่วยเหลือพิเภก จึงสั่งการให้บรรดา
เหล่าทหารเตรียมทัพเพื่อไปสู้รบกับทศกัณฐ์ บรรดาเหล่าทหารได้เตรียมพลอย่างแข็งขัน เชื้อฟง
พระราชบัญชาของพระราม ซึ่งเป็นการแสดงถึงความจงรักภักดีต่อพระราม ดังความว่า

เมื่อนั้น
ออกมาตรวจเตรียมโยธา
เกณฑ์ให้สุรเสนเป็นทัพหน้า
ปีกซ้ายเอานิลปักกัน
ยุกกระบัตร์เอานิลกำแหง
เข้าชุมอยู่ในพนาลี
ไชยามพวานถือธงชัย
แบ่งพลเจ็ดสิบสมุคตรา

สองกระบี่รับสั่งไล่เกศา
กะเกณฑ์เข้าเป็นทัพพลัน
ปีกขวานั้นเอานิลชัน
กองชั้นนิลราชฤทธิ์
แต่งกองพยุหชัยศรี
ได้รับให้ตีตลบมา
ให้โบกแฉวงไกวไปหน้า
ซ้ายขวาน้ำหลังเท้ากัน

อันอัษฎาทักษานร
ข้าศึกหน้าไหนให้บุกบัน

เคียงข้างรดาจรมาผัน
เสร็จพลันเข้าทูลภูมิ
(รามเกียรติ์ 96)

ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ขุนนางที่แสดงความจงรักภักดีอย่างเด่นชัดต่อพระราม คือ หนุมาน และพิเภก ซึ่งหนุมานนั้นเป็นทหารฝ่ายพระรามตั้งแต่ต้นการจงรักภักดีต่อกษัตริย์ของตนเอง จึงเป็นเรื่องสมควรกระทำอย่างยิ่ง ส่วนพิเภกในตอนแรกนั้นเป็นทหารฝ่ายทศกัณฐ์ซึ่งเป็นศัตรูกับพระราม แต่เมื่อมาสวามิภักดิ์ต่อพระรามก็สามารถเป็นที่ปรึกษาและเป็นกำลังสำคัญแก่พระรามได้ แสดงให้เห็นว่าพระรามเป็นผู้ที่มีบุญญาธิการและเป็นผู้ปกครองที่มีจิตวิทยาในการปกครองสูง จึงสามารถรวมใจขุนนางให้มีความจงรักภักดีจนสามารถนำกองทัพที่เข้มแข็งต่อสู้กับข้าศึกจนได้รับชัยชนะในที่สุด

นอกจากบรรดาเหล่าขุนนางทหารที่มีความจงรักภักดีต่อพระรามแล้ว เหล่าประยูรญาติ ล้วนแล้วแต่มีความจงรักภักดีต่อพระรามเช่นกัน เริ่มจากตอนที่พระรามต้องไปบำเพ็ญพรตอยู่ในป่า พระพรตผู้ที่พระราชบิดาทรงยกราชบัลลังก์ให้ไม่ยอมขึ้นครองราชย์เพราะคิดว่าตนได้ราชบัลลังก์มาอย่างไม่ชอบธรรม พระพรตจึงเพียงแต่อาสาจะดูแลเมืองแทนพระรามเท่านั้น วันใดที่พระรามเสด็จกลับเมืองพระพรตจะยกราชบัลลังก์คืนแก่พระราม พระลักษมณ์ผู้เป็นอนุชาของพระรามเองก็อาสาออกจากเมืองมาบำเพ็ญพรตกับพระราม ยอมลำบากเพื่อช่วยเหลือดูแลพระราม ไม่ว่าพระรามจะขอความช่วยเหลือสิ่งใดเหล่าประยูรญาติของพระองค์ต่างให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี

ในครั้งที่พระรามต้องการความช่วยเหลือจากพระพรตและพระสัตรุด เพื่อให้เป็นแม่ทัพ ในการยกกองทัพติดตามม้าอุปการ ทรงมีรับสั่งให้หนุมานไปเชิญพระพรตและพระสัตรุดเสด็จจากเมืองเพื่อมาช่วยรบ พระอนุชาทั้ง 2 พระองค์เมื่อทราบว่าเป็นพระประสงค์ของพระรามก็รีบยกทัพมาช่วยเหลือทันที การกระทำเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีที่พระอนุชามีต่อพระราม ดังความว่า

หนุมานทูลแจ้งกิจจา
พระเชษฐาให้เสียงฟ้าชี้ชัย
พระสัตรุดพระพรตสั่งพลัน

เหตุสุธาสนั่นหวั่นไหว
จึงจะให้พระไปตามไพร่
ให้เตรียมพลชั้นทัพชัยศรี

ขึ้นทูลอภัยกาทันที

พระอัยกาอำนวยพร

เจ้าไปเกิดไปพ่อไป

พระสัสตรุดพระพรตอำลา

เสนาซึ่งรับสั่งเดิมที

พระเจ้าพี่รามมาให้หาไป

ให้ถวายเป็นใหญ่

มีชัยแล้วกลับมาธานี

มาทอ้งพระโรงชัยศรี

ไปจัดรีพลโยธา

(รวมเกียรติ 13)

เมื่อพระสัสตรุดพบกับพระมงกุฏ พระองค์ทรงสงสัยว่าพระมงกุฏมีหน้าตาคล้ายกับพระราม ซึ่งอาจเป็นพระโอรสของพระรากับนางสีดาแต่พระสัสตรุดก็ต้องรบ เพราะพระมงกุฏเป็นศัตรูของ บ้านเมืองและยังไม่ทราบแน่ชัดว่าพระมงกุฏจะเป็นพระโอรสของพระรามจริงหรือไม่ พระสัสตรุด คำนึงถึงความปลอดภัยของบ้านเมืองและความจงรักภักดีที่มีต่อพระรามเกรงว่าการรบในครั้งนี้ อาจ เป็นการทำร้ายเชื้อสายของพระราม จึงตั้งจิตอธิษฐานก่อนรบว่าหากพระมงกุฏเป็นพระโอรสของ พระรามจริง ก็ขออย่าให้เกิดอันตรายต่อพระมงกุฏ ดังความว่า

แล้วคิดดูฤทธิกุมาร

เนื่อนะแนงนวลนิลจุจี

หรือว่าลูกนางสีดา

ก็ผิดที่เจ้าลักษมณ์ว่าบวรลัษ

คิดแล้วจึงตั้งอธิษฐาน

น้ำเนื้อเชื้อชาติพืยา

ตั้งสัตย์ตรัสพลางสำรวมมนต์

ทั้งพระสัสตรุดเป็นดี

จำเป็นจำกูจะแผลงผลาญ

คิดพลางวางวิรุณพานำไป

คล้ายองค์อวตารเรืองศรี

ศรีทรงเหมือนองค์ภูวนาย

เชษฐาให้ฆ่าหาม้วยไม่

ครั้นจะหักไปอายุวิญญา

แม้้นกุมารเป็นวงศ์พงศา

ให้พลเป็นมาบัดนี้

รู้พลเป็นขึ้นจึงมี

ภูมิเร่งอัศรรยใจ

ตามคำอวตารผู้ไ้

ศรชัยเป็นนาคนาคี

(รวมเกียรติ 24)

ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ปรากฏการแสดงความจริงรักภักดีที่บรรดาเหล่าข้าราชการบริหาร และประยูรญาติมีต่อพระรามหลายครั้ง ความจงรักภักดีจึงถือได้ว่าเป็นแนวคิดทางการปกครองที่ สำคัญ การที่ประเทศชาติจะมั่นคง นอกจากกษัตริย์ต้องมีพระปรีชาสามารถแล้วยังต้องมีข้าราชการ บริหารที่มีความจงรักภักดี เพราะจะเป็นกำลังสำคัญในการสร้างชาติให้มั่นคงสืบต่อไป

22 ความกล้าหาญและอุทสาหะในการรบ

บทละครเรื่องรามเกียรติ์แสดงถึงความกล้าหาญของทหารในกองทัพพระรามอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนุมาน นอกจากเป็นผู้ที่มีความจงรักภักดีแล้ว หนุมานยังเป็นทหารที่มีความกล้าหาญ ในครั้งที่หนุมานยกทัพตามม้าอุปการไปได้พบพระมงกุฏและเกิดการต่อสู้กันขึ้น การต่อสู้ในครั้งนั้นหนุมานพ่ายแพ้พระมงกุฏ แต่ไม่ได้ทำให้หนุมานท้อแท้แต่ประการใด หนุมานกลับเสียใจที่ไม่สามารถทำตามคำสั่งของพระรามได้สำเร็จหนุมานมีความอุทสาหะจึงอาสายกกองทัพออกไปรบกับพระมงกุฏอีกครั้งและได้กล่าวกับพระรามว่าหากปราบพระมงกุฏไม่สำเร็จจะไม่ขอกลับมาพบพระราม

หนุมานครวญครางร้องไห้	ไม่ทูลได้ชบเคี้ยวรอย
พระรามเห็นอักษรอ่านดู	ก็รู้ว่าต้องมนตรา
จึงเอาพระหัตถ์ลูบหลุด	พระทรงภูษัตถ์คั่นหนักหนา
หนุมานก้มกราบทูลลา	ถ้ามิได้เข้าศึกไม่กลับคืน
ว่าพลางทางเหาะขึ้นเวหา	ขัดคั่นไคกาสะอื่น
ก็เหาะลงมาผ่านพื้น	ฝ่าผืนเข้านำทัพไป
(รามเกียรติ์ 21)	

หลังจากวิรุณจำบังต้องครพระรามได้รับบาดเจ็บ หนุมานต้องตามไปปราบวิรุณจำบังถึงเมืองของวิรุณจำบัง วิรุณจำบังหลบอยู่ในฟองอากาศ ณ ริมมหาสมุทร หนุมานตามไปพบ การไปถึงที่อยู่ของศัตรูถือว่าการกระทำที่เป็นอันตรายอย่างยิ่งแต่หนุมานกลับไม่ย่อท้อหรือหวาดกลัว ต่ออันตรายกลับติดตามวิรุณจำบังจนพบ และสามารถสังหารวิรุณจำบังได้สำเร็จตามรับสั่งของพระราม ดังความว่า

เมื่อนั้น	จึงพญาหนุมานทหารใหญ่
กระหวัดหางรัดรวบเข้าไป	ก็จับตัวได้อสุรี
ขึ้นพัดกับพื้นพสุธา	ยักซามอดม้วยเป็นผี
ตัดเอาศีรษะอสุรี	ขุนกระบี่ก็พาเหาะมา
(รามเกียรติ์ 45)	

ตอนทศกัณฐ์ตั้งพิธีทรายกรด พระรามยกกองทัพมาสู้กับทศกัณฐ์ เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้พระลักษมณ์ถูกนอกบิลพัทของทศกัณฐ์อากรสาหัส ดังนั้นต้องมีผู้นำมาแก้พิษนอก

ให้แก่พระลักษมณ์ ซึ่งพิเภกระบุว่าต้องเป็นหนุมานเท่านั้น ตัวยาต้องไปหามาด้วยความยากลำบากเพราะต้องไปนำมาจากถ้ำศกดิ์สิทธิ์ และลูกบดยาต้องไปนำมาจากเมืองลงกาของทศกัณฐ์ ซึ่งเป็นเมืองของศัตรู การไปนำยามานั้นนอกจากอันตรายแล้วยังต้องแข่งกับเวลาด้วย คือต้องนำยามาให้ได้ก่อนพระอาทิตย์ขึ้น หากได้ยามาไม่ทันเวลาก็ไม่สามารถรักษาอาการพระลักษมณ์ได้ ส่วนผสมของยาแต่ละชนิดนั้นอยู่ต่างที่กันและห่างไกลกันมาก แต่หนุมานไม่เกรงอันตรายใดๆ แสดงถึงความกล้าหาญของหนุมานได้เป็นอย่างดี ดังความว่า

ตำราว่าหาเป็นดาวเป็นเดือน	เหมือนอินทียไปได้ดังว่า
แต่เห็นก็ร้องเจรจา	ขอให้พญาหนุมานไป
แล้วจึงลงเอาศิลา	สำหรับบดทาแก้ไข
แม่หินอยู่เมืองนาคาไสร	ลูกหินอยู่ในลงกา
ณ ที่ปราสาททศกัณฐ์	มันทำเชนยรองเกศา
อย่าให้ข้ามแสงสุริยา	ถ้าบดทาแล้วจะเป็นพลัน
พระรามก็สั่งทันใด	ให้หนุมานผายผัน
หนุมานรับสั่งจรรจัด	เหาะข้ามเขตชั้นทวีป
	(รามเกียรติ์ 101)

หนุมานต้องนำยามาให้ทันเวลารักษาอาการของพระลักษมณ์คือ ก่อนพระอาทิตย์จะขึ้นของอีกวันหนึ่ง และหนุมานก็สามารถทำได้สำเร็จ โดยนำตัวยานั้นมาใช้บดทาบบริเวณที่พระลักษมณ์ถูกหอกกบิลพัทธ และหอกนั้นก็หลุดออกมาทันที ดังนั้นจึงสามารถรักษาพระอาการของพระลักษมณ์หาย ดังคำกล่าว

ผายช้างพระรามเห็นชี้	มาแล้วพิเภกยักขา
หนุมานถึงจึงถวายมา	ได้มาครบแล้วภูมิ
พระรามจึงให้บดทา	ตามตำราพิเภกยักขา
พิเภกก็บดทันที	พอกทาพระศรีอนุชา
ซึ่งอาวุธนั้นก็หลุดเลื่อน	เหมือนหนึ่งถ้อยคำพิเภกว่า
ช่วยกันชะโลมไทรมทา	ศาสตราหลุดแล้วเป็นพลัน
	(รามเกียรติ์ 104)

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ในตอนพระมงกุฎได้ปรากฏความกล้าหาญและความอุตสาหะ ในการรบของพระพรต การรบครั้งแรกพระพรตเสียที่ต้องศรพระมงกุฎจนหมดสติ แต่เมื่อกลับฟื้น คื่นสติก็ไม่ห้อยและได้ต่อสู้กับพระมงกุฎจนสามารถปราบพระมงกุฎได้

ฝ่ายพระพรตพ้นพื้น	ขึ้นอารมณ์เสี่ยงคาถา
เดชะพระเดชเดชา	พืยานารายณ์ช่วยพลัน
บัดนี้ตัวข้าต้องศร	อย่าให้ม้วยมรณอาสัญ
อธิษฐานพลางทาน้ำมัน	พลันเนื้อติดหายเป็นดี

(รามเกียรติ์ 24)

รามเกียรติ์ในตอนพระมงกุฎปรากฏความกล้าหาญของพระมงกุฎพระโอรสของพระราม สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีต้องการแสดงให้เห็นถึงความสามารถและความกล้าหาญในการศึกของ พระมงกุฎ ทั้งที่เป็นเพียงเด็กน้อยวัยเยาว์ พระมงกุฎเป็นพระโอรสของพระรามแต่ไม่ได้เติบโตใน พระราชวัง ความเก่งกล้าของพระมงกุฎเกิดจากการฝึกฝนของพระฤๅษีที่ชุบเลี้ยงพระมงกุฎมาตั้งแต่ เด็ก ประกอบกับที่พระมงกุฎมีเชื้อสายของพระรามจึงเป็นผู้ที่มีบุญญาธิการมาตั้งแต่เกิด เมื่อรวม กับการฝึกฝนที่ได้รับจากพระฤๅษีจึงทำให้มีความสามารถเหนือบุคคลธรรมดา

พระมงกุฎก็วางศรไป	เป็นพระขรรค์เพชรไล่สังหาร
ฟาดฟันซ้ายแกว่งสุรภาพ	บันดาลแพศย์หนีพลัน
พระลบก็ผลาญแผลงซ้ำ	เป็นน้ำล้างไฟที่ทางกัน
พระพี่น้องเยาะเย้ยไปพลัน	หุนหันเข้าต่อฤๅษี

(รามเกียรติ์ 23)

การที่พระมงกุฎมีความกล้าหาญเก่งกล้าตั้งแต่เด็กเป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงผู้ที่ต้องสืบ ราชบัลลังก์ต่อไปว่าต้องเป็นผู้ที่กล้าหาญมีบุญญาธิการมาตั้งแต่เกิด ดังนั้นสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ต้องการที่จะถ่ายทอดความคิดให้ประชาชนได้รับรู้ถึงความเป็นผู้ที่มีบุญญาธิการของพระองค์เช่นกัน และพระองค์มีความเหมาะสมที่จะครองแผ่นดินเหมือนกับพระมงกุฎ ข้อความที่สนับสนุนว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นผู้ที่มีความเก่งกล้าสามารถในการรบและเรียนรู้สิ่งต่างๆได้อย่างรวดเร็ว เช่นเดียวกับพระมงกุฎ ปรากฏในพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีซึ่ง บังอร ปิยะพันธ์ (2523 1) ได้ศึกษาไว้

‘กล่าวถึงประวัติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีว่าเป็นบุตรของนายอากรบ่อนเบี้ย ชื่อไหยฮอง เจ้าพระยาจักรี ได้รับไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม และตั้งชื่อให้ว่าสิน เมื่ออายุ 9 ขวบ ได้ศึกษาหนังสือขอม ไทยและ คัมภีร์พระไตรปิฎกกับอาจารย์ทองดีมหาเถร ณ วัดโกษวาสน์ ที่กรุงเทพฯ อายุ 13 ปี ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ในพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศฯ ขณะเดียวกันก็ศึกษาวิชาความรู้จากสำนักอาจารย์จีน ญวน และแขกสามารถพูดได้ทั้งสามภาษา”

จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นผู้ที่ฉลาดหลักแหลม เรียนรู้ได้เร็ว ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับพระมงกุฎ คือพระองค์เป็นผู้ที่มีบุญญาธิการมาตั้งแต่เกิดถึงแม้จะไม่ได้เกิดในพระราชวัง แต่ด้วยสติปัญญาที่ฉลาดหลักแหลม มีไหวพริบ เรียนรู้ได้เร็วกว่าบุคคลทั่วไปจึงเหมาะสมกับการเป็นกษัตริย์ผู้ครองแผ่นดิน

บทพระราชนิพนธ์รวมเกียรติในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี มักจะปรากฏบทบาทของขุนนางหรือประยูรญาติแสดงความสามารถในเชิงรบและความอดสาหัสในการรบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทหารซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการสร้างชาติให้มั่นคง สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงนิยมทหารมีฝีมือเก่งกล้า แต่หากทหารคนใดไม่มีใจสู้หรือท้อถอย ขลาดกลัวในการรบ พระองค์จะลงโทษทันที ดังที่ ญรัฎฐมิ สุทธิสงคราม (2528 : 69) กล่าวไว้ว่า

‘กล่าวถึงเหตุการณ์ในพงศาวดาร ในขณะที่อยู่ในช่วงศึกสงครามพระยาเพ็ชรบุรี มีเป็นใจในราชการศึก คิยอห์ต่อสงคราม จราจกับบ่าวว่า ถ้าพะม่าแหกค่ายออกได้รับรองมีหยุด เราจะพากันหนีข้ามเขากลับไปเมืองไทย และบ่าวนั้นเป็นโจทก์มาฟ้องแก่ข้าหลวงให้กราบทูล จึงดำรัสให้เอาตัวพระยาเพ็ชรบุรีมาสอบถามกับโจทก์ก็รับเป็นสัตย์ จึงตรัสสั่งให้มัดมือไพร่หลังแล้วเอาไปตระเวนรอบทัพแล้วให้ประหารชีวิต ตัดศีรษะไปเสียบไว้หน้าค่าย อย่าให้ผู้คนดูเป็นเยี่ยงอย่าง’

2.3 ความสามัคคี

ความสามัคคีเป็นคุณลักษณะที่ดีของขุนนางอีกประการหนึ่งที่ปรากฏอย่างเด่นชัดกองทัพของพระรามรบชนะข้าศึกได้ก็เพราะความสามัคคีของเหล่าทหารซึ่งร่วมมือร่วมใจกันในการรบ เมื่อหนุมานนำเศียรของวิรุณจำบังมาถวายพระราม บรรดาเหล่าทหารต่างดีใจกันถ้วนหน้าเพราะสามารถปราบอริราชศัตรูของพระรามได้ หรือตอนที่พระรามยกกองทัพไปรบกับทศกัณฐ์ พระรามได้วางแผนและบัญชาการรบด้วยพระองค์เอง บรรดาเหล่าทหารทำตามรับสั่งของพระรามอย่างเคร่งครัดพร้อมร่วมมือกันรบ จึงทำให้กองทัพของพระรามรบชนะกองทัพของทศกัณฐ์ ชัยชนะในครั้งนี้เกิดได้เพราะทหารร่วมมือร่วมใจกันไม่แตกความสามัคคี ดังความว่า

พอเหลือบเห็นทัพอรุรี	ภูมิให้แยกพลชั้นรู้
เข้าแอบอยู่แทบไพรวัน	กองชั้นให้มันต่อตี
จึงแต่งกระบี่ออกหล่อ	มึงไปตัดพ้อยักษ์
มาดแน่มมั่นโถมโจมตี	กระบี่ชนาบข้างมา
ฝ่ายกองทหารออกหล่อ	ตัดพ้อเยาะเย้ยยักษ์
โกนก่อร้องโดยอหังการ	หยาบข้าวว่ากล่าวพาตี
	(รามเกียรติ์ 98)

พระรามรับสั่งให้กองทหารส่วนหนึ่งแอบที่พุ่มไม้เพื่อดักตีกองทัพทศกัณฐ์ ส่วนกองทหารอีกส่วนหนึ่งออกมาล้อมหลอกกองทหารทศกัณฐ์ เมื่อกองทัพทศกัณฐ์หลงกล กองทัพของพระรามซึ่งแอบอยู่ที่พุ่มไม้ก็เข้าชนาบข้างตีกองทัพทศกัณฐ์ได้สำเร็จ เหตุการณ์นี้แสดงถึงความร่วมมือร่วมใจเพื่อให้ได้รับชัยชนะในการรบ

แนวคิดความสามัคคีของเหล่าทหารและขุนนางสร้างความแข็งแกร่งให้แก่กองทัพ มีความสำคัญสนับสนุนให้การปกครองประเทศเกิดความมั่นคงยิ่งขึ้น สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีต้องการถ่ายทอดความคิดในด้านความสามัคคีให้ประชาชนได้รับรู้ สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่พระองค์ทรงได้รับชัยชนะสามารถกอบกู้เอกราชได้ก็เพราะความสามัคคีในกองทัพของพระองค์ ดังที่สายไหม จบกมลศึก ได้กล่าวถึงความสามัคคีของทหารในกองทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (2538 4) ไว้ว่า

"เหตุการณ์ที่บันทึกในพระราชพงศาวดารขณะที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไปตีเมืองจันทบุรี ในตอนแรกเจ้าเมืองยอมรับเป็นไมตรีด้วย แต่ภายหลังกลับไปร่วมมือกับกรมการเมืองระยองคนเก่าโดยวางแผนลวงให้เจ้าตากเข้ามาในเมืองแล้วกำจัดเสีย แต่เจ้าตากรู้ตัวก่อนจึงหยุดทัพอยู่ชานเมืองแล้วหาทางเข้าโจมตี ก่อนเข้าตีได้สั่งให้ทหารทั้งปวงหุงหาอาหารกินให้อิ่มส่วนอาหารที่เหลือให้เททิ้งให้หมดและกำชับว่าคืนนี้ ให้ตีเมืองให้ได้แล้ว เข้าไปกินข้าวเข้ากันในเมือง ถ้าตีไม่ได้ก็ต้องอดตายเหมือนกันหมด"

ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ยังได้กล่าวถึงความสามัคคีของเหล่าประยูรญาติ เมื่อพระรามปล่อยม้าอุปการไปแล้ว ทรงมีรับสั่งให้จัดทัพตามม้าอุปการไป และทรงมีรับสั่งให้หนุมานไปเชิญเสด็จพระอนุชาคือพระสัตรุดและพระพรตมาเป็นแม่ทัพในการรบ ทั้งสองพระองค์รวมกำลังใน

การรบด้วยความสามัคคีเพื่อนำชัยชนะไปสู่กองทัพของพระราม
พระสัตรุดยกกองทัพมาช่วยพระรามรบกับพระมงกุฏ ความว่า

ดังปรากฏในตอนที่พระพรตกับ

ฝ่ายพระพรตโกรธกริ้ว

หลิวแลเล็งยิงสองศรี

ศรเป็นชายแก้วราว

ให้ไปพิฆาตกุมารา

ฝ่ายพระสัตรุดก็ผลาญแสง

เป็นเพลิงเริงแรงเวหา

เปลวปราบวาบถึงพระสุธา

รารอบองค์พระกุมาร

(รามเกียรติ์ 23)

ในตอนทศกัณฐ์ตั้งพิธีทรายกรด ทศกัณฐ์ต้องการฆ่าพิเภก พระรามมีพระประสงค์จะ
ช่วยเหลือพิเภกจึงขอคำปรึกษาจากพระลักษมณ์ พระลักษมณ์ทรงช่วยพระรามหาทางแก้ไข ซึ่ง
แสดงให้เห็นถึงความสามัคคีในกองทัพของพระรามได้ประการหนึ่ง ดังความว่า

เมื่อนั้น

พระรามบุญเรืองเฟื่องฟ้า

เอื้อนอรรดองการบัญชา

มันจะฆ่าพิเภกกลใด

ดูกรเจ้าลักษมณ์อนุชา

น้องอย่าจงช่วยแก้ไข

ป้องกันพิเภกร่วมใจ

อย่าให้อภัยศไพรี

(รามเกียรติ์ 96)

ความสามัคคีในหมู่ราชวงศ์ เป็นแนวคิดที่สำคัญในการปกครองของระบอบสมบูรณาญา-
สิทธิราชย์ เพราะตามประวัติศาสตร์ไทยพบว่าการชิงราชบัลลังก์กันภายในราชวงศ์ แต่ในทาง
ตรงกันข้ามหากราชวงศ์ใดมีความสามัคคี กษัตริย์แผ่นดินนั้นจะทรงครองแผ่นดินได้อย่างสงบสุข
ไม่ต้องระแวงศึกที่จะเกิดภายใน สมัยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีบ้านเมืองเกิดศึกภายนอกมาก
เพราะเป็นช่วงที่กำลังรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นหลังจากเสียเมืองให้แก่พม่า ดังนั้นสมเด็จพระเจ้า
กรุงธนบุรีจึงต้องสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นเพื่อปกครองบ้านเมืองให้สงบสุขและนำประเทศชาติ
ไปสู่ความมั่นคงต่อไป

3 แนวคิดเกี่ยวกับการมีคุณลักษณะของผู้ปกครอง

ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ได้เสนอภาพผู้ปกครองที่ดีไว้ 4 ประการ ดังนี้

- 3 1 ธรรมราชา
- 3 2 การรักษาสัตย์วาจา
- 3 3 ความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว
- 3 4 การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อข้าราชการบริพาร

3 1 ธรรมราชา

ธรรมราชา หมายถึง พระราชาผู้มีธรรม ปกครองบ้านเมืองโดยยึดหลักธรรมให้การทำงาน บำรุงพระพุทธศาสนา ธรรมที่กษัตริย์ทรงยึดถือปฏิบัติซึ่งเป็นหลักในการปกครองของกษัตริย์ คือ ทศพิธราชธรรม 10 ประการ

ทาน	หมายถึง	การให้
ศีล	หมายถึง	การประพฤติดีงามทั้งกายและใจ
บริจาค	หมายถึง	การเสียสละ
อาชชวะ	หมายถึง	ความซื่อตรง
มัททวะ	หมายถึง	ความอ่อนโยน
ตบะ	หมายถึง	การเผากิเลสตัณหา
อภิกโรธ	หมายถึง	ความไม่โกรธ
อวิหิงสา	หมายถึง	ความไม่ข่มเหงเบียดเบียน
ขันติ	หมายถึง	ความอดทน
อวิโรธนะ	หมายถึง	ความไม่คลาดธรรม

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ในตอนท้าวมาลีวราชพิพากษาความ เป็นตอนที่กล่าวถึงคุณธรรม และแนวทางการปฏิบัติตนของกษัตริย์ โดยกล่าวถึงลักษณะนิสัยของตัวละครหรือการเรียกชื่อตัวละครให้มีลักษณะของผู้ทรงธรรม ในส่วนของตัวละครที่ประพฤติตนอยู่ในธรรมเป็นแบบอย่างที่น่า เลื่อมใส คือ ท้าวมาลีวราชและพระราม

ท้าวมาลีวราชเป็นผู้ที่ปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรม 4 ข้อ ได้แก่ อาชชวะ มัททวะ ตบะ และอวิโรธนะ หลังจากท้าวหนุมานสังหารวิรุณจำบัง ทศกัณฐ์จึงหมดที่พึ่งเพราะเหล่าประยูรญาติ ของทศกัณฐ์ถูกพระรามสังหารสิ้น ทศกัณฐ์จึงอัญเชิญท้าวมาลีวราชซึ่งเป็นพระอัยกาของตนมา

พิพากษาความเรื่องนางสีดา ท้าวมาลีวราชผู้เป็นใหญ่ในหมู่พราหมณ์ เป็นผู้ที่อยู่ในศีลในธรรม มี
 ฤทธาภาพ มีวาจาสิทธิ์ เป็นผู้ที่ประพาศดีทั้งกายและใจ เมื่อท้าวมาลีวราชเชิญพระรามเสด็จ
 มาสอบสวนเรื่องนางสีดา ท้าวมาลีวราชทรงคิดว่าหากเชิญพระรามไปสอบสวนที่กรุงลงกา ก็เป็น
 การไม่เหมาะสม หรือหากให้ทศกัณฐ์เสด็จไปยังพลับพลาของพระราม ก็ไม่เหมาะสมเช่นกัน
 เพราะเหมือนเป็นการเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ดูเป็นการไม่ยุติธรรม ท้าวมาลีวราชทรงตัดสิน
 พระทัยตั้งพลับพลาเพื่อสอบสวนเรื่องราวทั้งหมดที่สนามรบ ซึ่งเป็นสถานที่ระหว่างเมืองลงกากับ
 พลับพลาของพระราม ดังคำกล่าวต่อไปนี้

มาพลาทางคิณวิไล	จินตนาการตามอุเบกขา
ครั้นจะเข้าไปกรุงลงกา	พระรามมารู้จะน้อยใจ
ครั้นจะไปหารามลักษมณ์	ฝ่ายพญาทศพัศตร์จะว่าไฉน
ควรอยู่ท่ามกลางไซร้	อย่าให้ข้างใครนินทา
คิดพลาทางสังหม่มาร	ท่านอย่าเข้าไปเมืองยักษ์
ยับยั้งยังนอกภารา	ก็มาหยุดสมรภูมิชัย
	(รามเกียรติ์ 54)

ทศกัณฐ์คิดว่าท้าวมาลีวราชจะเข้าข้างตนเองในฐานะที่ท้าวมาลีวราชเป็นปู่ของทศกัณฐ์
 แล้วจะพิพากษาความยกนางสีดาให้เป็นพระชายาของตน ท้าวมาลีวราชเป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปนับถือ
 หากพิพากษาความยกนางสีดาให้ทศกัณฐ์พระรามก็จะไม่กล้าโต้แย้งแต่ประการใด ท้าวมาลีวราช
 ได้แสดงให้เห็นถึงความทรงธรรมของพระองค์โดยไม่หลงเชื่อคำหลอกลวงของทศกัณฐ์ในเรื่องของ
 นางสีดา พระองค์ทรงใช้วิจารณญาณในการตัดสินปัญหาอย่างยุติธรรมที่สุด ความซื่อตรง ของ
 ท้าวมาลีวราชตรงกับหลักทศพิธราชธรรมในข้อ อาชชวะ เมื่อท้าวมาลีวราชได้สอบสวนฟังความ
 ของทั้งสามฝ่าย คือพระราม ทศกัณฐ์และนางสีดา พบว่าพระรามและนางสีดายืนยันว่าทศกัณฐ์
 เป็นผู้ลักพาตัวนางสีดามา แต่ทศกัณฐ์ได้แย้งว่าตนเองมีหลักฐานคือได้กระหมวดหญ้าไว้เป็น
 เครื่องหมายตรงที่พบตัวนางสีดาซึ่งหลักฐานที่ทศกัณฐ์กล่าวถึงเป็นหลักฐานที่ไม่มีพยานรู้เห็น ท้าว
 มาลีวราชทราบทศกัณฐ์เป็นผู้กล่าวเท็จ จึงสั่งให้ทศกัณฐ์คืนนางสีดาแก่พระราม แต่ทศกัณฐ์ไม่
 ปฏิบัติตาม ท้าวมาลีวราชยึดถือในความซื่อสัตย์มากกว่าสิ่งอื่นใดจึงสาปแช่งทศกัณฐ์โดยไม่คำนึง
 ถึงความเป็นญาติวงศ์วงศ์

แม่นเจ้ามิฟังคำกู
 ล้วนสาหัสจนจรจบวรัย
 จงส่งองค์นางสีดาให้
 เหมือนหลานเ็นคูอัยกา

จะไปสู่รณคมกใหม่
 จะโยดืออะไรกับสีดา
 แก่พระรามเจ้าไปดีกว่า
 เจ้าฟังปฐว่าบัดนี้
 (รามเกียรติ์ 78)

ทศพิธราชธรรมในข้อ อาชชวะหรือความซื่อตรง ความเปิดเผยในสิ่งที่ถูกต้อง เป็น
 หลักธรรมที่ท้าวมาลีวราชทรงปฏิบัติอย่างเคร่งครัดที่สุด

ท้าวมาลีวราชทรงปฏิบัติตนตรงกับหลักทศพิธราชธรรม ข้อ มัททวะ คือความอ่อนโยน
 ระหว่างที่พระองค์เสด็จมาพิพากษาความ เมื่อพบกับพระรามท้าวมาลีวราชจึงปฏิบัติต่อพระราม
 ด้วยความอ่อนโยน ดังคำว่า

เมื่อนั้น
 ครั้นเห็นลักษมณ์รามเรื่องชัย
 องค์อรคอ่อนแอทั้งสอง
 เรื่องรุดสุดเลศลักษณ์
 จึงเอื้อนอรรถโองการปราศรัย
 มาเทียวไพรโยทั้งคู่

พระกอบกิจธรรมเป็นใหญ่
 ท้าวไทเพ่งพิจารณา
 ผ่องแผ้วผิวนิลวัดตา
 เหมือนมหาอัชบาลสหายกู
 เหตุใดเวียงชัยเจ้าไม่อยู่
 เกิดรบสู้กันด้วยอันใด

(รามเกียรติ์ 63)

ท้าวมาลีวราชต้องการให้ทศกัณฐ์กับพระรามคืนดีกัน เพราะท้าวมาลีวราชไม่ต้องการเห็น
 หลานของตนเองและหลานของสหายรักต้องมาวิวาทกัน พระองค์ต้องการให้เรื่องทั้งหมดยุติอย่าง
 สงบการกระทำของท้าวมาลีวราชเป็นการแสดงให้เห็นความอ่อนโยนของพระองค์ ดังคำว่า

บัดนี้สมเด็จพระอัยกา
 อยู่นอกนครธานี
 เดิมเมื่อไปทูลเธอไถ่ถาม
 บอกว่าลักษมณ์รามสองไท

ไม่เข้ามาในกรุงศรี
 ตรงที่สมรภูมิชัย
 ตรัสเรื่องราวความแถลงไข
 ได้เป็นหลานพระสหายมา

พระองค์จะตรัสเกลี้ยไกล
ว่าเป็นพงศ์พันธุ์มิตรมา

มิให้ซึ่งเครียดเช่นฆ่า
ให้ข้าบาทเชิญจรีลี
(รวมเกียรติ 54)

นอกจากนี้ท้าวบาลีวราชยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้ที่พ้นจากกิเลสตัณหา สามารถชมพระทัยจากกิเลสได้ ตรงกับหลักทศพิธราชธรรมข้อ ดบะ หมายถึง การเผากิเลสตัณหา ครั้งแรกที่ท้าวบาลีวราชพบนางสีดา พระองค์ทรงประทับใจในความงามของนางสีดาเหมือนชายพึงพอใจในตัวหญิง แต่พระองค์ทรงระลึกได้ถึงความไม่เหมาะสมจึงตัดพระทัยและคิดว่าความงามของนางสีดาเนื้อที่เป็นบ่อเกิดของปัญหาทั้งหลาย เป็นชนวนให้ผู้คนล้มตายมากมาย พระองค์จึงปลงจากกิเลสที่เกิดจากความหลง

เมื่อนั้น
ครั้นเห็นนวลนางสีดา
อันอดกำหนดในนาง
พิศเพ่งเล็งแลทราวม้วย
ตัวผู้หกลึกลัดตัดใจ
ที่ไหนมันจะได้สติมา
ขวยเสน่สะเท็นวิญญาน์
ไม่ดูสีดาดวงจันทร์
บิดเบือนพักตร์ผินไม่นำพา
อันอดอดยัมไม่ได้

พระทรงจตุศีลยักขา
เสน่หาปลาบปลื้มฤทัย
พลางกำเริบราคร้อนพิสมัย
มิได้ที่จะขาดวางตา
ยังให้หุนเหียนเสน่หา
แต่วิญญาน์กู่ยังแดยัน
กว่านั้นไม่เหลือบแลแปรผัน
พระทรงธรรม์เธอคิดละอายใจ
ชินชมอารมณ์ปราศรัย
เยื่อนแถมว่าไปแก้สีดา

(รวมเกียรติ 70)

หลักธรรมในทศพิธราชธรรมข้อ คือ อวิโรธนะ หมายถึง ความไม่คลาดธรรมดา ความไม่มีพริศฐ สามารถขยายใจความออกไปถึงอริยมรรค 8 ซึ่งประกอบด้วย 1 ถูกต้องในความคิด 2 ถูกต้องในความปรารถนา 3 ถูกต้องในการพูดจา 4 ถูกต้องในการทำงาน 5 ถูกต้องในการดำรงชีพ 6 ถูกต้องในการพากเพียร 7 ถูกต้องในการมีสติควบคุมตัว 8 ถูกต้องในการมีสมาธิคือจิตอันมั่นคง ท้าวบาลีวราชเป็นผู้มีความคิดที่ถูกต้อง ซึ่งตรงกับอริยมรรคข้อ 1 เมื่อท้าวบาลีวราชได้ฟังความทั้งพระรามและทศกัณฐ์ ก็ทราบได้ว่าทศกัณฐ์เป็นฝ่ายโกหกแต่การตัดสินนั้นเป็นเพียงความรู้สึกของพระองค์เท่านั้นไม่สามารถนำมาเป็นเหตุผลใน

การตัดสินใจให้ฝ่ายใดเป็นฝ่ายผิดได้เพราะทั้งสองฝ่ายต่างมีหลักฐานยืนยัน ดังนั้นพระองค์จึงให้ไปเชิญนางสีดาซึ่งเป็นคนกลางมาเป็นพยาน การไปเชิญนางสีดามานั้นท้าวมาลีวราชได้คิดพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วว่า ควรให้ทหารทั้งฝ่ายพระรามและทศกัณฐ์ร่วมกันไปเชิญนางสีดาโดยใน ขณะที่ไปเชิญนางสีดามานั้นทหารทั้งสองฝ่ายห้ามเจรจากับนางสีดาโดยเด็ดขาด เพื่อไม่ให้ฝ่ายใดได้ถือโอกาสฐานางสีดาหรือบอกให้นางสีดาทำตามคำพูดของตนเอง

เมื่อนั้น	พระพงศ์พรหมนริราชรังสี
ได้ฟังพระรามพาที	ก็ปรีดาสองดูไป
เห็นเหตุเภทผลแม่นยำ	นั่นอะไรเล่าคำแถลงไข
ตั้งฤาจะเกิดนางกลางไพร	อ้ายจิงโรมันแกล้งพาที
จำกูจะถามสีดาก่อน	จึงจะแบ่งปันรอนถูกที่
ก็สั่งวิศณุกรรมทันที	ไปหานวลนางสีดามา
ฝ่ายองค์ท้าวทศพัคตร	ให้แต่งอสุรศักดิ์รักษา
ฝ่ายข้างพระรามราชา	ให้แต่งเสนากำกับไป
คุมกันพานางสีดามา	อย่าให้ใครเจรจาด้วยได้
บอกว่าแต่กูให้หาไป	จับไวพามาอย่าช้า
	(รามเกียรติ์ 67)

ถึงแม้จะเชิญนางสีดาออกมาเป็นพยานแล้ว นางสีดาได้ทูลท้าวมาลีวราชว่าตนเองนั้นเป็นมเหสีของพระรามถูกทศกัณฐ์ลักพาตัวมา แต่ทศกัณฐ์ยังยืนยันว่าได้นางมาอย่างถูกต้องและมีหลักฐานคือการกระหมวดหญ้าไว้ในที่ที่พบนางสีดา ส่วนพระรามยืนยันว่าขณะที่ตนเองอภิเษกกับนางสีดาเหล่าเทวดาได้มาร่วมยินดี ท้าวมาลีวราชจึงยังไม่พิพากษาความจนกว่าจะได้หลักฐานและพยานที่แน่นอน ท้าวมาลีวราชจึงได้ไปอัญเชิญเหล่าเทวดามาเป็นพยาน ดังความว่า

เมื่อนั้น	พระทรงจตุศีลยักษา
สอดส่องดูคำสีดา	ไม่ต้องในหาทศกัณฐ์
ผิดไปมิได้ไคล้คลึง	คำรามอ้างถึงสรวงสวรรค์
สมคำสีดาดวงจันทร์	เห็นมันคงทางพระรามมา
ฝ่ายคำพระยาอสุรี	มีพยานแต่ที่กระหมวดหญ้า
แม่นยำมั่นลักเมียเขามา	ครั้นว่ากูจะตัดสินไป

ข้อความยังมีได้สืบก่อน
ทศกัณฐ์ผู้ผิดจะติดใจ
แล้วจึงจะคิดบัญชา
ทั้งฟ้องด้วยคำลำนวน
คิดแล้วให้สืบเพว
เพวจะว่าประการใด

เสนาพลากรจะสงสัย
จำจะให้สืบไล่ด้วยลำนวน
พิพากษาความตามข้อใดส่วน
ประมวญกันพิพากษาไป
ตามคำรามแกลงไซ
ท่านจงเร่งให้การมา

(รามเกียรติ์ 72)

การกระทำของท้าวมาลีวราชดังตัวอย่างข้างต้นจึงตรงกับหลักธรรมในข้อ อภิโรธนะ คือ เป็นผู้ที่อยู่ในธรรมมีความคิดเห็นที่ถูกต้อง มีความรอบคอบ พิจารณาสืบต่าง ๆ ก่อนการตัดสินพระทัย เพื่อความถูกต้องการเรียกชื่อท้าวมาลีวราชมักเรียกให้มีลักษณะของผู้ทรงธรรม ได้แก่ พระทรงทศธรรม์ พระทรงทศธรรมรังสี พระทรงจตุศีล พระกอบกิจธรรม และ พระทรงธรรมอิกราช แสดงให้เห็นถึงควมมีคุณธรรมของท้าวมาลีวราช ซึ่งมีคุณลักษณะเหมาะสมในการพิพากษาความคดีของนางสีดา

พระรามเป็นตัวละครสำคัญอีกตัวหนึ่งที่ทรงปฏิบัติตนอยู่ในทศพิธราชธรรม 3 ข้อ ได้แก่ อาชชวะ มัททวะ และอภิโรธนะ พระรามทรงเป็นกษัตริย์ที่ยึดถือหลักธรรมในข้ออาชชวะ เพราะเป็นผู้ที่มีความซื่อตรงและเปิดเผย ในตอนที่ท้าวมาลีวราชทรงให้พระรามชี้แจงว่านางสีดาเป็นพระมเหสีของตน พระรามจึงได้ชี้แจงว่านางสีดานั้นเป็นพระราชธิดาของท้าวชนกกษัตริย์แห่งเมืองมิลินดา ท้าวชนกให้นางสีดาเลือกคู่โดยได้ตั้งพิธียกศร ใครสามารถยกศรได้จึงจะได้อภิเษกกับนางสีดา ซึ่งพระรามทรงเป็นผู้ยกศรได้ พระรามได้ตรัสเล่าเรื่องให้ท้าวมาลีวราชฟังพร้อมทั้งกล่าวว่าคำที่พูดล้วนแต่เป็นความจริง เป็นความซื่อตรง หากหลอกลวงขอให้ท้าวมาลีวราชประหารได้ทันทีที่แสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นผู้ที่ยึดถือในความซื่อตรง และถ้าหากไม่ซื่อตรงก็ขอยอมตาย ดังคำกล่าว

บัดนั้น
แก้กระทู้ทุกตอบคดี
พระบิดาชื่อท้าวชนก
ได้ตกแต่งการวิวาห์
เธอดั่งพิธียกศลปี
ข้ายกได้จึงให้ทราชมวย

พระอวตารผู้ชาญศรี
นางนี้อยู่เมืองมิลินดา
ยกนางนี้ให้แก่ข้า
สามัญญะมาทั่วไป
เมืองแมนแดนดินหวันไหว
เทพไทรู้สิ้นพระราชา

ถ้าสิบมีสมดุจตั้งคำ
ประหารชีพให้ม้วยชีวา

จงทำโทษเกิดให้หนักหนา
พระอัยกาอย่าได้ปราณี

(รามเกียรติ์ 67)

หลักธรรมในข้ออาชวจะเป็นหลักธรรมที่กษัตริย์ควรยึดถือปฏิบัติเพราะผู้ปกครองที่ดีต้องมีความยุติธรรม บ้านเมืองจึงร่มเย็นเป็นสุข คุณธรรมในข้ออาชวจะตรงกับพระอุบาสยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระองค์เป็นผู้ที่ทรงความยุติธรรม ดังเหตุการณ์ที่ปรากฏตามประวัติศาสตร์ สมัยกรุงธนบุรี ในครั้งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินเสด็จไปปราบทัพที่เมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งทองตอ กล้วยไม้ ณ อุทยาน (2544 12) ได้กล่าวไว้ดังนี้

" สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีพระราชทรงประกอบไปด้วยความยุติธรรมเป็นอย่างยิ่ง เมื่อเสด็จไปปราบเจ้านครศรีธรรมราช พุทธศักราช ๒๓๑๒ มีการต่อสู้กัน ในที่สุดก็จับตัวเจ้านครได้ ลูกขุนปรึกษาชาวไทของเจ้านครถึงสิ้นชีวิต แต่ไม่ทรงเห็นชอบด้วย ดำรัสว่าเมื่อเวลาบ้านแตกเมืองเสีย ต่างคนต่างตั้งตัวหมายจะเป็นใหญ่ด้วยกัน เจ้านครยังไม่เคยเป็นข้ามาแต่ก่อน ที่รบพุ่งต่อสู้จะเอาเป็นความผิดไม่ได้ ครั้นจับตัวมาได้เจ้านครก็อ่อนน้อม ยอมตัวเป็นข้าโดยดี ควรเอาตัวเข้าไปไว้รับราชการที่ในกรุง"

จากข้อความข้างต้นแสดงถึงความมีน้ำพระทัยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ด้วยการให้อภัยผู้ที่ทำผิดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ให้อีกาสผู้ที่ทำผิดได้แก้ตัว เป็นการตัดสินคดีความอย่างยุติธรรม

เมื่อได้พบท้าวมาลีวราช พระรามแสดงความเคารพอย่างอ่อนน้อมถ่อมตน แม้จะทรงทราบว่าท้าวมาลีวราชเป็นพระอัยกาของทศกัณฐ์ผู้เป็นศัตรูของตนเองก็ตาม นับว่าพระรามปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรม ข้อ มัททวะ คือ ความอ่อนโยน ดังคำกล่าว

ครั้นถึงจึงหยุดรถแก้ว
ให้พระมาตุลีขับเข้าไป
ยกอกรับัญจาศจุจรีด
เคารพอภิวันท์ปรีดา

แล้วอ่อนโอนองค์ลงไหว
เคียงข้างขวาไทอัยกา
ประดิษฐานเหนือเกศเกศา
อยู่ในมหารถชัย

(รามเกียรติ์ 63)

ในส่วนของหลักธรรม อักโกธะ หมายถึง ความไม่โกรธ ไม่มีความกำเริบ ไม่คิดประทุษร้ายผู้อื่นนั้น พระรามได้แสดงหลักธรรมข้อนี้ในตอนที่ทำวมาลีวราชพิพากษาความคินนางสีดาให้กับพระรามแต่ทศกัณฐ์ไม่ยอมกระทำตาม ทศกัณฐ์ได้นำตัวนางสีดากลับเข้าเมืองลงกาบรรดาเหล่าทหารของพระราม ทั้งพระลักษมณ์ หนุมาน ต่างแสดงอาการโกรธเคืองทศกัณฐ์และต้องการแย่งชิงตัวนางสีดากลับมา แต่พระรามทรงห้ามไว้ ไม่ให้วุ่นวาย เพราะต้องให้เกียรติทำวมาลีวราชและพระรามยังเกรงว่าทศกัณฐ์อาจทำร้ายนางสีดาได้ ในตอนนี้แสดงให้เห็นว่าพระรามเป็นผู้ที่มีสติสามารถระงับความโกรธทำให้เรื่องร้ายๆ ยุติลง ดังคำกล่าวที่ว่า

ฝ่ายช้างพระลักษมณ์พระรามห้าม	ออกนามหนุมานทหารใหญ่
เจ้าอย่ากริ้วโกรธฟุนไฟ	ไม่ต้องชนบรรรมเนียมมา
ห้ามทั้งอัษฎาพานร	พวกพลนิกรซ้ายขวา
มิให้เช่นฆ่าอสุรา	ก็ทูลพระอภัยกาไป
เมื่อพระองค์ให้หามาว่าชาน	พระยามารด้นดิ่งไม่สงให้
ฝ่ายนางก็กลับเข้าไป	อยู่ในเงื้อมมืออสุรา
เกลือกทศกัณฐ์กริ้วโกรธ	จงโทษทัณฑ์ทำเมียด
จะมีมอดม้วยชีวา	พระอภัยกาจะว่าประการใด

(รามเกียรติ์ 80)

ในบทละครรวมเกียรติ์ตัวละครที่แสดงควมมีธรรมราชาที่เด่นชัดที่สุด คือ ทำวมาลีวราช สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงต้องการใช้ทำวมาลีวราชเป็นตัวละครแทนของพระองค์ในด้านธรรมราชา แสดงแนวคิดในเรื่องกษัตริย์ที่ครองตนอยู่ในธรรมจะทำให้บ้านเมืองสงบสุข ดังนั้นพระองค์จึงใช้ตัวละครถ่ายทอดลักษณะที่ดีงามของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม เป็นผู้ที่น่าเลื่อมใส ซึ่งก็ตรงกับพระอุปนิสัยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีที่เป็นผู้ฝักใฝ่ในธรรม เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่น่าเลื่อมใส ประชาชนควรให้ความเคารพพระองค์ในฐานะกษัตริย์ผู้ทรงธรรม

3.2 การรักษาสัจวาจา

สัจ หมายถึงใจ วาจา หมายถึงคำพูด การรักษาสัจวาจาให้สุจริต หมายถึง การตั้งอยู่ในความสัตย์ทั้งกายและใจ รักษาความสัตย์สุญญา มีความซื่อสัตย์ การรักษาสัจวาจา เป็นรากฐานของการทำงาน และการดำเนินชีวิตให้อยู่ในความถูกต้อง เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จในชีวิตการรักษา

สัจวาจา คือการที่กล่าวสิ่งใดไปแล้วไม่คืนคำ และยึดมั่นในคำกล่าวที่กล่าวออกไปแล้ว กษัตริย์
ทุกพระองค์มีความจำเป็นที่ต้องรักษาวาจาสัจ ดังคำกล่าวที่ว่า “กษัตริย์ตรัสแล้วไม่คืนคำ”

บทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้สะท้อนให้เห็นลักษณะ
ของกษัตริย์ผู้รักษาสัจสุจริต ได้แก่ ท้าวมาลีวราช และพระราม ตัวละครที่รักษาสัจวาจาโดดเด่น
ที่สุด คือท้าวมาลีวราชซึ่งเป็นผู้รักษาสัจสุจริตอย่างเคร่งครัด ดังที่ปรากฏในบทกลอนกล่าว
สรรเสริญท้าวมาลีวราช ดังคำกล่าว

เธอเสด็จไปทรงศีลอยู่
โดยอิทธิฤทธิ์เดชา
พระนามชื่อมาลีวราช
ทรงสัจมั่นตรัสสิ่งใด

ภูเขาศิวาลัยภูผา
อานุภาพปราบเดโชชัย
พระบาทบพิตรเป็นใหญ่
ก็เป็นไปตามพระบัญชา
(รามเกียรติ์ 49)

ท้าวมาลีวราชได้แสดงถึงความเป็นผู้มีสัจสุจริต โดยกล่าวสาปแช่งทศกัณฐ์เพราะทศกัณฐ์
หลอกลวงท้าวมาลีวราชเรื่องนางสีดา เมื่อท้าวมาลีวราชทรงทราบความจริงทั้งหมด จึงสั่งให้
ทศกัณฐ์คืนนางสีดาให้แก่พระราม โดยไม่เห็นแก่ความเป็นปูหลานและกล่าวสาปแช่งทศกัณฐ์ที่ไม่
อยู่ในสัจสุจริต ดังคำกลอนต่อไปนี้

เมื่อนั้น
กริ้วโกรธพิโรธฤทัย
ดูกรสองหน่อนาง
มันเป็นหมู่หม่อมมาตุคา
ไว้ภัยกาจะตอบต่อ
ดูกรพญาอสุรี
ไม่อยู่ในสัจสุจริต
ฝ่ายกูหนึ่งถึงกุมภกันท์

พระทรงทศธรรมเป็นใหญ่
เอาใจลักษมณ์รามราชา
อย่าประภาษความแก่ยักษ์
ไม่ควรนัดดาจะพาที่
ข้อความกับอ้ายยักษ์
มึงนี้เป็นคนอาธรรม
คิดคดทอดโทโมหัน
มึงจะพามันม้วยมรณา
(รามเกียรติ์ 79)

พระรามเป็นผู้ที่ถือว่าจาสัจยิ่งเช่นกัน ถือเอาความสัตย์สุจริตเป็นสิ่งสำคัญ ในตอนที่ ท้าวมาลีวราชมีรับสั่งให้ตามพระรามมาตามเรื่องนางสีดา โดยต้องการทราบว่านางสีดาเป็นชายา ของใคร พระรามก็ทรงทูลเล่าความจริงให้ท้าวมาลีวราชฟัง ท้าวมาลีวราชทรงทราบว่าคำกล่าว ของพระรามนั้นล้วนแต่เป็นความสัตย์ทั้งสิ้น ดังคำกลอน

เมื่อนั้น
ได้ฟังถ้อยคำพระรามา
สุจริตทศพิธเจรจา
ชื่อสัตย์ตรงจริงไป

พระทรงจตุศีลยักขา
ก็จินดาสดสอส่งดูไป
ไม่มีมิสาเศกไฟ
ช่างมาทำได้สุริ

(รามเกียรติ์ 65)

การรักษาสัตย์จวานับเป็นคุณลักษณะสำคัญของกษัตริย์ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเน้น แนวคิดเรื่องการรักษาสัตย์จวาจาเพราะในเนื้อเรื่องรามเกียรติ์ทั้ง 4 ตอน กล่าวถึงตัวละครที่เป็น ผู้ปกครอง ได้แก่ ท้าวมาลีวราชและพระราม ที่รักษาสัตย์จวาจา สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเองทรงเป็น ผู้ที่ถือว่าจาสัจสำคัญยิ่งเช่นกัน ทองตอ กล้วยไม้ ณ อยุธยา ได้กล่าวถึงคุณลักษณะข้อนี้ของ พระองค์ ไว้ว่า (2544 12)

กล่าวว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นกษัตริย์ที่ถือความสัตย์ของคำพูดเป็นสิ่งสำคัญ ดังเหตุการณ์ ที่แสดงถึงการรักษาวาจาสัจของพระองค์ เมื่อพระองค์ทรงทราบว่ามิกองทัพข้าศึกยกมาด่านเจดีย์สาม องค์และเลยเข้ามาถึงบางแก้วเขตเมืองราชบุรี จึงเสด็จลงประทับที่ตำหนักแพหน้าพระราชวังกรุงธนบุรี ให้ตำรวจลงเรือไปคอยส่งกองทัพกรุงธนบุรีที่ยกกลับมาจากเมืองเชียงใหม่ให้เลยออกไปเมืองราชบุรี ที่เดียวอย่าให้ผู้หนึ่งผู้ใดแวะบ้านเรือนเป็นอันขาด เรือกองทัพบรรดาที่มาถึงได้ทราบกระแสน้ำก็แล่น เลยมาหน้าตำหนักแพ ถวายบังคมลาแล้วเลี้ยวเข้าคลองบางกอกใหญ่ไปทุกลำ แต่มีพระเทพโยธามะ เข้าที่บ้าน ทรงทราบก็ทรงพระพิโรธตรัสให้เอาตัวพระเทพโยธามามัดเข้ากับเสาตำหนักแพแล้วทรง พระแสงดาบตัดศีรษะพระเทพโยธาด้วยพระหัตถ์ในขณะนั้น แล้วเอาศีรษะไปเสียบประจานไว้ที่ป้อม วิชัยประสิทธิ์"

33 ความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว

ความเข้มแข็ง เด็ดเดี่ยวเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้ปกครองที่เป็นนักรบ ตัวละครใน บทละครรามเกียรติ์ปรากฏคุณลักษณะเช่นนี้คือ พระราม พระมงกุฎกับพระลบ และพระพรตกับ พระสัตรุด เหตุการณ์ที่แสดงถึงความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวของพระราม คือเมื่อเกิดแผ่นดินสั่นสะเทือน

เลื่อนล้นไปถึงกรุงอยุธยา ซึ่งเป็นการท้าทายพระราชอำนาจของพระราม ในฐานะที่พระรามทรงเป็นกษัตริย์จะนิ่งเฉยมิได้จึงต้องแสดงพระราชอำนาจเพื่อเป็นการหยั่งเชิงข้าศึก ถึงแม้ว่าพระองค์จะยังไม่ทราบว่าเป็นใคร มีกำลังอำนาจเล็กน้อยเพียงใด แต่พระองค์ก็ไม่ทรงเกรงกลัวอำนาจของศัตรู ทรงปล่อยม้าอุปการไปตามเมืองและแคว้นต่างๆ ให้อยอมรับในพระราชอำนาจและเป็นการปกป้องประเทศจากอริราชศัตรู

นอกจากการปล่อยม้าอุปการแล้ว พระรามยังแสดงความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวในการปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นกษัตริย์ของตนได้อย่างกล้าหาญ เมื่อท้าวมาลีวราษพิพากษาความเรื่องนางสีดาและเชิญเสด็จพระรามเพื่อสอบสวนเรื่องของนางสีดา แม้พระรามทรงทราบว่าท้าวมาลีวราษเป็นพระอัยกาของทศกัณฐ์ซึ่งเป็นศัตรูของตนเอง พระรามก็เสด็จไปตามคำเชิญของท้าวมาลีวราษโดยไม่แสดงอาการเกรงกลัวหรือหวาดหวั่นแต่อย่างใด ทรงให้เตรียมการจัดกองทัพพร้อมไปเผชิญหน้ากับศัตรู การจัดเตรียมกองทัพก็เพื่อรักษาความปลอดภัยและแสดงถึงแสนยานุภาพของพระองค์ในฐานะกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ ดังคำกล่าว

เมื่อนั้น	พระเฝ้าพวงศนารายณ์ไศศวรรย์
จึงสั่งให้ตรวจเตรียมกัน	ภูจะไปคมคัลพระอัยกา
สุครีพรับสั่งไปพลัน	ตระเตรียมพลชั้นธำมาสน์
กำชับกันเป็นโกลา	จัดแจงมหารถชัย
นี่แนนิลนันทน์หุมาน	องคตชมพูปานทหารใหญ่
หมวดกองกะเณนจงเกือบไป	อย่าไว้ใจอรินไพรี
เกลือกเป็นอุบายถ้ายเท	เล่ห์กลแห่งมารยักชี
จงจัดสรรกันแต่ตัวดี	ประคองเคียงข้างภูมิไป
	(รามเกียรติ์ 62)

พระรามยังเป็นผู้ที่มีความสามารถในการรับมือสติปัญญาที่ฉลาดหลักแหลมสามารถวางแผนในการรบ รู้จักการใช้เล่ห์กลอุบายมีความเด็ดขาดในการตัดสินใจตัดสินพระทัย ในตอนท้ายของบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ทศกัณฐ์ตั้งพิธีทราयरกรด เพื่อนำหอกกบิลพัทไปฆ่าพิเภก พระรามทราบข่าวจึงได้จัดกองทัพเตรียมรับมือกองทัพของทศกัณฐ์อย่างไม่เกรงกลัว ดังคำกล่าว

เมื่อนั้น	สองกระบี่รับสั่งใส่เกศา
ออกมาตรวจเตรียมโยธา	กะเกณฑ์เข้าเป็นทัพพลัน
เกณฑ์ให้สุรเสนเป็นทัพหน้า	ปีกขวานั้นเอานิลชั้น
ปีกซ้ายเอานิลปีกกัน	กองชั้นนิลราชฤทธิ
ยุกกระบี่ตรเอนิลกำแหง	แต่งกองพยุหชัยศรี
เข้าชุมอยู่ในพนาลี	ได้รบให้ตีตลบมา
ไซยามพวานถือธงชัย	ให้โบกแกว่งไกวไปหน้า
แบ่งพลเจ็ดสิบสมุद्रา	ซ้ายขวาน้ำหลังเท่ากัน
อันอัษฎาทศวานร	เคียงข้างรถจรมายัน
เข้าศึกหนาไหนให้บุกบัน	เสร็จพลันเข้าทูลภูมิ
	(รามเกียรติ์ 96)

การจัดทัพเพื่อออกไปรบในครั้งนี้พระรามได้วางแผนการรบไว้อย่างแยบยล และสำเร็จ
ผลตามความคาดหมายเพราะกองทัพของทศกัณฐ์ได้เสียทีให้แก่กองทัพของพระองค์ พระรามไม่
เกรงกลัวกองทัพของทศกัณฐ์แม้แต่น้อย ทั้งที่กองทัพของพระรามนั้นเป็นฝ่ายยกมายังเมืองลงกา
ซึ่งถือว่าทศกัณฐ์เป็นฝ่ายได้เปรียบเพราะรู้จักสมรภูมิชัยมากกว่า แต่พระรามทรงมีน้ำพระทัยเด็ด
เดี่ยวที่จะช่วยพิพากจึงไม่เกรงกลัวในอำนาจของทศกัณฐ์

พระรามก็ยกทัพแตก	แยกกองรุกรบยักษ์
ฝ่ายกองแอบในพนาลี	ก็ตีชนาบ้างมา
กลับรบหมู่มารพังพ่าย	ล้มตายมอดม้วยสังขาร
ไล่รุกรุกบันฟันมา	ไกลาหะลึงเป็นโกลี
	(รามเกียรติ์ 98)

พระมงกุฎและพระลบถึงแม้เป็นเพียงเด็กน้อยวัยเยาว์แต่ก็ได้แสดงความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว
ต่อสู้กับกองทัพของพระพรตและพระสัตรุด โดยไม่คำนึงถึงชีวิตตนเอง ดังบทกลอนว่า

ฝ่ายสองกุมารไม่สังเกตุ	หน่อนเรศคิดว่าลึงปา
หนุมานใจจับมิช้า	กุมาราคีลึงสลับไป
พระมงกุฎดำใจลงเงื่อง่า	กุม่าเกิดหรือให้ตักชัย

เจ้าลบเอ๋ยดูอย่าจ้งไร

ทำไมมันมาจับเรา

เจ้าลบร้องห้ามพี่ยา

มันไม่หลบเลยอนุชา

เอาหรือให้ม้วยสังขาร

อย่าฆ่าเจ้านายมันมี

(รามเกียรติ์ 19)

พระพรตและพระสัตรุดได้แสดงความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวในครั้งที่พระรามทรงให้เป็นแม่ทัพคุมกองทัพไป ตามม้าอุปการ ทั้ง 2 พระองค์รับยกกองทัพออกมาช่วยพระราม แสดงความกล้าหาญโดยไม่เกรงภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้น เพียงมีพระประสงค์จะช่วยพระรามและช่วยเหลือนบ้านเมืองของตนในฐานะกษัตริย์ที่ต้องดูแลบ้านเมืองให้สงบสุข ดังบทกลอนกล่าว

หนุมานทูลแจ้งกิจจา

พระเชษฐาให้เสี่ยงพาสีชัย

พระสัตรุดพระพรตสั่งพลัน

ขึ้นทูลไวยกาทันที

เหตุสุธาสนั่นหวั่นไหว

จึงจะให้พระไปตามไพร่

ให้เตรียมพลชั้นธวัชศรี

พระเจ้าพี่รามมาให้หาไป

(รามเกียรติ์ 13)

คุณลักษณะสำคัญของกษัตริย์เรื่องความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวนี้นับว่าสอดคล้องกับพระอุปนิสัยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีซึ่งเป็นกษัตริย์ที่มีน้ำพระทัยที่เด็ดเดี่ยวกล้าหาญ มีการวางแผนในการรบที่ดี สายไหม จบกาศึก (2538 3) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะด้านนี้ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ไว้ดังนี้

“ได้กล่าวถึงในเหตุการณ์ครั้งที่พม่าแตกจากบ้านพรานนกแจ้งไปยังนายทัพที่ตั้งอยู่ที่ปากน้ำโล่ เขตตอเมืองฉะเชิงเทรา ครั้งนี้ข้าศึกยกกำลังติดตามทั้งทัพบกทัพเรือ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีให้กองครัวและเสบียงล่วงหน้าไปก่อน พระองค์ทรงตั้งทัพอยู่ชายทุ่ง ทรงใช้อุบายนำทหาร 1 คน ออกสกดหน้า แล้วสร้างตอหนึ่เข้าไปทางช่องพงที่ตั้งดินปืนไว้ ข้าศึกหลงกลตามเข้าไป จึงระดมปืนใหญ่ยิงไปพร้อม ๆ กันถึง 3 ผก ข้าศึกล้มตายเป็นอันมาก”

จากเหตุการณ์ครั้งนี้แสดงให้เห็นความชาญฉลาดของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในการเป็นแม่ทัพ สามารถวางแผนการรบได้อย่างแยบยล ถึงแม้ว่าข้าศึกจะมีจำนวนมาก แต่พระองค์ทรงมีความเด็ดเดี่ยวกล้าตัดสินใจพระทัยที่จะสู้รบกับข้าศึก ลวงข้าศึกให้หลงกล ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีความสามารถในการรบ บทละครเรื่องรามเกียรติ์มีแนวคิดของกษัตริย์ผู้ทรงเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว ที่เป็น

เช่นนี้เพราะสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีต้องการเน้นถึงความเป็นกษัตริย์ที่ดีและลักษณะของกษัตริย์ที่ดีก็สอดคล้องกับลักษณะของพระองค์ ทรงเป็นผู้นำทัพที่กล้าหาญที่สุดโดยการนำทหารเข้าต่อสู้กับข้าศึกด้วยพระองค์เองเสมอ พระองค์จึงเป็นกษัตริย์ที่มีความกล้าหาญควรแก่การยกย่องยิ่งนัก

3 4 ความมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อข้าราชการ

ข้าราชการ เป็นปัจจัยสำคัญต่อการปกครองของชาติ เพราะเป็นกำลังสำคัญในการส่งเสริมความมั่นคงของประเทศชาติ หากกษัตริย์มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อข้าราชการย่อมทำให้ข้าราชการจงรักภักดี ก่อให้เกิดความสามัคคี ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์พระรามเป็นกษัตริย์ที่มีความเมตตาากรุณา ทรงห่วงใยทุกข์สุขของข้าราชการ คุณลักษณะของพระรามเช่นนี้ทำให้พระองค์เป็นที่รักของข้าราชการทั้งปวง

ครั้งแรกที่หนุมานพบกับพระมงกุฎ พระมงกุฎมีชัยแก่หนุมาน และได้เสกมนต์ที่หน้าผากของหนุมาน ผู้ที่จะแก้ไขมนตราได้คือพระรามเท่านั้น พระรามทรงรีบแก้ไขมนตราให้แก่หนุมานเป็นการแสดงถึงความมีเมตตาากรุณาต่อผู้น้อย ดังคำกล่าว

หนุมานควรญครางร้องให้
พระรามเห็นอักษรอ่านดู
จึงเอาพระหัตถ์ลูบหลุด
หนุมานก้มกราบทูลลา

ไม่ทูลได้ชบเคี้ยวอยู่
ก็รู้ว่าต้องมนตรา
พระทรงภูษัตถ์คั่นหนักหนา
ถ้ามิได้เข้าศึกไม่กลับคืน

(รามเกียรติ์ 21)

ในตอนหนุมานเกี่ยวนางวานริน หนุมานฆ่าวิรุณจำบังแล้วนำเศียรวิรุณจำบังมาถวายแก่พระราม พระรามได้กล่าวคำชมเชยหนุมาน และเลื่อนบรรดาศักดิ์ให้เป็นอัครเสนาเป็นการให้รางวัลเพื่อสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้น้อยเมื่อกระทำความดี

ภูพิจรรณาตุรูปพึงหาย
ก็พอแลไปเห็นหนุมานมา
แต่ให้หนุมานอาสา
ล้วนมีชัยได้ท่วงที

จึงหมายมุ่งว่าเองได้ยักขา
ดูราพิเภกอสุรี
เช่นฆ่าด้านต่อยักชี
ควรที่เป็นอัครเสนา

นี่แน่พิเภกธิดี
เพื่อนขลังอาคมวิทยา

อันเศียรอสุรียักษ์
จะเอามาทำประการใด
(รามเกียรติ์ 47)

ตอนพระมงกุฏ พระรามมีรับสั่งให้พระพรต พระสัตรุดและหนุมานไปจับพระมงกุฏทั้งสามจับพระมงกุฏมาถวายพระรามได้สำเร็จ พระรามได้ทรงกล่าวชมเชยทั้งสามว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถ การกล่าวคำชมเชยเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับผู้น้อยทำให้ผู้น้อยมีความจงรักภักดีต่อพระราม

เมื่อนั้น
จึงตรัสแก่สองอนุชา
อันอ้ายกุมารมีฤทธิ์นัก
หากเจ้ากับหนุมานไป

พระรามสุริวงศ์รุ่งฟ้า
ทั้งพญาหนุมานชาญชัย
จึงอาณาจักรลั่นหวั่นไหว
หาไม่ไม่ได้ตัวมา
(รามเกียรติ์ 30)

เมื่อพระพรตและพระสัตรุด ได้รับคำชมเชยจากพระราม ทั้งสองก็ได้ทรงกล่าวคำสรรเสริญพระรามเช่นกันว่าการที่สามารถจับพระมงกุฏมาได้นั้นเป็นเพราะพระบารมีของพระราม

พระสัตรุดพระพรตทูลไป
อ้ายน้องวังเข้าพนาลี
ทูลพลางสะท้อนฤทัย
แต่ข้ารองเบื้องบาท
ครั้งนี้มันยังตลอดปฐ
หากอธิษฐานเอาบุญไท

จับได้มันมาแต่พี่
หนี่รอดไม่ได้ตัวมา
ขัดแค้นใจหนักเชษฐา
ไม่ต้องอาวุธผู้ใด
ถูกทะลุรัฟลงม้วยไหม้
จึงได้มารองบาท
(รามเกียรติ์ 30)

การที่พระรามกล่าวคำชมเชยทั้งสามที่ช่วยกันจับพระมงกุฏมาได้ และทั้งสามกล่าวยกย่องบารมีของพระราม แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ปกครองกับข้าราชการบริพาร แสดงให้เห็นว่าบ้านเมืองจะมีความสงบสุขนั้น ข้าราชการต้องมีความจงรักภักดีต่อผู้ปกครองแผ่นดิน

เมื่อหนุมนำเศียรวิรุณจำบังมาถวายแก่พระราม พระรามไม่ทราบว่าจะควรกระทำเช่นใด กับเศียรของวิรุณจำบัง เพราะเศียรมีมนต์ลังสะกดอยู่ไม่สามารถทำลายได้จึงได้ปรึกษาพิเภก การกระทำของพระรามถือว่าให้เกียรติพิเภก โดยในบทกลอนพระรามได้ยกย่องให้พิเภกเป็นถึง พระสหายของพระองค์ฐานะที่พิเภกเป็นผู้รอบรู้

เมื่อทศกัณฐ์ตั้งพิธีทรายกรด ขุนพหกกบิลพัทเพื่อนำมาฆ่าพิเภก เมื่อพระรามทรงทราบ จึงต้องการปกป้องพิเภกพยายามหาทางช่วยเหลือพิเภกให้รอดพ้นจากความตาย ถึงกับจัดเตรียม ทัพขนาดใหญ่และวางแผนในการรับมือทศกัณฐ์อย่างเข้มแข็งทรงออกรบด้วยพระองค์เอง เป็นการ แสดงถึงความมีน้ำพระทัยห่วงใยข้าราชการบริพารทำให้ข้าราชการบริพารได้รับรู้ว่ากษัตริย์สามารถเป็นที่พึ่ง แก่ตนได้

ดูกรเจ้าลักษมณ์อนุชา
ป้องกันพิเภกร่วมใจ
เร่งเร็วหนุมนาสุครีพ
กูจะยกออกไปต่อตี

น้องยาจงช่วยแก้ไข
อย่าให้อัปยศไพร่
รับรัดจัดพลกระบี่ศรี
เตรียมจัดบัดนี้อย่าช้า

(รามเกียรติ์ 96)

ทศกัณฐ์พុងพหกกบิลพัทไปถูกพระลักษมณ์จนสลบทำให้ไม่รู้สีกตัว พระรามตื่นตระหนก และเสียพระทัยมาก เพราะพระรามทรงรักพระอนุชาของตนและพยายามปกป้องพระลักษมณ์ให้ พ้นภัยจากศัตรู

พระรามก็ซัดกรดตี
ระวังน้องซึ่งต้องหอกชัย

กระชิดผจญพลไล่
กลับไปแก้ไขชักสาตรา

(รามเกียรติ์ 100)

ด้วยความเป็นห่วงพระอาการของพระลักษมณ์ พระรามถึงกับน้ำพระเนตรไหลออกมา และพระรามรับปรึกษาพิเภกถึงวิธีการรักษา

อาวุธก็ไม่เลือนหลุด
น้ำพระเนตรคลอหน่วยนัยนา

พระทรงภูษัตถ์คันยักษา
ไกรธาสะท่อนวาที

รีบเร็วพิเภกดูพลัน
เราจะแก้จันใดได้ดี

หรืออาสัญแล้วยักษ์
พิเภกเอ๋ยเร่งบอกไป
(รามเกียรติ์ 101)

เมื่อทราบถึงวิธีการรักษาพระอาการ พระรามจึงทรงมีรับสั่งเร่งด่วนให้หนุมานรีบไปนำตัว
ยามารักษาพระลักษมณ์ เป็นการแสดงถึงความรักและความห่วงใยที่พระรามมีต่อพระอนุชาของ
พระองค์

พระรามก็สั่งทันใด
หนุมานรับสั่งจรรจัล

ให้หนุมานผายผัน
เหาะข้ามเขตชั้นทมิฬ
(รามเกียรติ์ 101)

เมื่อยานั้นสามารถรักษาพระอาการพระลักษมณ์ให้ปลอดภัยได้ พระรามทรงแสดงอาการ
ดีพระทัยอย่างมาก รับสั่งให้ทหารให้ห้องอย่างเอิกเกริกรับขวัญแก่พระลักษมณ์

ซึ่งอาวุธนั้นก็หลุดเลื่อน
ช่วยกันชะโลมไธรมทา
พระรามก็ให้โห่เอาฤกษ์
ลือลั่นสนั่นไพรวัน

เหมือนหนึ่งถ้อยคำพิเภกว่า
สาตราหลุดแล้วเป็นพลัน
เอิกเกริกไปถึงสรวงสวรรค์
ก็เลิกพลชั้นธกัลกลับพลับพลา
(รามเกียรติ์ 104)

คุณลักษณะของพระรามที่มีความเมตตา กรุณา ปรานี ห่วงใยในข้าราชบริพารของตนเอง
ส่งผลให้เหล่าข้าราชบริพารมีความจงรักภักดีต่อพระรามเสมอ เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่
ข้าราชบริพารให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ ซึ่งแสดงถึงปฏิสัมพันธ์ที่ดีของกษัตริย์ที่มีต่อ
ข้าราชบริพาร สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีต้องการเสนอให้เห็นว่าการปกครองคนต้องปกครองด้วย
คุณธรรม ผู้ครองแผ่นดินต้องดูแล เอาใจใส่ทุกข์สุขของข้าราชบริพารเป็นที่ห่วงใยประชาชน
พระองค์ทรงใช้นโยบายการปกครองแผ่นดินโดยธรรม ทำให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข มีความเป็น
อยู่ที่อุดมสมบูรณ์ ประชาชนที่อยู่กันอย่างกระจัดกระจายได้ยินข่าวว่ากรุงธนบุรีมีความอุดมสมบูรณ์
ประชาชนจึงพากันมารวมตัว ทำให้สามารถรวบรวมทรัพยากรคนที่มีความสามารถมาร่วมกันสร้าง

ชาติให้ยิ่งใหญ่อีกครั้ง ประเทศชาติก็จะมีความเข้มแข็ง บ้านเมืองรอดพ้นการรุกรานจากอริราชศัตรู แผ่นดินจึงจะพบแต่ความสุขสงบ

ตามประวัติศาสตร์พบว่าเมื่อเริ่มแรกสร้างเมืองธนบุรี หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาประชาชน แยกย้ายกระจัดกระจายหนีอันตรายไปตามที่ต่างๆ พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงต้องการให้ประชาชนกลับมา รวมกันให้เป็นปึกแผ่นช่วยกันสร้างชาติอีกครั้ง เช่นเมื่อประชาชนประสบปัญหาข้าวยากมากแพง ตามที่บันทึกในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๕ (๒๔๗๒ ๓๔)

“พระองค์ช่วยประชาชนที่ตกทุกข์ได้ยากจากปัญหาความยากไร้โดยการประกาศรับซื้อข้าว และสิ่ง อุปโภคบริโภคจากพ่อค้าต่างชาติ ในราคาแพงกว่าปกติถึง ๑๒ เท่าตัว เมื่อพ่อค้าทราบข่าวก็พากัน มาค้าขายมากขึ้น ราคาสินค้าก็ค่อยลดลง เมื่อซื้อข้าวได้แล้ว ทรงตั้งหน่วยแจกจ่ายข้าว มีคนมากกว่าหมื่น เข้ารับราชพระราชทานการแจกจ่ายครั้งนี้ นอกจากนั้นยังพระราชทานเสื้อผ้าเงินตรา อีกมาก ”

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้สะท้อนให้เห็นแนวคิดด้านการเมือง การปกครอง แนวคิดเกี่ยวกับการขยายราชอาณาจักรได้กล่าวถึงการปล่อยม้าอุปการ ซึ่งเป็นการ แสดงถึงการขยายพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ แนวคิดต่อมาคือ แนวคิดการมีข้าราชการบริพาร ที่จงรักภักดี ข้าราชการบริพารที่จงรักภักดีต้องซื่อสัตย์ มีความกล้าหาญและอดสาหัสในการรบ มีความสามัคคี แนวคิดเกี่ยวกับการมีข้าราชการบริพารที่มีความจงรักภักดีในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ได้ถ่ายทอดผ่านตัวละครบรรดาเหล่าทหารของพระราม และตัวละครที่เด่นที่สุดในด้านความจงรักภักดี คือ หนุมาน แนวคิดที่สามที่ปรากฏในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ คือ แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะ ของผู้ปกครอง โดยผู้ปกครองที่ดีต้องมีธรรมราชา ประกอบด้วยหลักทศพิธราชธรรม และตัวละคร ที่เป็นผู้มีธรรมราชามากที่สุด คือ ท้าวมาลีวราช คุณลักษณะอันดีของกษัตริย์นอกจากธรรมราชา แล้ว ยังประกอบด้วยสัจจา ความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว และการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อข้าราชการบริพาร แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ได้ถ่ายทอดผ่านตัวละครทั้ง กษัตริย์ คือพระรามและท้าวมาลีวราช และบรรดาเหล่าข้าราชการบริพาร แนวคิดที่ปรากฏในบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ได้แสดงให้เห็นพระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีที่สามารถนำวรรณคดีมา เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดแนวคิดทางการเมืองการปกครองของพระองค์

บทที่ 4

พระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีด้านลีลาการประพันธ์ ที่ปรากฏในบทละครเรื่องรามเกียรติ์

ลีลาการประพันธ์ หมายถึง การใช้ภาษาที่แสดงให้เห็นลักษณะของกวีแต่ละคน ลีลาการประพันธ์จึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของกวี ซึ่งบอกได้ว่าลีลาการประพันธ์เช่นนี้เป็นผลงานของใคร ดังที่เปลื้อง ณ นคร กล่าวถึงความสำคัญของลีลาการประพันธ์ว่า (2515 : 13) ลีลาการประพันธ์สามารถบ่งบอกความคิดความเป็นตัวตนของกวีได้ เพราะสิ่งนี้เป็นลักษณะตัวของกวีที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนของกวีซ้ำๆ กันเสมอ" และ กุหลาบ มลลิกะมาส (2517 : 7) อธิบายถึงความสำคัญของลีลาการประพันธ์ไว้ดังนี้ " ลักษณะบุคลิกภาพของกวีสามารถพิจารณาได้จาก ลำนวนโวหาร อย่างไรก็ดีการใช้ภาษา กลวิธีในการบรรยายหรือการพรรณนา ก็สามารถเป็นข้อสันนิษฐานได้ว่างานเขียนแต่ละเรื่องเป็นงานเขียนของกวีท่านใด"

ลีลาการประพันธ์ที่ปรากฏในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ มี 3 ลักษณะ ได้แก่

- 1 การใช้คำ
- 2 การใช้สำนวน
- 3 การใช้ภาพพจน์

1 การใช้คำ หมายถึง การเลือกสรรคำใช้เฉพาะของกวี ทำให้เกิดเสียงเสนาะ มีความหมายอันลึกซึ้งกินใจ เป็นการเสนอความคิดผ่านการใช้ถ้อยคำ การใช้คำในบทละครเรื่องรามเกียรติ์มี 5 ลักษณะ ได้แก่

- 1.1 การใช้คำง่าย สื่อความหมายชัดเจน
- 1.2 การใช้ถ้อยคำประณีต ศัพท์สูง
- 1.3 การหลกคำ
- 1.4 การใช้คำที่มีเสียง หนัก - เบา
- 1.5 การใช้คำที่มีสัมผัสในแพรวพราว

1.1 การใช้คำง่าย สื่อความหมายชัดเจน

หมายถึง การใช้คำศัพท์ที่สื่อความหมายชัดเจน ตรงไปตรงมา เมื่ออ่านแล้วเข้าใจได้ทันที การใช้คำง่ายสื่อความหมายชัดเจนปรากฏในบทละครรวมเกียรติมากที่สุด ตัวอย่างเช่นตอน ที่นางสีดาแสดงความเสียใจเมื่อรู้ว่าพระมงกุฎถูกพระสัสตรุดและพระพรตจับตัวไป ดังบทกลอน

สีดาฟังลูกกลบทูล	อาตุรเทศเสนาหา
โอ้วามงกุฎเจ้าแม่อา	อนิจจามาจากแม่ไป
มาดมั่นถ้าฟังคำแม่	เที่ยงแท้มาอดม้วยไม
ปานนี้จะเป็นประการใด	หรือบรรลัยแล้วลูกยา
แม่ไม่เห็นเลยว่าบุญน้อย	ร้อยซึ่งมาดับสังขาร
มาดมั่นถ้าม้วยมรณา	แม่จะกลั่นชีวาตายตามไป
พระลบลูกน้อยของแม่เฮ้ย	ทราชมเชยเจ้าจงแกลงไซ
เดิมเหตุเภทพลงลใด	อย่างไรเขาจับพียา

(รวมเกียรติ 27)

ในบทนี้นางสีดาได้ฟังเรื่องจากพระลบว่าพระมงกุฎถูกจับตัวไปจึงรู้สึกเศร้าเสียใจ กวีเลือกใช้คำว่า“อาตุร”และ“เทศ”ซึ่งแปลว่าเสียใจ และนางได้กล่าวตัดพ้อพระมงกุฎว่าไม่ยอมเชื่อฟังนาง “มาดมั่นถ้าฟังคำแม่ เที่ยงแท้มาอดม้วยไม” เป็นการใช้ภาษาที่สื่ออารมณ์แห่งความเสียใจน้อยใจว่าหากพระมงกุฎเชื่อฟังนางก็จะไม่เกิดเหตุการณ์ดังนี้ หรือตอนที่นางกล่าวว่าหากพระมงกุฎตาย นางสีดาก็จะกลั่นใจตายตาม “มาดมั่นถ้าม้วยมรณา แม่จะกลั่นชีวาตายตามไป” แสดงถึงความรักของแม่ที่รักลูกสุดหัวใจ หลังจากนั้นนางสีดาได้แสดงอารมณ์โกรธและอารมณ์เศร้า ดังนี้

ชะรอยว่าไม่ตาย	จึงจงร้ายทำลูกข้า
โอ้วามงกุฎเจ้าแม่อา	อนิจจามาจากแม่ไป
พระลบลูกน้อยของแม่เฮ้ย	ทราชมเชยฟังแม่แกลงไซ
ที่เจ้ากูม้วยบรรลัย	แม่ได้เห็นแต่ลูกยา
เป็นกรรมสิ่งไรมาของผลาญ	พระอาจารย์เขาเข้างเช่นฆ่า

เมื่อเท่านั้นหรือมิเมตตา
ถึงมาดคุก็เป็นเด็ก
แสนโคกวิโยคอาลัย

อ้ายใจมหายักษ์จ้งไร
ไม่ควรที่ท่าลูกเล็กได้
สะอึกสะอื้นให้ไปมา

(รามเกียรติ์ 28)

กวีใช้ภาษาที่สื่ออารมณ์โกรธแค้นของนางสีดา ในวรรค "อ้ายใจมหายักษ์จ้งไร" เป็นการใช้คำด่ารุนแรงโดยเปรียบผู้ที่จับพระมงกุฎว่าเป็นมหายักษ์ แล้วขยายด้วยคำว่า "จ้งไร" ซึ่งหมายความว่า เลวทราม เป็นเสนียด ไม่เป็นมงคล ในที่นี้จึงหมายถึงผู้ที่มีจิตใจโหดร้ายเลวทราม ทำร้ายกระทั่งเด็ก ความโกรธของนางสีดาแฝงด้วยความเสียใจ เพราะนางสีดาถึงกับรำไห้ออกมาในตอน "แสนโคกวิโยคอาลัยสะอึกสะอื้นให้ไปมา" กวีสามารถใช้ภาษาที่สื่อทั้งอารมณ์โกรธและอารมณ์เศร้าเสียใจได้อย่างชัดเจน

การใช้คำง่าย สื่อความหมายชัดเจนปรากฏในตอนที่พระลักษมณ์ต้องหอกกบิลพัท เมื่อพระรามทรงเห็นว่าพระอนุชาของตนมีภัยก็ทรงกริ้วทศกัณฐ์มากที่มาทำร้ายพระลักษมณ์และทรงเสียพระทัยเป็นกังวลด้วยห่วงอาการของพระลักษมณ์ซึ่งในขณะนั้นหมดสติอยู่ บทกลอนแสดงความรู้สึกของพระรามดังนี้

ฝ่ายพลมารพ่ายแพ้
พอค้าย่ำแสงสุริยา
พระรามก็ชักกรดดิด
ระวังน้องซึ่งต้องหอกชัย
อาวูรก็ไม่เลือนหลุด
น้ำพระเนตรคลอหน่วยนัยนา

ยังแต่ทศพัตรียักษา
ล่าทัพดอยหลบหนีไป
กระชิดผจญพลไล่
กลับไปแก้ไขชักสาตรา
พระทรงภูษิตแค้นยักษา
โกรธาสะท่อนวาทิ

(รามเกียรติ์ 100)

ในขณะที่กองทัพของพระรามรบกับกองทัพทศกัณฐ์ กองทัพทศกัณฐ์เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ทศกัณฐ์ต้องการสังหารพิเภกจึงพุ่งหอกกบิลพัทใส่พิเภก แต่หอกกลับถูกพระลักษมณ์ ในกลอนบทนี้แสดงให้เห็นอารมณ์โกรธที่พระรามมีต่อทศกัณฐ์ เพราะทำให้พระลักษมณ์บาดเจ็บ ภาษาที่สื่อถึงอารมณ์โกรธ คือ คำว่า ชัดแค้น และ โกรธา ในอารมณ์โกรธของพระรามนั้นแฝงด้วยความ

เสียใจ เพราะเกรงว่าพระลักษณจะสิ้นพระชนม์ พระรามผู้เป็นกษัตริย์ที่เข้มแข็งถึงกับหลั่งน้ำพระเนตรออกมาเพราะความเป็นห่วงอนุชาของตนเอง

ในตอนที่หนุมานสามารถสังหารวิรุณจำบังได้และนำศีรษะวิรุณจำบังมาถวายพระราม กวีสามารถใช้ภาษาสื่อความรู้สึกดีใจของเหล่าทหาร ได้เป็นอย่างดี ดังนี้

ฝ่ายช้างพระรามเห็นกระบี่
โน่นแน่หนุมานจรจรัล
พวกพลกระบี่ดีใจ
หนุมานถึงจึงวันทา

ภูมียบอกแก่พลชั้นธ
ได้หัวกุมภณัทเหาะมา
เอิกเกริกกันไปท้วนหน้า
ถวายเศียรอสุราทันที
(รามเกียรติ์ 46)

กวีต้องการสื่อถึงความดีใจของบรรดาทหารถึง กวีจึงเลือกใช้คำว่า ดีใจ ในวรรคที่ว่า "พวกพลกระบี่ดีใจ" และไม่ใช่ทหารถึงเพียงตัวเดียวเท่านั้นที่ดีใจแต่เป็นบรรดาทหารถึงหลายตัว เพราะกวีใช้คำว่า เอิกเกริก ซึ่งหมายถึง ครึกครื้น สนุกสนาน อ้ออิง แพร่หลายรู้กันทั่ว คำนี้ มักใช้เพื่อแสดงถึงการรวมกลุ่มกัน มีผู้ร่วมในเหตุการณ์จำนวนมาก ในวรรค "เอิกเกริกกันไปท้วนหน้า" จึงแสดงถึงความดีใจร่วมกันของเหล่าทหารถึงโดยไม่ต้องบรรยายความดีใจของทหารถึงทีละตัว นอกจากนี้ศัพท์ที่ใช้เป็นศัพท์ที่เข้าใจง่าย กวีเลือกสรรคำที่ไพเราะและเป็นศัพท์ที่คุ้นเคยพบได้ตามวรรณคดีทั่วไป ได้แก่ จจรจรัล หมายถึง การเดิน กุมภณัท หมายถึง ยักษ์ วันทา หมายถึง การไหว้ เศียร หมายถึง ศีรษะ กลอนบทนี้จึงเป็นการสื่อให้เห็นอารมณ์ความดีใจของบรรดาเหล่าทหารถึงได้อย่างชัดเจน

ในตอนท้าวมาลีวราชว่าความ ทศกัณฐ์ได้กราบทูลท้าวมาลีวราชว่าญาติวงศ์ตายสิ้น เพราะถูกพระรามสังหาร กวีใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายเพื่อสื่อความหมายของคำพูดทศกัณฐ์ที่ต้องการกล่าวคำหลอกลวงท้าวมาลีวราช ดังความว่า

อันญาติวงศ์ตายสิ้นแล้ว
จึงให้ไปเชิญท่านไท
ทูลพลางทางทรงโคก็
ทำสะอึกสะอื้นให้ไปมา

ยังแต่หลานแก้วจะดักชัษ
เพื่อจะได้ถวายบังคมลา
ยักษ์สอใส่แสร้งว่า
โคกอดอันพันทิว

(รามเกียรติ์ 46)

ในบทกลอนนี้กวีต้องการชี้ให้เห็นว่าเรื่องที่ทศกัณฐ์กราบทูลท้าวมาลีวราชเป็นเรื่องเท็จ กวีสื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความคิดของทศกัณฐ์ว่าต้องการกล่าวเท็จ ดังนี้ “ยักยัดใส่แสร้งว่า” คำว่า “แสร้ง” มีความหมายว่า แกล้ง หรือจงใจทำให้ผิดจากความจริง ซึ่งก็ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความคิดของทศกัณฐ์ว่าต้องการหลอกลวงท้าวมาลีวราชว่าพระรามเป็นคนที่ไม่มีมาระรานเมืองของทศกัณฐ์ก่อน และยังสั่งทหารบรรดาญาติวงศ์ของทศกัณฐ์จนตายสิ้น

การใช้คำง่ายสื่อความหมายชัดเจนปรากฏมากในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ทำให้บทละครเรื่องรามเกียรติ์ฉบับนี้อ่านง่าย

1.2 การใช้คำประณิตศัพท์สูง

หมายถึงการใช้ศัพท์ที่เป็นคำบาลี สันสกฤต หรือเป็นการใช้คำราชาศัพท์ ต้องแปลความหมายของคำอีกชั้นหนึ่ง การใช้คำศัพท์สูงเป็นการแสดงความสามารถของกวีในด้านการใช้ภาษาที่วิจิตรบรรจง ทำให้บทกลอนมีความไพเราะ การใช้คำประณิตศัพท์สูงปรากฏเพียงไม่กี่ตอน ส่วนใหญ่เป็นบททรงเครื่อง และกระบวนทัพ

การใช้คำประณิตปรากฏในตอนบรรยายการฉลองพระองค์ของพระพรตและพระสัตรุด หรือการจัดกระบวนทัพ ดังคำกลอนต่อไปนี้

เมื่อนั้น	พระพรตยศไกรชัยศรี
จึ่งชวนอนุชาสงรวารี	สองศรีลำอางอาภรณ์
ทรงมงกุฎสังวาลเสริจสรพร	จับสะพักสะพายแล่งแสงศร
ทับทรวงกรรเจียกกระจายจร	ดาบติดอาภรณ์กระจายตา
พาหุรัดอำมรงค์ชายแครง	ศรีแสงชายไหวซ้ายขวา
สนอบสนับสรวพรชวนอนุชา	ลีลามาชั้นรไป
	(รามเกียรติ์ 14)

หรือในตอนที่พระรามทรงเครื่องเพื่อเสด็จไปปราบพระมงกุฎ

เมื่อนั้น	พระอวตารผู้ชาญชัยศรี
ชวนสามอนุชาสงรวารี	สี่องค์ลำอางอาภรณ์

ทรงมงกุฎสังวาลตระการแก้ว
 เชี่ยวเหลื่องเรืองรัศมีอัมพร
 ดุจดั่งอินทัยไตรตรัส
 ระย้าระยับทับทรวงลาย
 พาหุรัดรัศมีชายแครง
 ดั่งเทวเลื่อยลอยเมฆมา

กระจายจรแดงกำด้าพราย
 กระจายจรรเจียกเพราดา
 แจ่มจัดวิเชียรเจ็ดฉาย
 กระจายจรรเจียกเพราดา
 ศรีแสงชายไหวซ้ายขวา
 ลีลาตลจรจรัส

(รามเกียรติ์ 37)

ในบทที่ 1 เป็นตอนที่พระพรตและสัตว์ทรงเครื่อง บทที่ 2 เป็นตอนที่พระรามทรงเครื่อง การใช้ภาษาเป็นการใช้คำศัพท์เฉพาะ เพราะเป็นการสวมเครื่องทรงอย่างกษัตริย์ บุคคลธรรมดาจะไม่แต่งเครื่องทรงสูงอย่างของกษัตริย์เช่นนี้ ศัพท์ที่ใช้จึงเป็นการใช้ราชาศัพท์ ซึ่งเป็นการใช้ศัพท์สูง ได้แก่ สังวาล หมายถึง สร้อยเครื่องประดับชนิดหนึ่งใช้คล้องสะพายแล่ง ทับทรวง หมายถึง เครื่องประดับชนิดหนึ่งเรียกว่าตาบรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนฝังเพชรพลอยติดอยู่ตรงที่ไขว้สังวาล จรรเจียก หมายถึง ดอกไม้ทัดหู ตาบ หมายถึง เครื่องประดับคอหรือออกเป็นแผ่น พาหุรัด หมายถึง เครื่องประดับชนิดหนึ่งสวมรัดต้นแขน กำมรงค์ หมายถึง แหวน ชายแครง หมายถึง ผ้าห้อยทับหน้าทั้งสองข้าง ชายไหว หมายถึง ผ้าห้อยหน้าอยู่ในระหว่างชายแครง สนับ หมายถึง เสื้อ สนับ หมายถึง เครื่องสวม ภาพที่ปรากฏจึงแสดงถึงความงดงามของเครื่องทรงและความสง่างามของกษัตริย์ทั้ง 3 พระองค์

ในตอนที่ทำวมาลีวราชทรงเครื่อง สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้พรรณนาโดยใช้ถ้อยคำที่สละสลวย เป็นศัพท์สูงมีความประณีตในการใช้ถ้อยคำ ดังนี้

เมื่อนั้น
 จึ่งชำระสระสงรงคดา
 สอดสร้อยใส่ขญาประดับเครื่อง
 เปล่งปลั่งดั่งดาวโรหิณี
 ดั่งองค์อิศโรยโสธร
 ผ่องผั่งพิงพิศเฉษญา

พระทรงจตุศีลยักษา
 ทรงกาสาวพัสดร์ฐจี
 เรือเรืองรุ่งรัศมีรังสี
 ลีกรจรแก้วแพรวตา
 บวรลิขิตเลขา
 ทรากรลิกษาเพราพราย

กอบปรักกับสัจจะเวทคาถา
มาขึ้นรถแก้วแพรวพราว

อลังการเป็นพระขรรค์ผันผาย
คลี่คลายพลจากคิริ
(รวมเกียรติ 53)

กวีเลือกสรรคำในการพรรณนาให้ผู้อ่านได้เห็นความสง่างามของท้าวมาลีวราช จึงเลือกใช้คำที่ประณีตสื่อความหมายของผู้มีบุญญาธิการ เช่น "ตั้งองค์อิศโรยโสธร บวรลิขิตเลขา" หมายถึง ท้าวมาลีวราชมีความงามอย่างองค์พระอิศวรเหมือนดังภาพเขียนที่งดงามสูงค่ายิ่ง นอกจากนั้นกวียังกล่าวอีกว่ายิ่งพิศในพระองค์ก็ยิ่งงดงามมาก ดังคำกลอน "ผ่องผั่งพิ้งพิศเจษฎา" นอกจากท้าวมาลีวราชจะสง่างามแล้ว ภายในจิตใจของพระองค์ยังงดงามด้วยคุณธรรมของผู้มีสัจสุจริตวาจา ดังในกลอนที่ว่า "กอบปรักกับสัจจะเวทคาถา" จะเห็นได้ว่ากวีเลือกสรรคำที่แสดงถึงความมีบุญญาธิการ และมีคุณธรรมของท้าวมาลีวราชได้สมพระเกียรติของความเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่

การใช้ภาษาที่ประณีตนอกจากใช้ในการกล่าวถึงการทรงเครื่องของกษัตริย์แล้วยังใช้กล่าวถึงการจัดกระบวนทัพของกษัตริย์ เช่น ในตอนที่กล่าวถึงถึงกระบวนทัพราชรถของพระพรต และพระสัตรุดยกทัพเพื่อนำมาช่วยพระรามในการปราบพระมงกุฏ

รถเอยราชรถแดง	สีแสงสว่างสุกใส
จนแอกประเหลกวิไล	ฉัตรชัยวิจิตรเจษฎา
เพราะเพชรเก็จแกมหน้าหลัง	บังใบด้วยมณีนีมีค่า
ระย้าระย้อยลอยเลื่อนฟ้า	กรีฑาพหลไปพหลัน

(รวมเกียรติ 15)

การกล่าวถึงความงามของกระบวนราชรถของพระรามในขณะจะไปปราบพระมงกุฏ

รถเอยราชรถทรง	ยศยงด้วยนิลรังสี
รถแดงแข่งรัศรุจี	รถเขี้ยวเหลืองศรีเพราพราว
สีรดยศยิ่งเจษฎา	สุนทราดั่งทอวะเจ็ดฉาย
ระย้าระย้อยพริ้วพราว	กระจายไขรัศมีพร

โดยวิเชียรฤทธิ์สิทธิเดช
ลอยเลื่อนละลิวอัมพร

ทุกนิเวศสาธุการอยู่สลอน
จามรจรรบงอโนทัย
(รามเกียรติ์ 37)

การกล่าวถึงกระบวนราชรถของท้าวม้าสีวราชในขณะที่เสด็จพระราชดำเนินเพื่อไป
พิพากษาความคดีระหว่างพระรามและทศกัณฐ์

รถเอยราชรถทรง	สำหรับพงศ์เผ่าพรหมรังสี
เทียมด้วยเทพบุตรพาชี	รัศมีวิจิตรเจษฎา
ดุจดั่งดวงอโนทัยตรัส	แจ่มจัดสว่างเวหา
ระย้าระยับจับเมฆมา	อลังการรัศอัมพร
โดยญาณฤทธิ์สิทธิเดช	ทุกนิเวศสาธุการอยู่สลอน
ก็เคลื่อนชัยรถบทจร	จามรจรรบงอโนทัย
กลิ้งกลดกลดกลิ้งพริ้งพราย	อภิรมชุมสายผายผัน
บังแสงแสงศรีวิวรรณ	ผาดผันเลื่อนลอยลีลา
	(รามเกียรติ์ 54)

ทั้งสามบทกลอนกล่าวถึงกระบวนราชรถของกษัตริย์ เป็นคำประณิตศัพท์สูงเพื่อแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์ ความคล้ายคลึงในการกล่าวถึงกระบวนราชรถทั้งสาม คือ มีการใช้ภาษาที่บอกถึงลักษณะกระบวนราชรถของกษัตริย์ที่มีความอลังการว่ามีแสงที่แจ่มจรัสเกิดจากการประดับประดาด้วยอัญมณีที่มีค่า มีรัศมีที่เปล่งประกายดังแสงของพระอาทิตย์ เช่น จากบทที่ 2 “จามรจรรบงอโนทัย” จากบทที่ 3 “ดุจดั่งดวงอโนทัยตรัส” นอกจากรัศมีของราชรถที่สว่างเจิดจ้าแล้ว กวีได้กล่าวถึงองค์ประกอบของกระบวนราชรถ ซึ่งประกอบด้วย แอกล หมายถึง ส่วนของพาหนะเป็นไม้วางขวางบนคอวัวหรือเทียมคู่ลากเกวียนหรือรถ จามร หมายถึง เครื่องสูงชนิดหนึ่งสำหรับประดับกระบวนราชยาน องค์ประกอบของราชรถจะมีเฉพาะกระบวนรถของกษัตริย์เท่านั้น นอกจากการกล่าวถึงองค์ประกอบของกระบวนราชรถดังกล่าวแล้ว กวียังได้กล่าวถึงการใช้อัญมณีที่มีค่ามาประดับกระบวนราชรถโดยใช้คำที่สละสลวยกล่าวให้เห็นภาพความงามของอัญมณี จึงทำให้กระบวนราชรถดูสูงค่าเหมาะสมกับพระเกียรติของกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่

จากการที่ได้ศึกษาความประณีตของภาษาพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พบว่า ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ใช้ภาษาที่ประณีตหลายตอนที่กล่าวถึงการทรงเครื่องของกษัตริย์และ กระทบราชรถของกษัตริย์ การที่ต้องใช้ภาษาที่ประณีตหรือคำราชาศัพท์ในตอนทรงเครื่องและ กระทบทัพเพราะเป็นขนบธรรมเนียมในการแต่งวรรณคดี และเป็นการกล่าวถึงเรื่องราวของกษัตริย์

1.3 การหลกาคำ

หมายถึง การใช้คำที่มีความหมายเดียวกัน เหมือนกันหรือคล้ายกัน ในที่ที่ใกล้เคียงกันเพื่อให้มี คำใช้หลากหลายทำให้ไพเราะสละสลวย การหลกาคำ แสดงว่าผู้เขียนมีความรอบรู้เชิงอักษรศาสตร์ ซึ่งบทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีการหลกาคำอยู่หลายตอน เช่นตอนที่ นางสีดาทูลท้าวมาลีวราชว่าตนเองถูกทศกัณฐ์ลักพาตัวมาซึ่งในขณะนั้นนางสีดาเสียใจมาก กวีได้ หลกาคำว่าเสียใจ ถึง 6 คำ คือ เศร้าสร้อย โศก วิโยค โศกศัลย์ โศกา และจาบัลย์

นวนางเศร้าสร้อยโศก

มารศรีวิโยคโศกศัลย์

นางแสนโศกาจาบัลย์

อัดอั้นอยู่ในมานูจี

(รามเกียรติ์ 69)

ตอนพระมงกุฎและพระลบออกเที่ยวป่า กวีสามารถหลกาคำว่า ป่า ได้ 4 คำ ได้แก่ พนาลัย พนาลี พนาสันต์ และพนาวา ดังนี้

อันกาลวาดพนาลัย

ลูกไสรไคยเล่นอยู่อัครา

แม่นขำมิไปพนาลี

พระฤๅษีจะอดพฤชา

โภยกัยอะไรไม่มีมา

ถึงอ้ายยักขาไม่กลัวกัน

แม่นทำร้ายลูกจะยิง

ให้กลิ้งอยู่ในพนาสันต์

พระแม่จงให้จรรจรย์

กรรแสงที่จะไปพนาวา

(รามเกียรติ์ 17)

ในตอนที่หนุมานตามไปปราบยักษ์วิรุณจำบัง สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีหลกาคำว่ายักษ์ 4 คำ ได้แก่ อสุรา ยักขา อสุรี และยักซี่ ดังนี้

บัดนั้น
ปราศรัยไปแก่ขุนกระบี่
ภูพิภรณ์ดรูปพิงหาย
ก็พอแลไปเห็นหนุมานมา
แต่ให้หนุมานอาสา
ล้วนมีชัยได้ท่วงที่

พระอวตารผู้ชาญชัยศรี
ที่ไช้ศรช่ายกันอสุรา
จึงหมายมุ่งว่าเองได้ยักขา
ดูราพิภกอสรี
เช่นฆ่าด้านต่อยักขี
ควรที่เป็นอัครเสนา
(รามเกียรติ์ 47)

ตอนที่หนุมานเกี่ยวนางวานริน มีการหลากคำเรียกนางวานรินถึง 6 คำ ได้แก่ นางงาม
นารี นารีศรีฟ้า นางนิมน้อย เจ้าเยาวสุตา และนวลเจ้า

จึงให้พี่มาตามติดตาม
มันไปแห่งหนตำบลใด

นางงามเจ้ารู้บ้างหรือไม่
บอกให้หน่อยเถิดนารี
(รามเกียรติ์ 39)

เมื่อนั้น
ได้ฟังถ้อยคำเจรจา

วานรินนารีศรีฟ้า
นางฟ้าประชดประชันไป
(รามเกียรติ์ 40)

บัดนั้น
ดูกรนางนิมน้อย
ที่ขอบใจเจ้าเยาวสุตา
สมควรนวลเจ้าเป็นบาทบงส์

จึงพญาหนุมานกระบี่ศรี
ถ้อยคำเลิศลบเลขา
ไม่หลงรูปรสวาที
องค์อิศวรราชรังษี
(รามเกียรติ์ 40)

ตอนท้าวมาลีวราชเชิญเสด็จพระรามมาได้สวนเรื่องนางสีดา มีการหลากคำที่
หมายถึงการถามถึง 4 คำ คือ ชักความ ชักไช้ ไถ่ถาม และสอบถาม

ดีร้ายจะเป็นฉะนี้
ครั้นนี้จะตอบต่อเจรจา

ท่วงที่จึงเคลือบปริษยา
มันจะว่าแก้งความชักความ

จำกูจะเงียดดไว้
ควรกูจะให้ไปหาราม

จึงจะค่อยชักไ้ไถ่ถาม
มาสอบถามห้ามผิดกัน
(รามเกียรติ์ 59)

จากตัวอย่างการหลีกคำที่กล่าวข้างต้นนั้น ทำให้ทราบว่าวีมีความสามารถและมีความรู้ในด้านการใช้คำจึงสามารถเลือกใช้คำในการสื่อความได้หลากหลาย ทั้งคำว่า เสียใจ ป้ายักษ์ นางวานริน ถาม กวีมีความสามารถเลือกสรรคำมาหลีกคำเพื่อให้มีคำที่หลากหลาย จึงทำให้บทกลอนมีความไพเราะในด้านการใช้ถ้อยคำ

14 การใช้คำที่มีเสียง หนัก - เบา

เสียงหนักเบา หรือ คำครุลหุ ที่ปรากฏในวรรคเดียวกัน จะช่วยให้เสียงเสนาะขึ้น และสร้างอารมณ์ความรู้สึกให้ผู้อ่าน เปลื้อง ณ นคร แบ่งเสียงหนัก - เบา ได้ 5 ลักษณะ ดังนี้ (2517 : 19)

1	วิกัป	หมายถึง	มีเสียงลหุแผ่งหน้าคำ
2	หริจักร	หมายถึง	มีเสียงลหุแผ่งกลางคำ
3	พาหริจักร	หมายถึง	มีเสียงลหุแผ่งหลังคำ
4	สังชะ	หมายถึง	มีเสียงลหุอักษรเดียวกันแผ่งอยู่ข้างหน้าคำสองคำชิดกัน
5	วิสังชะ	หมายถึง	มีเสียงลหุต่างอักษรแผ่งอยู่หน้าคำสองคำชิดกัน

บทละครรามเกียรติ์มีการใช้เสียงหนักเบาครบทั้ง 5 ลักษณะ ซึ่งปรากฏตัวอย่างเช่นตอนที่พระมงกุฎและพระลบไปหาผลไม้นในป่าเพื่อนำมาให้นางสีดาและพระฤๅษี

	(2)	
มาจะกล่าวบทไป		หน่อใน <u>อวตาร</u> รังสี
(2) (2)		(1)
หา <u>ผล</u> <u>ปรน</u> นิบัติ <u>ชน</u> นี้		ทั้ง <u>พระ</u> <u>ฤๅ</u> ษีมีญาณ
	(2)	
วันหนึ่งชวนน้องเข้าพาที		<u>พระ</u> มุนีจงโปรดเดจาน
	(1)	
ข้าไฉรรู้เลือกคนภัยพาล		ขอ <u>ประ</u> ทານ <u>ร่ำ</u> เรียนวิชา

(1)	(1)
ฤษีรักจูบกระหม่อมเกศ	สอนให้เล่าเวทคาถา
(2)	
หุติคุณท์กองวิทยา	เจ็ดราตรีศรผุดพลัน
(4)	
จึงประสิทธิ์ประสาทอนุศิลป์	เจ้าจินดารมณหมายมั่น
	(3)
เมื่อล้นชันข้ามนตร์พลัน	สรรพโลกไม่ทนฤทธา
	(รามเกียรติ์ 8)

บทกลอนนี้ปรากฏการใช้คำที่มีเสียง หนัก - เบา ดังนี้

วิกป คือหมายเลข 1 ได้แก่ ฤษี กระหม่อม ประทาน
 หริจักร คือหมายเลข 2 ได้แก่ ปรมนิบัติ ชนนี้ พระมุนี วิทยา
 พาหริจักร คือหมายเลข 3 ได้แก่ สรรพ
 สังขะ คือหมายเลข 4 ได้แก่ ประสิทธิ์ประสาท

นอกจากนี้ยังพบการใช้เสียงหนัก - เบา ในตอนที่พระมงกุฎถูกพระพรตและพระสัตรุดจับตัวได้ พระลบจึงออกตามหาพระมงกุฎ

	(2)
ไฉ่ว่าเทวัญจันทร	ปรานีอย่าให้มรณา
	(1)
คิดพลางทางหยิบเอาศิลปศร	บทจรคั่นถึงเชษฐา
(3)	
ก็แจ้งใสในราชปัญญา	อ้อเทวาบังให้กู
ดีร้ายพระพี่ไม่ม้วย	เมื่อเข้าไปช่วยจะได้สู้
คิดพลางยกศิลปใส่เคียว	ก็วางวูกรรแสงวิ่งมา
(1)	
ครั้นถึงจึงร้องแกลงสาร	บันดาลโอดโอยโหยหา
(4)	
สะอึกสะอื้นเจรจา	เขาเช่นฆ่าจับพระพี่ไป

ครั้นข้าจะเข้าไปตาม

หาใครมาบอกความไม

(2)

ขอลามารดาอาจารย์ไป

ติดตามภวนัยพียา

(รวมเกียรติ 27)

บทกลอนนี้ปรากฏการใช้คำที่มีเสียงหนัก - เบา ดังนี้

วิกัป คือหมายเลข 1 ได้แก่ คเนิง แดลง

หริจักร คือหมายเลข 2 ได้แก่ มรณา ภวนัย

พานหริจักร คือหมายเลข 3 ได้แก่ ราช

สังขะ คือหมายเลข 4 ได้แก่ สะอีกสะอื่น

ตอนต่อไปเป็นตอนที่ทศกัณฐ์ทรงเครื่องเพื่อเสด็จไปเข้าเฝ้าวมาลีวราชในครั้งที่ทำวมาลีวราชมา
พิพากษาคความ

เมื่อนั้น

(1)

ทศเคียรสุริวงศ์ยักษา

จึงชำระสระสงคคงคา

ยักษาลำอาจอาภรณ์

(4)

ทรงมงกุฎสังวาลเสร็จสรรพ

จับสะพักสะพายแล่งแสงศร

(2)

ถือธูปเทียนบุษบากร

ก็จรจะไปบูชา

(2)

(5)

ขึ้นยังบุษบกพิมาน

เหาะระเห็จทะยานพระเวหา

ฝ่ายหมู่แสนสุรเสนา

แห่ห้อมล้อมท้าวยักษาไป

(รวมเกียรติ 55)

บทกลอนนี้ปรากฏการใช้คำที่มีเสียงหนัก - เบา ดังนี้

วิกัป คือหมายเลข 1 ได้แก่ สุริวงศ์

หริจักร คือหมายเลข 2 ได้แก่ บุษบา บุษบก

สังขะ คือหมายเลข 4 ได้แก่ สะพักสะพาย

วิสังขะ คือหมายเลข 5 ได้แก่ ระเห็จทะยาน

ตอนทศกัณฐ์กำลังเข้าพิธีทวายกรวด เพื่อเศกหอกกบิลพัทท์ทำลายเหล่าเทวดาและพระราม

(1)
ครั้นถึงประทับปลับปลา
(1)
บรรจงกระหวัดโจฬ์เป็นโยคี

ทรงด้ายย้อมเป็นสังวาลวรรณ
(4)
ประดับประดาอ่าองค์บรรจงแดง
(1)
ดุจดั่งบรมพรหมเมศ
(1)
เสด็จเข้าบ้านรูปเทวา
(2)
จึงเชิญหอกแก้วกบิลพัทท์
(1)
ใส่เพลิงเกลิงกฤษณ์ไฟ
(1)
จึงอ่านพระเวทคาถา
(1)
บูชาด้วยแก้วเจ็ดประการ
(1)
แล้วจึงเอามัจฉมังสา

เอารูปเทวัญจันทร์
(3)
แล้วจึงสมาธิปัญญา

หอกกบิลพัทท์ถูกเป็นไฟ

(1)
เปลื้องเครื่องมหารังสี
(5)
พิจิตรทะรังสีล้วนแดง

เกี่ยวกันพืงพิศเป็นแสง

แต่งจุนจันทร์เจิมพักตรา
(3)
เรื่องเดชสิทธิศักดิ์หนักหนา
(1)
ทุกช่องชั้นฟ้าสุราลัย

พาดบนเตียงแดงแสงไส

สูงได้เท่าเทียมปลายตาล
(4)
ตามตำรับตำราว่าขาน

หวานดอกไม้เข้าในอัคคี

บูชาหอกแก้วรังสี
(1)
โยนเข้าอัคคีระดมไฟ

โอมอ่านโอรูปก็ม้วยไหม้
(1)
อาคมระงมไปถึงพรหมา
(รวมเกียรติ 88)

บทกลอนนี้ปรากฏการใช้คำที่มีเสียงหนัก - เบา ดังนี้

วิกัป คือหมายเลข 1 ได้แก่ ประทับ มหา กระหวัด บรม เสด็จ สุราลัย
เกลิง พระเวท ประการ มัจฉ ระดม ระงม

- หริจักร คือหมายเลข 2 ได้แก่ กบิลพัท
 พหุหริจักร คือหมายเลข 3 ได้แก่ สิทธิ สมาน
 สังขะ คือหมายเลข 4 ได้แก่ ประดับประดา ดำรับตำรา
 วิสังขะ คือหมายเลข 5 ได้แก่ พิจิตรทะรัง

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี มักใช้คำที่มีเสียงหนัก - เบา ในการพระราชนิพนธ์จึงทำให้บทละครเรื่องรามเกียรติ์มีเนื้อหาและท่วงทำนองที่กระชับ รวดเร็ว และช่วยให้เสียงเสนาะขึ้น

15 การใช้คำที่มีสัมผัสในอย่างแพรวพราว

หมายถึง การใช้สัมผัสในโดยมีทั้งสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ สัมผัสในไม่ใช่สัมผัสบังคับแต่มีเพื่อเพิ่มความไพเราะแก่บทประพันธ์

สัมผัสพยัญชนะ หมายถึง การเล่นสัมผัสพยัญชนะภายในวรรคเดียวกันเพื่อทำให้อรรถกถาเกิดเสียงเสนาะ เปลื้อง ณ นคร (2517 18-19) ได้แบ่งสัมผัสพยัญชนะไว้ 6 ประเภทดังนี้

- 1 คำคู่ หมายถึง ในวรรคเดียวกันมีพยัญชนะเหมือนกันสัมผัสชิดกันสองคำ
- 2 คำเทียบคู่ หมายถึง ในวรรคเดียวกันมีพยัญชนะเหมือนกันสัมผัสชิดกันสามคำ
- 3 คำเทียบมรด หมายถึง ในวรรคเดียวกันมีพยัญชนะเหมือนกันสัมผัสชิดกันสี่คำ
- 4 คำเทียบมรด หมายถึง ในวรรคเดียวกันมีพยัญชนะเหมือนกันสัมผัสชิดกันห้าคำ
- 5 คำทบคู่ หมายถึง ในวรรคเดียวกันมีพยัญชนะสองคู่ที่เหมือนกันสัมผัสชิดกัน
- 6 คำแทรกคู่ หมายถึง ในวรรคเดียวกันมีพยัญชนะเหมือนกันสัมผัสโดยมีคำคั่นหนึ่งคำ

ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ปรากฏการใช้สัมผัสพยัญชนะ ดังต่อไปนี้ในตอนที่ทำวมาลีวราชลงทรงและทรงเครื่องเพื่อเสด็จมาพิพากษาความคดีระหว่างพระรามกับทศกัณฐ์

เมื่อนั้น (5)	พระทรงจุดศิลาโยกษา
จึงล่ำระสรวระสรวงคอง (2)	ทรงกาสาพัสตรรัฐจี (4)
สอดสร้อยใส่ชฎาประดับเครื่อง	เรือเรือรุ่งรัศมี

(5)
เปล่งปลั่งดั่งดาวเหนือ

สีกรรจระแก้วแพรวดา

(1)
ดั่งองค์ศิโรตัยโสธร

(6)
บวรลิขิตเลขา

(1)
ผ่องผั่งพิศเฉษฐา

(1)
ชากรศึกษาเพราพราย

(1)
กอบประกับสัจจะเวทคาถา

(1)
อลังการเป็นพระขรรค์ผันผาย

(1)
มาขึ้นรถแก้วแพรวพราย

(1)
คลี่คลายพลจากศิริ
(รามเกียรติ์ 54)

บทกลอนนี้ปรากฏการใช้คำที่มีสัมผัสในของพยานุชนะ ดังนี้

คำคู่	คือหมายเลข	1	ได้แก่	ผ่องผั่ง	ผันผาย	แพรวพราย	คลี่คลาย
คำเทียบคู่	คือหมายเลข	2	ได้แก่	สอดสร้อยใส่			
คำเทียบบรรทัด	คือหมายเลข	4	ได้แก่	เรือเรื่องรุ่งรัศมี			
คำทบทวน	คือหมายเลข	5	ได้แก่	สระสรองคงคา		เปล่งปลั่งดั่งดาว	
คำแทรกคู่	คือหมายเลข	6	ได้แก่	ลิขิตเลขา			

เป็นตอนที่กล่าวถึงกระบวนการของท้าวมาสืวราชขณะเสด็จมาพิพากษาความคดีระหว่างพระรามกับทศกัณฐ์

(6)
รถเขยราชรถทรง

(6)
สำหรับพงศ์เผ่าพรมรังสี

(6)
เทียมด้วยเทพบุตรพาที

(1)
รัศมีวิจิตรเฉษฐา

(2)
ดุจดั่งดวงอินทียตรัส

(1)
แจ่มจรัสสว่างเวหา

ระย้าระยับจับเมฆมา

อลังการรัศมีมพร

โดยญาณฤทธิสิทธิเดช

ทุกนิเวศสารการอยู่สถอน

(3) (5) ก็เคลื่อนย้ายรถบขจร	(6) จามรจวบจันตะวัน
(2) (3) กลิ้งกลดกลดกลิ้ง พริ้งพราย	(1) อภิรมชุมสายผายผัน
(2) บังแสงแสงศรีวิวรรณ	(5) (3) ผาดผัน เลื่อยลอยลีลา
	(รวมเกียรติ 54)

บทกลอนนี้ปรากฏการใช้คำที่มีสัมผัสในของพยัญชนะ ดังนี้

คำคู่	คือหมายเลข 1	ได้แก่ จิตรเจษ แจ่มจัด ผายผัน
คำเทียบคู่	คือหมายเลข 2	ได้แก่ ดุจดั่งดวง แสงแสงศรี
คำเทียบรถ	คือหมายเลข 3	ได้แก่ กลิ้งกลดกลดกลิ้ง เลื่อยลอยลีลา
คำทบคู่	คือหมายเลข 5	ได้แก่ กลดกลิ้งพริ้งพราย ผาดผันเลื่อยลอย
คำแทรกคู่	คือหมายเลข 6	ได้แก่ ราชรถ พงศ์เฝ้าพรหม เทียมด้วยเทพ จามรจร

เป็นตอนที่ทศกัณฐ์ทูลแก้ท้าวมาลีวราชว่าพระรามยกกองทัพมาสังหารญาติวงศ์ของ
ตนเอง

(1) พระจอมเกษแก้วกระหม่อมเอ๋ย	(1) ไม่เคยขับปางบพศรี
(5) แต่พระบาทเบื้องต่ำได้รู้ลี	(1) ก็มีผู้ยำเียงเกรงใจ
(6) ไม่มีผู้มาทำแค้น	(1) หาดูหมิ่นถิ่นแคลนได้ไม่
(1) เดชะพระเดชปกเกิดไป	(1) ก็เย็นในสุริวงศ์พรหมา
(1) (2) บัดนี้พระรามพระลักษณ	(1) โหมหักฆ่าญาติวงศ์
(1) (2) อาจอุกรกรันรานมา	(1) จะเกรงอัยกาบ้างก็ไม่มี

ถึงกระไรก็จะเห็นแก่พระองค์

(1)

ยังเสด็จอยู่ยอดคีรี

(1)

ซึ่งเป็นพงศ์พรหมเรื่องศรี

นี้มาทำได้ทำไป

(รามเกียรติ์ 56)

บทกลอนนี้ใช้สัมผัสพยัญชนะ ดังนี้

คำคู่	คือหมายเลข 1	ได้แก่	เกศแก้ว ยำแยง โหมหัก อาจอุก พงศ์พรหม อยู่ยอด
คำเทียบคู่	คือหมายเลข 2	ได้แก่	รุกรันราน
คำทบคู่	คือหมายเลข 5	ได้แก่	บาทเบื้องต่ำได้
คำแทรกคู่	คือหมายเลข 6	ได้แก่	มีผู้มา

ตอนที่ทศกัณฐ์ปรึกษานางมณโฑถึงการทำพิธีเสกหอกกบิลพัธ เพื่อนำมาสังหารพระราม และพิเภก

นามชื่อลัสเตียนพรหมเมศรี

(5)

ผ่านแผ่นพื้นภพกรุงไกร

ขึ้นเฝ้าอิศวรบรมญาณ

ให้ไปทำการพิธี

(1)

ณ ทาละเอียดอ่อนแดง

เถกิงฤทธิ์ระดมอย่างด

หอกแก้วก็จะลุกเป็นเพลิง

(1)

(2)

ไม่มีผู้ต้านต่อตี

(1)

ทรงเดชไชยเป็นใหญ่

(3)

ใหญ่ยอดยิ่งยศโมลี

(5)

ประทานทั้งพระพรชัยศรี

ที่เชิงพระเมรุบรรพต

(1)

ศรีแสงนามชื่อว่าทรายกรด

มั่นถ้วนกำหนดสามชาติรี

(4)

เริงแรงเรื่องฤทธิรังสี

ถูกแสงก็ภัสมรุตีไป

(3) (1)
มาดแมนมุ่งหมายตรวยตรง

(5)
ถูกเข้ากับผุยผงม้วยไหม้

อันลักษณะพระรามพิเภกไซ้

ไม่ด้านท่านได้อย่าสงกา

(รามเกียรติ์ 85)

บทกลอนนี้ใช้สัมผัสพยัญชนะ ดังนี้

คำคู่ คือหมายเลข 1 ได้แก่ ไชยชัย เอียดอ่อน ศรีแสง ไม่มี ตรวยตรง

คำเทียบคู่ คือหมายเลข 2 ได้แก่ ด้านต่อตี

คำเทียบมรด คือหมายเลข 3 ได้แก่ ไหญ่ยอดยิ่งยศ มาดแมนมุ่งหมาย

คำเทียบมรด คือหมายเลข 4 ได้แก่ เริงแรงเรืองฤทธิ์รัง

คำทบทคู่ คือหมายเลข 5 ได้แก่ ผ่านแผ่นพื้นภพกรุงไกร ทานทั้งพระพร
 ผุยผงม้วยไหม้

สัมผัสสระ การเล่นสัมผัสสระภายในวรรคเดียวกัน เพื่อให้ทำให้อ่านกร่อนเกิดเสียงเสนาะ
 เปลี่ยน ณ นคร (2517 18-19) ได้แบ่งสัมผัสสระไว้ 5 ประเภท ดังนี้

- 1 คำเคียง หมายถึง ในวรรคเดียวกันมีสระเหมือนกันสัมผัสชิดกันสองตัว
- 2 คำทบทเคียง หมายถึง ในวรรคเดียวกันมีสระเหมือนกันสัมผัสชิดกันสองคู่
- 3 คำแทรกเคียง หมายถึง ในวรรคเดียวกันมีสระเหมือนกันสัมผัสหนึ่งคู่อยู่กลางวรรค
 และมีคำอื่นแทรกกลางอยู่หนึ่งคำ
- 4 คำเทียบมรด หมายถึง ในวรรคเดียวกันมีสระเหมือนกันสัมผัสคู่อยู่ปลายวรรค และมีคำอื่น
 แทรกกลางอยู่หนึ่งคำ
- 5 คำแทรกมรด หมายถึง ในวรรคเดียวกันมีสระเหมือนกันสัมผัสหนึ่งคู่ และมีคำอื่นคั่นกลาง
 อยู่สองคำ

ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ปรากฏการใช้สัมผัสสระเป็นจำนวนมากซึ่งจะขอยกตัวอย่าง
 เพียงบางตอน เช่น ตอนที่ทศกัณฐ์กราบทูลท้าวมาลีวราชว่าพระรามยกกองทัพมาสังหารญาติ
 วงศาของตนเอง

พระจอมเกศแก้วกระหม่อมเอ๋ย

ไม่เคยอับปางบทศรี

(1)

แต่พระบาทเบื่องตำไตรฐลิ

ก็มีผู้ยำเริงเกรงใจ

(1)

ไม่มีผู้มาทำแค้น

หาคุณหมื่นถิ่นแคลนได้ไม่

(1)

(3)

เดชพระเดชปกเกศไป

ก็เย็นในสุริวงศ์พรหมา

(5)

บัดนี้พระรามพระลักษณ

โหมหักร่าญาติวงศา

อาจอุกรุณรานมา

จะเกรงอัยกาบ้างก็ไม่มี

ถึงกระไรก็จะเห็นแก่พระองค์

ซึ่งเป็นพงศ์พรหมเรื่องศรี

(1)

(4)

ยังเสด็จอยู่ยอดคีรี

นี้มาทำได้ทำไป

(รามเกียรติ์ 56)

บทกลอนนี้ปรากฏการใช้สัมผัสสระ ดังนี้

คำเคียง คือหมายเลข 1 ได้แก่ เริงเกรง หมื่นถิ่น พระ คีรี

คำแทรกเคียง คือหมายเลข 3 ได้แก่ เดชปกเกศ

คำเทียมแอก คือหมายเลข 4 ได้แก่ นี้มาทำได้ทำไป

คำแทรกแอก คือหมายเลข 5 ได้แก่ ร่าญาติวงศา

ตัวอย่างจากตอนพาลีมาทำลายพิธทรายกรดของทศกัณฐ์

(1)

(1)

ฝ่ายพาลีอ่านคาถา

เรียกกำลังอสุรามาได้

ตามพรพระเจ้าโลกาไกร

จึงชัยลัประยุทธ์อสูรี

ฝ่ายทศเศียรเสียกำลังกึ่ง

จึงขึ้นเข้าจึงชัยศรี

(1)

หิวโหยโรยแรงอสูรี

เหาะหนีมานครลงกา

ฝ่ายเทพพาลีตามติด	(3)	ไฉ่กระชิตประจัญยกษา
(3) (1)		(3)
ระวังเพลิงเถกิงกาลา		ก็กลับมาดับอัคคี
		(รวมเกียรติ 91)

ปรากฏการใช้สัมผัสสระ ดังนี้

คำเคียง คือหมายเลข 1 ได้แก่ คาถา รามา โหยโรย
 คำแทรกเคียง คือหมายเลข 3 ได้แก่ กระชิตประจัญ เพลิงเถกิง กลับมาดับ

ตอนนางสีดาล่าเรื่องที่ตนเองถูกเนรเทศออกจากเมืองอโยธยาให้พระมงกุฏ
 และพระลบฟัง

(3)	(3)
สีดากรรแสงแกล้งไฉ	พิไรบอกลูกเสนาหา
(1)	
เดิมแม่อยู่เมืองมิติลา	พระอัยกาเจ้าเลี้ยงศิลาปี่ชัย
	(4)
เทพามนุษย์เข้ายกศิลาปี	เสร็จสิ้นมิได้หวาดไหว
(4)	
พ่อเจ้ายกได้ว่องไว	จึงเศกแม่ให้กับบิดา
	(รวมเกียรติ 10)

มีการใช้สัมผัสสระ ดังนี้

คำเคียง คือหมายเลข 1 ได้แก่ มิติ
 คำแทรกเคียง คือหมายเลข 3 ได้แก่ แสงแกล้ง
 คำเทียมแอก คือหมายเลข 4 ได้แก่ เสร็จสิ้นมิได้หวาดไหว
 พ่อเจ้ายกได้ว่องไว

สัมผัสสนอระหว่างวรรค เป็นสัมผัสบังคับ แต่สัมผัสในคือสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ
 เป็นสัมผัสที่เพิ่มความไพเราะให้กับบทกลอน สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพระปรีชาสามารถในเชิง

กวี จึงได้ใช้สัมผัสที่แพรวพราวทั้งสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระภายในวรรคเพื่อเพิ่มความไพเราะให้กับบทกลอน

2 การใช้สำนวน

สำนวน ในความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หมายถึง ถ้อยคำสำนวนที่เรียบเรียง หรืออาจใช้ว่าสำนวนโวหาร ซึ่งแยกเป็น 3 ประเภท คือ บรรยาย โหหาร พรรณนาโวหาร เทศนาโวหาร

บทพระราชนิพนธ์รวมเกียรติในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทั้ง 4 ตอน ปรากฏการใช้สำนวน โหหาร 3 ประเภท ดังนี้

- 2.1 บรรยายโวหาร
- 2.2 พรรณนาโวหาร
- 2.3 เทศนาโวหาร

2.1 บรรยายโวหาร สุจิตรา จงสถิตยวัฒนา (2548 : 51) ได้ให้ความหมายของ บรรยายไว้ว่า บรรยายโวหาร คือ การเขียนอย่างตรงไปตรงมา มุ่งเข้าจุดสำคัญหรือสาระสำคัญของเรื่องทันที การบรรยายโวหารเป็นการเล่าเรื่องตามลำดับเหตุการณ์"

บทละครเรื่องรวมเกียรติปรากฏการบรรยายโวหารมากกว่าโวหารประเภทอื่น ส่วนใหญ่มักใช้เพื่อบรรยายเหตุการณ์ที่ดำเนินต่อเนื่องกันอย่างเป็นไปตามลำดับ เช่นตอนที่นางสีดาเล่าเหตุการณ์ครั้งที่ถูกพระรามสั่งประหารชีวิตเพราะเข้าใจผิดคิดว่านางสีดามีใจให้กับทศกัณฐ์ นางสีดาใช้คำพูดที่เข้าใจง่ายตั้งแต่เล่าเหตุการณ์ อธิบายได้กระชับชัดเจน แม้ว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมีระยะเวลาที่ยาวนาน แต่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีพระปรีชาสามารถใช้ภาษาที่กระชับชัดเจน รวบรัดให้เข้าใจง่าย โดยบรรยายด้วยบทกลอนเพียงไม่กี่บทเท่านั้น

สีดากรรแสงแถลงไข
เดิมแม่อยู่เมืองมิลิลา
เทพามนุษย์เข้ายกศิลป์
พ่อเจ้ายกได้ว่องไว
อันบิดุเรศของเจ้า
เรื่องรุดสูดอรรคอิสรา
จึงพาแม่มาเวียงชัย

พิโรบลูกเสนา
พระอัยกาเจ้าเสียงศิลป์ชัย
เสร็จสิ้นมิได้หวาดไหว
จึงเศกแม่ให้กับบิดา
เผ่าพงศ์บรมนาถา
ปรากฏยศยิ่งโมลี
อัยกาให้สัจมเหสี

ให้พ่อเจ้าไปพนาลี
 กับทั้งพระลักษมณ์อนุชา
 วันหนึ่งจึงยักศทศกันฐ์
 แม่ไม่รู้เลยเป็นรักใคร่
 แล้วได้ยินเสียงเหมือนบิดา
 จึงให้อนุชาไปดู
 บิดาเจ้าตามไปต่อตี
 แล้วพามาผ่านโกศย
 จึงมีปีศาจลงมารดา
 พาชื่อมือแม่ไม่สุข
 พอพ่อเจ้ามาเห็นทันที
 ฝ่ายแม่จึงรู้ว่าปีศาจ
 ให้พระอนุชาพาแม่ไป
 เดชะความสัจย์ของแม่
 พระขรรค์กลับกลายเป็นมालา
 เดชะบุญญาของเจ้า
 พอพบมุนีในพนาวัน
 พระบิดาเจ้าชื่อรามศ
 ครอบครองกรุงศรีอยุธยา

แม่นี้ติดตามจรรจรย์
 ออกไปอยู่ป่าพนาลันท์
 มันใช้มารีศเป็นกวางมา
 ให้พ่อเจ้าตามไปในป่า
 คิดว่ายักษามันยายี
 มีรู้ยักษลักพาแม่หนี
 ฆ่าอสุรีตายทั้งลงกา
 ครั้งนั้นแลแม่ได้หรรษา
 วานข้าเขียนรูปอสุรี
 ประดุกเขียนรูปยักษี
 นารีผู้วานนั้นหายไป
 พระบิดุราชโกรธชักพระขรรค์ไล่
 พิชิตเสียในพนาวา
 เทียงแท้ต่อพ่อเจ้าหนักหนา
 อนุชาจึงขับเสียพลัน
 ขวัญเข้าแม่ไม่อาลัย
 จึงคมคัลอาศัยตลอดฤยา
 หน่อนเรศทศรณาดา
 ว่าแล้วก็ทรงโคก
 (รามเกียรติ์ 11)

ตอนนี้เป็นตอนที่นางสีดาเล่าถึงสาเหตุที่ตนเองต้องมาอาศัยอยู่ในป่า โดยเริ่มเล่าเรื่อง
 ตั้งแต่นางสีดาถูกทศกันฐ์ลักพาตัวไป พระรามจึงตามไปรบกับทศกันฐ์ และชิงตัวนางกลับมาได้
 แต่มีเหตุร้าย คือ มีปีศาจลงให้นางสีดาว่าดรูปทศกันฐ์ เมื่อพระรามมาพบจึงเข้าใจผิดคิดว่า
 นางสีดามีใจให้กับทศกันฐ์ จึงสั่งประหารนางสีดา แต่พระขรรค์ที่พระลักษมณ์ใช้ประหารนางสีดา
 กลับกลายเป็นพวงมลัย พระลักษมณ์จึงปล่อยนางสีดาให้เป็นอิสระ นางจึงมาอาศัยอยู่กับพระ
 ฤๅษีในป่า จะเห็นว่าตอนที่ยกมามีเนื้อความที่ยาวมากเป็นเรื่องราวตั้งแต่นางสีดาอภิเษกสมรสกับ
 พระรามจนเรื่องดำเนินมาถึงพระรามสังหารนางสีดาเพราะเข้าใจผิดคิดว่านางสีดามีใจแก่ทศกันฐ์
 แต่ทว่าสามารถสรุปเหตุการณ์ได้อย่างกระชับ ชัดเจน และเข้าใจได้ง่าย

ตอนที่หนุมานต่อสู้กับวิรุณจำบัง กวีใช้การบรรยายโวหารทำให้เห็นภาพการสู้รบระหว่าง
หนุมานกับวิรุณจำบังได้ชัดเจน ดังนี้

หนุมานแผ่นผืนโชนจับ	จับกุมกันตามกำลังหาญ
วิรุณจำบังตีหนุมาน	พล่าทานมิได้จมไป
หนุมานผุดขึ้นอ่านมนตร์	เข้าผจญชิงเอากระบองได้
ตีวิรุณจำบังจมไป	ผุดเมื่อไรเข้าตีอสุรา
	(รวมเกียรติ 44)

บทกลอนนี้เป็นการบรรยายเหตุการณ์ขณะหนุมานใช้กำลังเข้าจับวิรุณจำบังอย่างรวดเร็ว
วิรุณจำบังตีหนุมานจมลงไปในน้ำแต่หนุมานก็ผุดขึ้นมาจากน้ำได้ จึงอ่านมนตราสะกด
วิรุณจำบังและตีวิรุณจำบังด้วยกระบองจมลงไปในน้ำ เมื่อวิรุณจำบังผุดขึ้นมาจึงได้ตีอีกครั้ง กวีใช้
บรรยายโวหารเพียง 2 บทก็เข้าใจได้ชัดเจน

หนุมานสังหารวิรุณจำบังได้สำเร็จ กวีใช้การบรรยายโวหารให้เห็นภาพ ดังนี้

เมื่อนั้น	จึงพญาหนุมานทหารใหญ่
กระหวัดหางรัดรวบเข้าไป	ก็จับตัวได้อสุรี
ขึ้นพัดกับพื้นพสุธา	ยักขามอดม้วยเป็นผี
ตัดเอาศีรษะอสุรี	ขุนกระบี่ก็พาเหาะมา
	(รวมเกียรติ 45)

หนุมานสังหารวิรุณจำบังโดยตัวหางของตนเองรัดเข้าที่ร่างของวิรุณจำบัง แล้วนำร่างวิ
รุณจำบังฟาดกับพื้นดิน วิรุณจำบังจึงถึงแก่ความตาย หนุมานจึงตัดเศียรของวิรุณจำบังเหาะนำมา
ถวายแก่พระราม กวีบรรยายให้เห็นเหตุการณ์การสู้รบระหว่างหนุมานกับทศกัณฐ์ได้อย่างชัดเจน
เพียง 2 บทเท่านั้น

ตอนที่หนุมานเล่ากราบทูลวิธีการที่ตนเองสังหารวิรุณจำบัง กวีใช้การบรรยายโวหารได้
อย่างชัดเจน โดยสามารถมองเห็นเหตุการณ์ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

มันตีข้าจมลงในน้ำ	ข้าดำผุดขึ้นได้ตียักขา
ซึ่งได้ตระบองอสุรา	ข้าก็ตียักขาจมไป
ครั้นผุดขึ้นมาข้าตีข้า	มันดำลงอยู่ต่ำได้
ข้านิมิตทางโตเกรียงไกร	จึงกระหวัดจับได้อสุรา
ตัดเอาศีรษะจระลี	มาโปรดนางที่พระคูหา
แล้วจึงพาเอาศีรษะมา	ถวายพระผ่านฟ้าบัดนี้

(รามเกียรติ์ 47)

จะเห็นได้ว่าเป็นการเรียงลำดับตั้งแต่หนุมานสู้รบกับวิรุณจำบัง โดยเริ่มตั้งแต่หนุมานพบวิรุณจำบังและเกิดการต่อสู้กัน วิรุณจำบังตีหนุมานด้วยกระบอง ต่อมาหนุมานชิงกระบองจากวิรุณจำบังได้จึงใช้อาวุธนั้นโต้ตอบกลับไป หนุมานตีวิรุณจำบังจนจมลงไปในน้ำต่อมาหนุมานได้นิมิตกายให้มีขนาดใหญ่ใช้หางตวัดจับวิรุณจำบังและตัดศีรษะวิรุณจำบังมาถวายพระราม ผู้อ่านเห็นภาพเรียงตามลำดับเหตุการณ์ได้อย่างชัดเจน

ตอนท้าวมาลีวราชพิพากษาความ นางสีดาได้เล่าถึงเหตุการณ์ตอนที่นกสดาอุชิตขวางไม่ให้ทศกัณฐ์ลักพาตัวนางสีดา กวีใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายเพื่อบรรยายเหตุการณ์การต่อสู้กันระหว่างทศกัณฐ์และนกสดาอุชิต ดังนี้

ทศกัณฐ์จึงลักพาเข้ามา	สดาอุชิตออกไล่ตาม
บอกว่าข้าเป็นเมียราม	ถ้อยถามถั่งเถียงไปมา
พญายักษ์ไม่ฟังจะพาหนี	สดาอุชิตดีเช่นฆ่า
ฝ่ายองค์พระยาอสุรา	ถอดแหวนของข้าทิ้งไป
ถูกต้องพญาสกุณี	ปีกหักอยู่ที่ทางป่าใหญ่
แล้วพาข้าเข้ามาไว้	ในกรุงนครลงกา

(รามเกียรติ์ 71)

จะเห็นได้ว่าเป็นการบรรยายเหตุการณ์ตามลำดับ โดยเริ่มตั้งแต่ทศกัณฐ์ลักพาตัวนางสีดามา นกสดาอุชิตเข้าจึงได้ห้ามปรามทศกัณฐ์ แต่ทศกัณฐ์ไม่ฟังกลับทำร้ายนกสดาอุชิต โดยการถอดแหวนของนางสีดาขวางนกสดาอุชิตจนปีกหัก แล้วพานางสีดาไปยังกรุงลงกา กวีใช้ภาษาใน

การบรรยายเล่าเหตุการณ์ด้วยถ้อยคำที่เข้าใจง่าย เช่นคำว่า ไตถาม ถั่งเตียง พาหนี เช่นฆ่า ปีกหัก ซึ่งคำเหล่านี้เมื่อมาปรากฏในบทกลอนทำให้เข้าใจง่ายเห็นภาพเหตุการณ์ชัดเจน

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีการใช้บรรยายโวหารมากที่สุด เป็นวิธีเล่าเรื่องที่ทำให้เห็นเหตุการณ์ชัดเจนและเข้าใจง่าย

2.2 พรรณนาโวหาร สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2548 : 53) ได้ให้ความหมายของพรรณนาโวหาร ไว้ดังนี้ “พรรณนาโวหารคือการเขียนให้ซาบซึ้ง เขียนให้อ่านเพลินและให้จับใจ การเขียนพรรณนาโวหารต้องใช้ภาษาที่วิจิตรบรรจง มีการเล่นคำ เล่นเสียงและความหมาย ถึงแม้จะมีความหมายน้อย แต่ใจความนั้นก็จะต้องดีเด่นไม่กระจัดกระจาย”

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ใช้การพรรณนาโวหารค่อนข้างน้อย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้อ่านเพลิดเพลินและจินตนาการตามได้ชัดเจน ตัวอย่างเช่น ในตอนที่หนุมานต่อสู้กับวิรุณจำบัง หนุมานนิมิตกายให้มีขนาดใหญ่ ดังนี้

ก็ผาดแผ่นผืนกลายกลับ
เมือกผ่องพิงพิศเฉษฐา

โตคับกลับคิริถ้ำพระคูหา
อ้าโอษฐ์มีเดือนดาวตะวัน
(รามเกียรติ์ 41)

บทกลอนข้างต้นเป็นการพรรณนาลักษณะรูปร่างของหนุมานที่สวयงามมีลักษณะเป็นสีเมือกผ่อง นามอง เมื่อหนุมานอ้าปากก็จะมีดาวและเดือนออกมาจากปากของหนุมาน กวีได้ใช้พรรณนาโวหารเพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการในรูปร่างของหนุมาน รัชสมัยความงามของหนุมานเป็นลักษณะชวนมอง

ตอนที่ท้าวมาลีวราชพบนางสีดา และท้าวมาลีวราชรู้สึกชื่นชมในความงามของนางสีดา ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เมื่อนั้น
ครันเห็นนวลนางสีดา

พระทรงจตุศีลยักษา
เสนหาปลาบปลื้มฤทัย

อันธกัณฑ์ในนาง
พิศเพ่งเล็งแลทรมวย

พลางกำเริบราคร้อนพิสมัย
มิได้ที่จะขาดวางตา
(รามเกียรติ์ 70)

เมื่อท้าวมาลีวราชพบนางสีดา พระองค์รู้สึกชื่นชมความงามของนางสีดาแม้ท้าวมาลีวราชเป็นผู้ที่อยู่ในศีล แต่เมื่อพบนางสีดากลับระงับความรู้สึกของตนไม่ได้ จนเกิดอาการกำหนด ซึ่งกำหนด หมายถึง ความใคร่ในกามคุณ กวีได้พรรณนาแสดงให้เห็นถึงความงามของนางสีดา แม้กวีจะไม่ได้กล่าวโดยตรงแต่เมื่ออ่านก็จะทราบได้ว่านางสีดางามมาก เพราะแม้กระทั่งท้าวมาลีวราชผู้ทรงศีลยังถึงกับตะลึงในความงามของนางสีดาและเกิดอารมณ์ปั่นป่วนมีความกำหนดเกิดขึ้น

ตอนที่หนุมานผูกผมหศกัณฐ์กับนางมณโฑ ทศกัณฐ์ได้อัญเชิญพระฤๅษีโคบุตรมาช่วยแก้มนตรา และทำพิธีสะเดาะเคราะห์ ในกลอนบทนี้กวีพรรณนาให้เห็นโทษของเวรกรรมตามหลักของศาสนาพุทธ ดังนี้

ลอยเอยลอยบาป
หมดเวรเกณกรรมผูกพัน
เลิกทั้งทศจิตต์ผิดผวน
อิกกายกรรมมโนใน
เป็นเอกอันเอกันตะ
โดยเขาญาณอารมณ์
เอารูปลอยลงในน้ำ
รูปเพียนบูชาขมาไป
แล้วจึงอำนวยอวยชัย
โพล่ภัยสิ่งใดอย่าได้พาน

พันถ้อยคำสาปคำสัน
สิ้นกันแต่วันนี้ไป
แปรปรวนครุถ้อยน้อยใหญ่
ไล่ล้างทวารอารมณ์
สะเดาะสละปะเภทพหุเหตุผล
สมปองคลองน้อมวิถิใจ
เป็นสักขีคำแถลงไซ
ใส่ออกบอกทั่วเสร็จการ
ให้เป็นใหญ่ไปทุกถิ่นฐาน
สำราญบานสุขทุกเวลา

(รามเกียรติ์ 108)

การเลือกใช้ถ้อยคำพรรณนาที่ประณีต คือ หลังจากทศกัณฐ์พ้นคำสาป ฤๅษีโคบุตรก็ให้พรและกล่าวสั่งสอนทศกัณฐ์ ให้เป็นผู้มีใจที่หนักแน่น ในประโยคที่ว่า “เลิกทั้งทศจิตต์ผิดผวนแปรปรวนครุถ้อยน้อยใหญ่” พระฤๅษีต้องการให้ทศกัณฐ์มีใจหนักแน่น ได้ใช้คำว่า “ครุ” ซึ่งแปลว่าหนัก ฤๅษีโคบุตรต้องการให้ทศกัณฐ์ทำความดีทั้งกายและใจ กวีได้ใช้คำว่า “มโน” แทนคำว่า ใจ

ฤๅษีโคบุตรสั่งสอนให้ทศกัณฐ์มีจิตใจที่แน่วแน่ ก็ใช้คำว่า "เอกอันเอกันตะ" จะเห็นได้ว่ากลอนบทนี้ก็วิสรรคามาใช้ในพรรณนานาสั่งสอนทศกัณฐ์ได้อย่างไพเราะ จุดมุ่งหมายของกลอนบทนี้ต้องการสอนให้ทศกัณฐ์มีจิตใจที่หนักแน่น แต่ก็ยังสามารถพรรณนา ทำให้กลอนบทนี้เป็นคำสั่งสอนที่น่าเชื่อถือ เพราะใช้ศัพท์สูง แสดงถึงความประณีตบรรจงเลือกคำในการพรรณนา

จำนวนพรรณนาโวหารปรากฏน้อยมากในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไม่ทรงเลือกที่จะใช้จำนวนพรรณนาโวหารที่วิจิตรบรรจง หรือภาษาที่ร่าเริงร่าพันระบายน ความรู้สึกในการเล่าเรื่องมากนักส่วนมากจะเป็นจำนวนโวหาร

23 เทศนาโวหาร การเทศนาโวหารหมายถึง "การเขียนที่แสดงให้เห็นแจ่มแจ้งด้วยโวหารหรือสำนวน เป็นการเขียนที่ใช้โวหารจูงใจผู้อ่านให้คล้อยตามและเห็นดีเห็นงามตามข้อความที่เราต้องการจะให้เข้าใจ" สุจิตรา จงสถิตยวัฒนา (2548 : 55)

ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พบการใช้เทศนาโวหารเพียงตอนเดียวคือ ตอนที่ท้าวมาลีวราชกล่าวตักเตือนทศกัณฐ์ที่หลงผิดลักพาตัวนางสีดามา ดังนี้

แล้วกล่าวเป็นภาคสุนทร	ดูกรพญาอัชชา
เจ้าเป็นเยวระยอดนัคนา	หลานรักเสน่หาของเรา
ถึงมาดจะแหนหวนางไว้	นางก็ไม่อะไรกับเจ้า
ป่วยการชั่วอย่ามัวเมา	มิใช่ของเจ้าอย่าเจรจา
จงฟังคำกูผู้สอน	ให้ถาวรยิ่งยศกายหน้า
จะทำไมกับอัสิตา	อัชชาเจ้าอย่าไยดี
มาดมั่นถึงทิพสุวรรณ	สามัญรองบทศรี
ดังฤาจะสวดสวโมลี	ยักษ์อย่าผูกพันอาลัย
หนึ่งนวลนางราชอสุรี	ดิบดีดังดวงแซ่ไข
ประโลมเลิศละลานฤทัย	อำไพยศยิ่งกัญญา
ว่านี้แต่ที่เยาว์ ๆ	ยังอึดมั่นนโทกนิษฐา
เป็นยิ่งยศเอกอิศรา	รจนาล้วนเล่ห์ระเริงใจ

แม่นเจ้ามิฟังคำกู
ล้วนสาหัสกรรจรรย์ลย

จะไปสู่นรกหมกไหม้
จะโยดื้ออะไรกับสิดา
(รามเกียรติ์ 78)

ท้าวมาลีวราชได้สั่งสอนทศกัณฐ์ในฐานะปู่สอนหลานว่าอย่าได้มัวเมาในรูปโฉมของนางสิดา เพราะเป็นแต่รูปลักษณะภายนอก ดังคำกลอน “ป่วยการชื้อยามัวเมา มิใช่ของเจ้าอย่าเจรจา” สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งคือนางสิดามีสวามีแล้ว ส่วนทศกัณฐ์ก็มีพระมเหสีแล้วคือนางมณฑิรา ที่สำคัญคือนางสิดาไม่ได้ยินยอมพร้อมใจที่จะมาอยู่กับทศกัณฐ์ เท่ากับเป็นการบังคับจิตใจนาง การที่ทศกัณฐ์ทำเช่นนี้ บังคับจิตใจนางสิดาและแย่งชิงภรรยาผู้อื่นถือได้ว่าเป็นการผิดศีล หากทศกัณฐ์ไม่ฟังคำสั่งสอนของท้าวมาลีวราช (ปู่ทศกัณฐ์) จะต้องได้รับกรรมหรือโทษที่ทำไว้ ถึงกับต้องตกนรกหมกไหม้ ดังคำกลอน “แม่นเจ้ามิฟังคำกูจะไปสู่นรกหมกไหม้” กลอนบทนี้จึงเป็นการสั่งสอนเรื่องการผิดลูกเมียผู้อื่นถือได้ว่าเป็นความผิดต้องได้รับกรรมที่กระทำไว้ นับเป็นการแสดงให้เห็นเหตุการณ์อย่างแจ่มชัดด้วยภาษาที่ไพเราะงดงาม และเป็นการสั่งสอนเทศนาโวหารให้รู้จักผิดชอบชั่วดี

3 ภาพพจน์ หมายถึง การเรียบเรียงถ้อยคำเพื่อให้ผู้อ่านเกิดมโนภาพ หรืออารมณ์สะท้อนใจด้วยวิธีการใช้คำ วลี และประโยคต่างๆ การศึกษาภาพพจน์จะทำให้เข้าใจถึงสุนทรียภาพทางภาษาและเข้าใจประสบการณ์ สภาพจิตใจและทัศนคติของผู้แต่งด้วย ภาพพจน์ที่ปรากฏในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ มี 4 ประเภท ได้แก่

- 3.1 อุปมา
- 3.2 อุปลักษณ์
- 3.3 อธิพจน์
- 3.4 สัญลักษณ์

3.1 อุปมา เป็นภาพพจน์ที่กล่าวเปรียบเทียบ มักจะมีคำว่า เปรียบ ประดุจ ดัง ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พบการใช้อุปมาโวหารมากที่สุด เพื่อเปรียบเทียบลักษณะทางกายภาพของตัวละครและเพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร ตัวอย่างเช่น รูปร่างลักษณะความสง่างามของหนุมาน

ทรงคุณทูลชนเพชรมาลัย
ดุจดั่งไขสรีรวีวรรณ

เชี้ยวแก้วอำไพเจดฉิน
กัจจรัลโลมถามเทวี
(รามเกียรติ์ 41)

“ดุจดั่งไขสรีรวีวรรณ” เป็นการเปรียบเทียบชนเพชรและเชี้ยวแก้วของหนุมานมีลักษณะเป็นประกายสว่างเช่นเดียวกับแสงของพระอาทิตย์

การใช้อุปมาโวหารเพื่อเปรียบเทียบความงามของเครื่องทรงของทศกัณฐ์

เมื่อนั้น	ทศเศียรสุริยวงศ์ยักษา
ชำระสระสรงคงคา	ขัดกายาหมดมลทิน
ทรงภูษาทาทะรศประดับเครื่อง	เรื่องรัศอำไพเจดฉิน
ดุจดั่งบรมพรหมินทร์	เหมือนอินทร์เลื่อยลอยเมฆา
ทรงมงกุฎสังวาลกรรเจียกเก็จ	เพชรระยับทับทรวงเลขา
ตามติดวิจิตรเจษฎา	พานุรัตตรัสใส่ธำรงค์
รัดพระองค์ทรงทองปลายประการ	บทจรดั่งพระยาราชหงส์
ลีลามาชั้นรถทรง	ก็เหาะตรงไปโรงพิธิ
	(รามเกียรติ์ 87)

ตอนทศกัณฐ์ทรงเครื่องนี้กวีใช้อุปมาโวหารเปรียบเทียบความงามของเครื่องทรงของทศกัณฐ์ โดยเปรียบว่าเมื่อทศกัณฐ์ทรงเครื่องแล้ว มีความงามเหมือนเทวดาลงมาจากชั้นพรหม และงามเหมือนกับองค์อินทร์บนสวรรค์ “ดุจดั่งบรมพรหมินทร์เหมือนอินทร์เลื่อยลอยเมฆา” หรือในตอนทรงสวมพานุรัต ใส่ธำรงค์ ทำทางที่เดินทรงสง่างามราวกับพระยาหงส์ “บทจรดั่งพระยาราชหงส์”

กวีใช้อุปมาโวหารเปรียบเทียบความงามของกระบวนรถในทัพพระรามเมื่อเฝ้าท้าวบาลีวราช
ดังนี้

รถเอยราชรถอินทร์	เจดฉินฉ้อพรรณรังสี
สลับเลือกล้วนดวงจินดาดี	รัศมีสว่างเมฆา

ดุจดั่งอินทัยไตรตรัส
ระย้าระย้อยลอยเลื่อนฟ้า

แจ่มจัดแสงนิลรัตนา
อนุชานั่งหนารถไป
(รามเกียรติ์ 63)

“ดุจดั่งอินทัยไตรตรัส” เป็นการเปรียบเทียบความงามของกระบวนรถในทัพของพระราม ในครั้งที่พระรามไปเข้าเฝ้าท้าวมาลีวราช ว่ามีรัศมีแจ่มจรัสเปล่งประกายงดงาม เช่นเดียวกับแสงของพระอาทิตย์

การบรรยายความรู้สึกอันใจของวิรุณจำบังตอนวิรุณจำบังหนีหนุมาน

ครั้นเห็นกระหับทางเข้าที่ใด
พันที่จะต่อหนุมาน

ร้านร้อนฤทัยดังไฟผลาญ
ก็กลนลานอยู่ในสมุทรไท
(รามเกียรติ์ 45)

“ร้านร้อนฤทัยดังไฟผลาญ” ผลาญ หมายถึง การทำลายให้หมดสิ้น บทกลอนนี้เป็นการเปรียบเทียบความรู้สึกของวิรุณจำบัง ขณะที่กำลังหลบหลีกหนุมานจากการสู้รบว่าร้อนรนเหมือนโดนไฟเผา เกรงกลัวว่าจะถูกหนุมานสังหาร

ความรู้สึกเข้าใจของทศกัณฐ์เมื่อกล่าวกับท้าวมาลีวราชว่าเสียญาติวงศ์ถูกพระรามสังหารจนหมดสิ้น ดังความว่า

เร่ร้อนรัญจวนปวนใจ
แสนวิโยคโศกสร้อยไศกี

ดังไฟประลัยกัลป์เจียวจี
คิดถึงพงศ์พี่ทั้งปวงไป
(รามเกียรติ์ 49)

“เร่ร้อนรัญจวนปวนใจ ดังไฟประลัยกัลป์เจียวจี” เป็นการเปรียบเทียบถึงความทรมานร้อนใจจากการที่บรรดาเหล่าประยูรญาติเสียชีวิต ความเจ็บช้ำหัวใจนั้น เหมือนดังโดนเผาด้วยไฟประลัยกัลป์ ซึ่งให้ความรู้สึกอันแรงและทรมานทลายใจยิ่ง

3.2 อุปลักษณ์ หมายถึง ภาพพจน์ที่กล่าวถึงสิ่งหนึ่งเพื่อใช้แทนอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งต้องการจะเปรียบเทียบให้เห็น ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ใช้อุปลักษณ์ 3 ลักษณะ คือ การเปรียบผู้หญิง พระมหากษัตริย์ หนุมาน และทศกัณฐ์

การใช้อุปลักษณ์เพื่อเปรียบผู้หญิงพบมากที่สุด ตัวอย่างจาก ตอนที่หนุมานเกี่ยวนางวานริน

อันซึ่งธรรมาของเจ้า
จะให้ได้ดีดังใจเทวี

ขวัญเข้าไว้เป็นธรรมา
ก็เข้าซี้ไปตามกิจจา
(รามเกียรติ์ 40)

ขวัญ หมายถึง มิ่งมงคล สิริ ความดี ในที่นี้กวีเปรียบให้เป็นนางวานริน หนุมานให้ความสำคัญของนางวานรินเป็นมิ่งขวัญของชีวิตหนุมาน

ตอนที่ท้าวมาลีวราชว่าความให้ทศกัณฐ์แพ้พระราม ทศกัณฐ์จึงมาปรึกษานางมณโฑ กวีใช้อุปลักษณ์เปรียบผู้หญิงอีกครั้ง ดังนี้

ทอดองค์ลงแท่นมณี
แสนวิโยคโคกพลางพาที

กอดมิ่งมารศรีรำไร
แก้วที่ยังคิดเป็นโณ
(รามเกียรติ์ 83)

เปรียบนางมณโฑ ว่าเป็นแก้วหรือนางแก้ว เพื่อแสดงว่าทศกัณฐ์รัก ให้เกียรติและยกย่องนางมณโฑ

นอกจากนี้กวียังให้ตัวละครหญิงเปรียบตนเองว่าเป็นข้ารับใช้ของพระอิศวร

พี่ชอบใจเจ้าเยาวสุตา
สมควรนวลเจ้าเป็นบาทบงส์

ไม่หลงรูปรสวาที
องค์อิศวรราชรังสี
(รามเกียรติ์ 40)

บาทบงส์ หมายถึง ข้ารับใช้ ในที่นี้หมายถึงตัวของนางวานริน ซึ่งเป็นข้ารับใช้ขององค์พระอิศวรซึ่งมีฤทธิ์มาก

มีการกล่าวอธิพนธ์ 2 ครั้ง ครั้งแรก คือ ต้นรังใหญ่ถึงแสนวา ครั้งที่ 2 กล่าวถึงการยิงศรของพระมงกุฎดังสนั่นไปถึงพรหม พระมงกุฎแผลงศร ไปตัดต้นรังขนาดใหญ่ถึงแสนวา เป็นการกล่าวเกินจริง ต้องการเน้นถึงความใหญ่โตของต้นรัง และเสียงของศรที่ปะทะต้นรังดังมากจนสามารถได้ยินไปถึงสวรรค์ชั้นพรหม ซึ่งเป็นการกล่าวเกินจริง เพราะเสียงนั้นอาจดังมากแต่คงไม่ดังไปถึงสวรรค์ชั้นพรหม การกล่าวอธิพนธ์ทั้ง 2 ครั้งเพื่อแสดงบุญญาธิการของพระมงกุฎที่มีความสามารถเหนือบุคคลธรรมดาและเป็นผู้ที่จะสืบราชสมบัติต่อจากพระราม

กวีใช้อธิพนธ์เมื่อท้าวมาลีวราชพิพากษาความคดีนางสีดา ดังนี้

เมื่อนั้น	พระทรงทศธรรมรังสี
พิพากษาคัดสินคดี	ไม่ควรอรสูรติดใจ
มิใช่แต่มาตุลี	เทวันจันทร์เท่าไหน
รู้เห็นเป็นสามภพไตร	เจ้าติดใจผิดประเวณี
	(รามเกียรติ์ 76)

ท้าวมาลีวราชบอกทศกัณฐ์ว่าการที่ทศกัณฐ์หลอกลวงว่านางสีดายินยอมมากับตนอย่างเต็มใจนั้นทั้งสามโลกต่างรู้ว่าทศกัณฐ์โกหก ซึ่งเป็นการกล่าวเกินจริงเพราะสามโลก นั่นคือ โลกมนุษย์ นรก และสวรรค์ ทั้งสามโลกคงไม่ทราบเรื่องราวการหลอกลวงของทศกัณฐ์ทั้งหมดเพียงแค่เป็นการกล่าวให้รู้ว่าเป็นจำนวนมากมายที่รู้เรื่องราวของทศกัณฐ์

เมื่อท้าวมาลีวราชตัดสินให้ทศกัณฐ์เป็นฝ่ายผิด กวีใช้อธิพนธ์แสดงความโกรธของทศกัณฐ์ ดังนี้

เมื่อนั้น	ทศเคียรสุริยวงศ์ได้ฟังสาร
ร่ำร้อนฤทัยเพียงไฟกาล	ดังจะผล่านทรวงชานวิญญาน์
ดินเดือดดันดิงโกนก่อ	ร้องด้วยอำนาจยักษ์
สนั่นครั่นครั่นพระสุธา	กิลีลาบุษบกพิมานชัย
	(รามเกียรติ์ 79)

ในกลอนบทนี้ใช้อธิพนธ์ 2 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 ทศกัณฐ์โกรธท้าวมาลีวราชมาก กวีเปรียบเทียบโกรธของทศกัณฐ์ดังไฟกาล คือไฟที่ร้อนแรงมาก และไฟนี้ได้เผาผลาญใจของทศกัณฐ์

ทศกัณฐ์จึงปวดร้าวใจมาก ครั้งที่ 2 เมื่อทศกัณฐ์โกรธทำวราหะจึงได้ตะโกนเสียงดังมาก เสียงนั้นดังจนทำให้แผ่นดินสั่นสะเทือน การใช้ฉันทลักษณ์ทั้งสองครั้งนี้จึงแสดงอาการโกรธของทศกัณฐ์ ที่รุนแรงมากได้อย่างชัดเจน

3.4 สัญลักษณ์ หมายถึง การใช้สิ่งหนึ่งแทนอีกสิ่งใด อาจเป็นคำเดียวหรือเป็นข้อความ ซึ่งเป็นที่เข้าใจตรงกันระหว่างกวีกับผู้อ่าน การใช้สัญลักษณ์ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ปรากฏในตอนที่หนุมานเกี่ยวนางวานริน ดังนี้

ก็รัดรีดระบึงร่วมรส

กล้วยเกลือกกล้วยกับเกสรดอกไม้

ภุมรีจ้องจรดเกสรศรี

ปรีดาผาสุกสนุกใจ

(รามเกียรติ์ 43)

กวีใช้สัญลักษณ์ในบทอัศจรรย์ระหว่างหนุมานกับนางวานริน ภุมรีหมายถึงหนุมาน ดอกไม้หมายถึงนางวานริน กวีใช้ลักษณะของธรรมชาติมาเป็นสัญลักษณ์ในการบรรยาย คือ ลักษณะอาการของผึ้งที่เกลือกกล้วยกับเกสรดอกไม้เพื่อหาน้ำหวาน จึงเป็นการแสดงถึงการมีความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างหนุมานกับนางวานริน

จากการศึกษาลีลาการประพันธ์ในการพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีพบว่าเป็นการใช้ภาษาที่กระชับ กะทัดรัด อ่านเข้าใจง่าย สามารถสื่อความหมายได้ชัดเจน และมีความไพเราะ การใช้ภาษาในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ในด้านการใช้คำ พบว่าการใช้คำง่าย สื่อความหมายชัดเจนปรากฏบ่อยที่สุด ส่วนการใช้สำนวนพบการใช้สำนวนประเภทบรรยายโวหารมากที่สุด การใช้ภาพพจน์ปรากฏการใช้ภาพพจน์ประเภทอุปมามากที่สุด และบทละครเรื่องรามเกียรติ์ยังสามารถใช้ภาษาที่ประกอบด้วยวรรณศิลป์ เป็นภาษาที่สละสลวยงดงาม สามารถสร้างภาพ สร้างอารมณ์สะท้อนใจให้แก่ผู้อ่าน ดังนั้นการใช้ภาษาในบทละครเรื่องรามเกียรติ์จึงได้แสดงถึงพระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในด้านลีลาการประพันธ์

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในการพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

สรุปผลการศึกษา

พระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์แสดงให้เห็น 2 ด้าน ได้แก่ ด้านแนวคิดและลีลาการประพันธ์ มีรายละเอียดดังนี้

พระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ด้านแนวคิดที่ปรากฏในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ปรากฏ 3 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดที่ 1 คือ แนวคิดการขยายราชอาณาจักร สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ถ่ายทอดผ่านบทละครเรื่องรามเกียรติ์ตอนพระมงกุฎ โดยมีพิธีการปล่อยม้าอุปการซึ่งเป็นพระราชประเพณีของกษัตริย์หมายถึงการขยายราชอาณาจักร แนวคิดที่ 2 คือ แนวคิดการมีข้าราชการบริพารที่จงรักภักดี ประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้ คือ มีความจงรักภักดีซื่อสัตย์ มีความกล้าหาญและอดสาหัสในการรบ และมีความสามัคคี แนวคิดนี้ได้ถ่ายทอดผ่านตัวละครเหล่าประยูรญาติและทหารของพระราม แนวคิดที่ 3 คือแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ปกครอง ซึ่งเป็นคุณลักษณะด้านบวกของผู้ปกครอง ประกอบด้วย การมีธรรมราชา การรักษาสัจวาจา ความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว และการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อข้าราชการบริพาร คุณลักษณะของผู้ปกครองที่ปรากฏบ่อยที่สุด คือการมีธรรมราชาซึ่งอยู่ในหลักทศพิธราชธรรม และตัวละครสำคัญที่ปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรมเด่นที่สุด คือ ท้าวมาลีวราช

จะเห็นได้ว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงใช้บทละครเรื่องรามเกียรติ์เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความคิดเพื่อสร้างความมั่นคงแก่ชาติบ้านเมือง โดยแนวคิดเกี่ยวกับการขยายราชอาณาจักรเป็นพระราชปณิธานในการครองแผ่นดินของพระองค์และคุณลักษณะของตัวละครที่เป็นผู้ปกครองในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ล้วนแต่เป็นคุณลักษณะที่คล้ายคลึงกับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี คือ เป็นผู้มี ธรรมราชา มีความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว เป็นผู้ที่รักษาวาจาสัจ

พระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ด้านลีลาการประพันธ์ที่ปรากฏในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ มี 3 ลักษณะได้แก่ การใช้คำ การใช้สำนวน และการใช้ภาพพจน์ ในสำนวนพบการใช้บรรยายโวหารมากที่สุดเพราะมีลักษณะของการเล่าเหตุการณ์ต่างๆ และการใช้

ภาพพจน์ปรากฏการใช้ภาพพจน์ประเภทอุปมามากที่สุด บทละครเรื่องรามเกียรติ์มีการใช้ภาษาที่ กระชับชัดเจน อ่านง่าย ขณะเดียวกันก็ประกอบด้วยองค์ประกอบด้านวรรณศิลป์ครบถ้วน ได้แก่ สามารถสร้างภาพและทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะท้อนใจตามเนื้อหาของบทละคร

บทละครเรื่องรามเกียรติ์จึงแสดงให้เห็นพระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทางด้านกวี โดยพระองค์สามารถนำวรรณคดีมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง ขณะเดียวกันก็มีความไพเราะทางด้านภาษาซึ่งเป็นลักษณะการใช้ภาษาของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

อภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงใช้เวลาในการพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์เพียง 2 เดือนเท่านั้น โดยในขณะที่พระราชนิพนธ์เป็นช่วงแรกที่บ้านเมืองเพิ่งก่อร่างสร้างตัว บ้านเมืองยังไม่สงบสุขเป็นช่วงที่พระองค์ทรงทำศึกสงครามอยู่เสมอ แต่พระองค์ก็ยังทรงพระราชนิพนธ์วรรณคดีรามเกียรติ์ ขึ้นมาได้โดยมีองค์ประกอบด้านวรรณศิลป์ที่ครบถ้วนและมีเนื้อหาที่มีคุณค่า ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพทางด้านกวีของพระองค์ พระองค์ทรงเลือกพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์เพียง 4 ตอน คือ ตอนพระมงกุฏ ตอนหนุมานเกี่ยวนางวานริน ตอนท้าวมาลีวราชพิพากษาความ และ ตอนทศกัณฐ์ตั้งพิธีทราयरกรด ซึ่งเมื่อศึกษาทั้ง 4 ตอน นี้แล้วพบว่าเนื้อหา และลักษณะ ตัวละคร มีความคล้ายคลึงกับเหตุการณ์และบุคคลในยุคสมัยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี การอ่านรามเกียรติ์ฉบับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และอ่านประวัติศาสตร์สมัยธนบุรีจะพบว่ารามเกียรติ์ ฉบับนี้เป็นเหมือนตัวแทนของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นสิ่งที่บอกความคิดของพระองค์ เมื่อชนรุ่นหลังได้ศึกษาจะพบได้ว่าวรรณคดีไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของจินตนาการเท่านั้น แต่เป็นเหมือนกระจกที่ส่องสะท้อนความคิดของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและยุคสมัยที่วรรณคดีเกิดขึ้น แม้จะมีผู้วิจารณ์ว่าส่วนวนในการแต่งวรรณคดีของพระองค์นั้นยังฟังไม่รึนหู และยังคงตกตะกอนอยู่ แต่เมื่อพิจารณาถึงระยะเวลาในการพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ ที่ใช้เวลาเพียง 2 เดือน แต่พระองค์ทรงสามารถใช้ภาษาที่ไพเราะเข้าใจง่ายเพื่อถ่ายทอดแนวคิดด้านการเมืองการปกครองเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความมั่นคงแก่บ้านเมืองได้เป็นอย่างดี ซึ่งแสดงให้เห็นพระอัจฉริยภาพในการพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นกษัตริย์นักรบที่ทรงมีพระอัจฉริยภาพในด้านการกวี

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในการพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ ผู้ศึกษาเห็นว่ายังมีวรรณคดีอีกหลายประเภทที่แสดงพระอัจฉริยภาพทางด้านกวีของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ดังนั้น จึงนำศึกษาวรรณคดีประเภทอื่นในสมัยธนบุรี เพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนพระอัจฉริยภาพทางด้านกวีของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร (2539) **วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 1** กรุงเทพฯ กรมศิลปากร กองวรรณกรรม
และประวัติศาสตร์

(2512) **ตำราพิชัยสงคราม** พระนคร โรงพิมพ์พระจันทร์

กระแสร มัลยาภรณ์ (2522) **วรรณคดีวิเคราะห์ หลักบางประการ** กรุงเทพฯ
แผนการพิมพ์โรงเรียนสตรีเนติศึกษา

กี อยู่โพธิ์ (2506) **บทละครเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และ
เล่าเรื่องหนังสือรามเกียรติ์** พระนคร องค์การค้าคุรุสภา

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2517) **วรรณกรรมไทย** กรุงเทพฯ ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัย
รามคำแหง

----- (2522) **อาจารย์ของเราที่ระลึกเนื่องในโอกาสเกษียณอายุราชการ
ศาสตราจารย์กุหลาบ มัลลิกะมาส** กรุงเทพฯ ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัย
รามคำแหง

ขจร สุขพานิช (2524) **ข้อมูลประวัติศาสตร์ สมัยบางกอก** กรุงเทพฯ โรงพิมพ์แสงรุ่ง
การพิมพ์

คึกฤทธิ์ ปราโมช, มรว (2525, เมษายน – มิถุนายน) **สถาบันพระมหากษัตริย์ไทย
วารสารไทย 2 (ฉบับ 6)** หน้า 1-10

เจตนา นาควัชระ (2521) **ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี** กรุงเทพฯ โรงพิมพ์พิมพ์เนศ

เจือ สตะเวทิน (2517) **คลังวรรณคดี** กรุงเทพฯ โครงการจัดพิมพ์หนังสือสำหรับประชาชน

ใจปอง สัมลัม (2532) **การใช้ถ้อยคำแบบกวีนิพนธ์ในเรื่องกามนิต** ปรินญาอักษรศาสตร์
มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย นครปฐม มหาวิทยาลัยศิลปากร

จรัลรินทร์ โพธิ์ศิริ (2542) **ความเป็นธรรมราชาของกษัตริย์ในวรรณคดีไทยสมัยรัตน
โกสินทร์ตอนต้น** ปรินญานิพนธ์ กศม (ภาษาไทย) กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยศรี
นครินทรวิโรฒ

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยู่ธยา (2534) **สตุดิบุคคลสำคัญ** กรุงเทพฯ สำนักงาน
ส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

ทองสุข เกตุโรจน์ (2529) **การเขียนแบบสร้างสรรค์** กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ธนิศ อยู่โพธิ์ (2510) **วรรณคดีกับชีวิตทางการเมือง** พระนคร ห้างหุ้นส่วนจำกัด

ธนิกาญจน์ จินาพันธ์ (2546) **วิเคราะห์แนวคิดและคุณค่าในกวีนิพนธ์ไทยที่ได้รับรางวัล**

วรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยม แห่งเอเชีย ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย นครปฐม มหาวิทยาลัยศิลปากร

ธรรมการ , กระทรวง (2472) พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี พระนคร โรงพิมพ์กรมตำรา
ธิดา วัฒนกุล (2519) แนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ในพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปริญญานิพนธ์ กศม (ภาษาไทย) กรุงเทพฯ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

นคร พันธุ์ณรงค์ (2524) ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ
โรงพิมพ์พิมพ์เนศ

นาธิกา มงคลคำวนเขตต์ (2524) เรื่องสั้นมุ่งเสนอแนวคิดระหว่าง พ.ศ. 2475 – 2484
ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย กรุงเทพฯ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

นิธิ เฉียวศรีวงศ์ (2529) การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี กรุงเทพฯ ศิลปวัฒนธรรม
นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ (2520) วรรณคดีไทยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ กรุงเทพฯ โรงพิมพ์
พิมพ์เนศ

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2511) แนะนำแนวทางการเรียนวรรณกรรมวิจักษ์ และวรรณคดี
วิจารณ์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

----- (2515) แนวทางการศึกษาวิชาวรรณคดี กรุงเทพฯ คณะอักษรศาสตร์
(2522) วิเคราะห์วรรณคดีไทย กรุงเทพฯ ไทยวัฒนาพานิช

ปัญญา บริสุทธิ์ (2534) วิเคราะห์วรรณคดีไทยโดยประเภท กรุงเทพฯ โรงพิมพ์พิมพ์นา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประโชติ สังขคุกิจ (2523, มีนาคม 2523) รามเกียรติ์ เทพนิยายหรือประวัติศาสตร์
โบราณ กรมศิลปากร 24 (ฉบับ1) หน้า 111-115

ประภาส เพ็งพุ่ม (2544, กรกฎาคม - ธันวาคม 2544) ทศกัณฐ์ วิเคราะห์บทบาทในสถาน
ภาพผู้นำ วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร 8 (ฉบับ2)
หน้า 77-88

ประวีณ ณ นคร (2539, เมษายน) เทคนิคการบริหารในวรรณคดีรามเกียรติ์ สถาบันที่
ปรึกษาเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในราชการ 9 (ฉบับ 198) หน้า 1-8

เผด็จ พิพัฒน์ชัย (ม.ป.ป.) การเมืองการปกครองไทย กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ

- ประกอบ ไชยประการ (2513) พระราชประวัติ 41 กษัตริย์ไทย กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์
บันดาสถาสน์
- ประพัฒน์ ตรีนรงค์ (2534) สตูดิโอคนสำคัญ กรุงเทพฯ สำนักงานส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี
- ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (2527) วรรณกรรมประวัติศาสตร์ กรุงเทพฯ ภาควิชาภาษาไทย
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- เปลื้อง ณ นคร (2515) อ่านวรรณคดี พระนคร บัณฑิตการพิมพ์
----- (2521) ประวัติวรรณคดีไทย สำหรับนักศึกษา กรุงเทพฯ ไทยวัฒนาพานิช
----- (2542) ภาษาวรรณนา วิวัฒนาการและวิบัติของภาษาไทย กรุงเทพฯ
สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง จำกัด
- พรทิพย์ แฟงสุด (2540) กวีนิพนธ์ไทย กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์ฟิสิกส์เซ็นเตอร์
- พิชัย ศรีภูไฟ (2542) วรรณคดีสังคมและการเมือง อุบลราชธานี ภาควิชาภาษาไทย คณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี
- พิทยา เจริญสุวรรณ (2520) ศิลปะการใช้ภาษาในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์
ปริญญาานิพนธ์ กศ ม (ภาษาไทย) กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- พิฑูร มลิวัลย์ (2528) หลักธรรมสำหรับการปกครอง กรุงเทพฯ โรงพิมพ์การศาสนา
- พันจันทนุมาศ (2512) พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ พระนคร
โรงพิมพ์คุรุสภา
- เพลินพิศ เทียรฆาตร (2525) วิเคราะห์ท่วงทำนองแต่งและกลวิธีการแต่งนวนิยายของ
สุวรรณิ สุคนธา ปริญญาานิพนธ์ กศ ม (ภาษาไทย) กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยศรี
นครินทรวิโรฒ
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ (2515) ป่อเกิดรามเกียรติ์ พระนคร
โรงพิมพ์คุรุสภา
- ยุพร อร่ามกุล (2512) ลักษณะที่โดดเด่นของบทนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่น
พิทยาลงกรณ์ ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย กรุงเทพฯ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ (2525) บทละครรามเกียรติ์ ภาพสะท้อนพระพุทธยอดฟ้าจุฬา
โลกมหาราช วารสารอักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร 5 (ฉบับ 2) หน้า 21-23
(2525) เอกสารการสอน พัฒนาการวรรณคดีไทย หน่วยที่ 4
กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชาศิลปศาสตร์

ราชบัณฑิตสถาน (2547) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2542 กรุงเทพฯ

อักษรเจริญทัศน์

วัฒน์ชัย หมั่นยิ่ง, เรือเอก (2533) ภาพลักษณ์ของผู้ปกครองในบทธระการมเกียรดีสมเดีจ

พระเจ้ากรุงธนบุรี วิทยานิพนธ์ อม (ภาษาไทย) นครปฐม มหาวิทยาลัย

ศิลปากร

วันชัย เรืองตระกูล, พลโท (2529, พฤษภาคมคค) หลักการสงครามของสมเดีจพระเจ้า

ตากสิน ศิลปวัฒนธรรม 7 (ฉบับ 7) หน้า 34-39

วิชัย ประสงค์ (2510) ประวัติศาสตร์การปกครองประเทศไทย กรุงเทพฯ โรงพิมพ์

อักษรศาสตร์

วิบูล วิจิตรวาทการ (2545) แผ่นดินพระเจ้าตาก กรุงเทพฯ อษาการพิมพ์

ศิริพร ฐิตาฐาน (2523) เอกสอนการสอนชุดวิชา ไทยคดีศึกษา หน่วยที่ 8

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช กรุงเทพฯ ฝ่ายการพิมพ์ สำนักเทคโนโลยีการศึกษา

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ (2540 25) ตัวละครในรามเกียรติ์ กรุงเทพฯ ธเนศวรการพิมพ์

(2539, เมษายน – มิถุนายน) ราชอาณาจักรกับสถาบันพระมหากษัตริย์

ไทย ราชบัณฑิตสถาน 21 (ฉบับ 3) หน้า 38 – 49

สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยอนันต์ สมุทวณิช (2523) ความคิดทางการเมืองไทย กรุงเทพฯ

บรรณกิจ

สายไหม จบกาสึก (2534) สดุดีบุคคลสำคัญ กรุงเทพฯ สำนักงานส่งเสริมเอกลักษณ์ของ

ชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

สุจิตรา จงสถิตยวัฒนา (2548) เจิมจันทน์กัสดาลภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย กรุงเทพฯ

โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุชีพ ปุญญานุภาพ (2526) รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ กรุงเทพฯ สำนักงานคณะกรรมการ

การวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ

สุธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ (2525) วรรณคดีวิเคราะห์ กรุงเทพฯ ไทยวัฒนาพานิช

สุรพงษ์ ไสธนะเสถียร ธรรมจรรยาในราชธานี สื่อการปกครอง กรุงเทพฯ สำนักงาน

คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

เสาวนิต จุลวงศ์ (2536) โครงสร้างของสังคมในรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาล

ที่ 1 ปริญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย นครปฐม

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ชื่อ	นางสาวราตรี จาตุรัส
วัน เดือน ปี เกิด	8 กุมภาพันธ์ 2522
สถานที่เกิด	อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	138 หมู่ 5 ตำบลบ้านหลวง อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม 73150
ตำแหน่งหน้าที่การทำงาน	ครูสอนวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนนาคประสิทธิ์ อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม 73110
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2539	มัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนภัทรญาณวิทยา อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
พ.ศ. 2544	ครุศาสตรบัณฑิต (ภาษาไทย) จากสถาบันราชภัฏนครปฐม
พ.ศ. 2548	การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ